

A SZOVJETUNIÓ
KOMMUNISTA
PÁRTJÁNAK
XIX.
ORSZÁGOS
ÉRTEKEZLETE

AZ SZKP
XIX.
ORSZÁGOS
ÉRTEKEZLETE

A SZOVJETUNIO
KOMMUNISTA
PARTJÁNAK
XIX.
ORSZÁGOS
ÉRTEKEZLETE

Fordította
S. NYIRŐ JÓZSEF

A fordítást az eredetivel egybevetette
és a kötetet szerkesztette
HITSEKER MÁRIA

TARTALOM

MIHAIL GORBACSOV ELŐADÓI BESZÉDE

1988. június 28.

[7]

I. Fejlesszük és mélyítsük el az átalakítást [10] – II. A politikai rendszer reformja az átalakítás visszafordíthatatlanságának igen fontos garanciája [46] – III. Az SZKP irányító tevékenységének és belső életének demokratizálása [89]

MIHAIL GORBACSOV FELSZÓLALÁSA

1988. június 30.

[115]

MIHAIL GORBACSOV ZÁRSZAVA

1988. július 1.

[128]

AZ SZKP XIX. ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉNEK HATÁROZATAI

[143]

A politikai rendszer reformjának gyakorlati megvalósításával kapcsolatos halaszthatatlan intézkedésekről [145] – Az SZKP XXVII. kongresszusa által elfogadott határozatok végrehajtásának menetéről és az átalakítás elmélyítésével kapcsolatos feladatokról [147] – A szovjet társadalom demokratizálásáról és a politikai rendszer reformjáról [161] – A bürokratizmus elleni harcról [174] – A nemzetek közti viszonyokról [182] – A nyilvánosságról [190] – A jogi reformról [198]

MIHAIL GORBACSOV

ELŐADÓI BESZÉDE

Küldött elvtársak és elvtársnők!

Hogyan mélyítsük el és változtassuk visszafordíthatatlanná a forradalmi átalakítást, amely a párt kezdeményezésére és irányításával kibontakozott országunkban – ez a létfontosságú kérdés áll előttünk, a XIX. országos pártértekezlet küldöttei előtt.

Ezt a kérdést maga az élet tette fel. Élénk eszmecsere folyik róla a pártban és a nép körében. És válaszuk helyességétől függ, hogy képes-e a párt betölteni a politikai élcsapat szerepét a szovjet társadalom fejlődésének új szakaszában.

Életünk utóbbi három évét teljes joggal nevezhetjük a fordulat éveinek. A párt, a dolgozók erőfeszítéseivel sikerült megállítani azt a folyamatot, amelynek során az ország gazdasági, társadalmi és szellemi válság felé sodródott. A társadalom ma jobban ismeri és érti múltját, jelenét és jövőjét. Az átalakítás politikája, amelyet lebontottunk konkrét gazdasági-társadalmi programokká, milliók gyakorlati ügyévé válik. Ez az ország politikai helyzetének lényege.

Látjuk, mennyire felpeteszült a társadalom. Színe-sebb, érdekesebb és gazdagabb lett az ország szellemi élete. Új olvasatban látjuk Marx és Lenin sok eszméjét, amelyek sorsa a közelmúltig vagy egyoldalú értelmezés, vagy a teljes elhallgatás volt. A dogmatizmus elleni küzdelemben új életre kel a tudományos, humánus szocializmus alkotó szelleme.

Az emberek átértékelték saját felelősségüket, megszabadulnak az apátiától és az elidegenedéstől. A megújulás szele edzi meg a nép morális egészségét. A demokratizálás a gondolatok, az érzelmek, a kezdeményezések hatalmas áradatát szabadította fel. Az igazság érvé-

nyesülése és a nyilvánosság térhódítása megtisztítja a társadalmi légkört, szárnyat ad az embereknek, kiszabadítja béklyóiból a tudatot, serkenti az aktív tevékenységet.

Ez, elvtársak, intenzív, impozáns folyamat, amelybe bekapcsolódtak népünk összes becsületes, élenjáró erői. Konszolidálódnak a forradalmi megújulás erői. Az emberek bíznak az átalakításban, és követelik, hogy rendületlenül menjünk előre és csakis előre.

A munkásosztály magas fokú tudatosságról és szervezettségről tesz tanúságot. Miközben szokatlan, új és bonyolult jelenségek hatolnak be életünkbe, a munkásosztály újból demonstrálja nagyszerű politikai és erkölcsi tulajdonságait, valóban állampolgárhoz méltón, az állam érdekeire figyelve végzi a dolgát, munkával fejezi ki az átalakítás támogatását. A munkásosztálynak ez az álláspontja teszi lehetővé, hogy a párt magabiztosan végrehajtsa a forradalmi átalakításokat.

A parasztság nagy érdeklődéssel reagált. A kolhoz-parasztok kongresszusa megmutatta, hogy az átalakításnak milyen hatalmas energiája feszül a parasztságban. A mezőgazdaságban az átalakítás élharcosai bátran alkalmazzák a munka új formáit, felhasználják a tudományt, a hatékony technológiát, vállalják a kísérletezést, az útkeresést, sőt a kockázatot az új ügy érdekében, készek teljes odaadással, felelősen és okosan dolgozni a maguk és a haza javára.

Az átalakítás igazolta azt az ismert lenini megállapítást, hogy az értelmiségnek jellemzője a felfokozott társadalmi érzékenység, a társadalmi változtatások iránti fogékonyság. Értelmiségünk lelkesen reagált a párt felhívására, hogy a társadalom intellektuális, szellemi potenciálját maradéktalanul állítsa az átalakítás szolgálatába. Őszintén támogatta az igazság tanulságát, amelyet a XXVII. kongresszus adott. Az utóbbi három év párthatározatait mély megértéssel fogadta.

Az 1985. április utáni időszak fő politikai eredménye tehát az, hogy megváltozott az egész társadalmi légkör, elkezdődött a megújulás eszméinek materializáló-

dása, s a szovjet nép mind erőteljesebben támogatja a párt átalakítási irányvonalát.

De azt jelenti-e ez, hogy mindenütt és a maximális ütemben folynak a javulás irányába mutató változások, hogy a forradalmi átalakítások visszafordíthatatlanná váltak?

Nem, nem jelenti azt. Ha a realitás talaján akarunk maradni, be kell ismernünk: ez egyelőre nem történt meg, elvtársak. Még nem küzdöttük le a fékezés mélyen rejlő okait, nem mindenütt indítottuk be, helyenként meg sem teremtettük a megújulás mechanizmusait. Sok pártszervezet cselekvőképessége még nem áll az átalakítás feladatainak színvonalán. Újabb, minőségi változtatásokra van szükség fejlődésünkben, ez pedig lényegbevágó döntéseket, aktív és kezdeményező tetteket követel.

Ma sok bonyolult kérdéssel van dolgunk. Melyik ezek között a legfőbb? Az SZKP Központi Bizottsága úgy véli, hogy ez a kérdés politikai rendszerünk reformja.

A központi bizottság az értekezlet számára kidolgozott tézisekben kifejtette platformját. A téziseknek nem volt feladatuk, hogy mindenre kész választ adjanak. Arra számítottunk, hogy a vita során új gondolatok és javaslatok születnek, amelyeket az értekezlet figyelembe vehet. És ebben az esetben az értekezlet határozatai valóban az egész párt és az egész nép kollektív alkotó munkájának eredményei lesznek.

Értekezletünk politikai célja és feladata tehát az, hogy a lenini hagyományok szellemében és a tapasztalatokra támaszkodva sokoldalúan és kritikusan értelmezze a központi bizottság 1985. áprilisi ülése és az SZKP XXVII. kongresszusa utáni időszakot, gazdagítsa átalakításaink stratégiáját és konkretizálja taktikáját, meghatározza azokat az utakat, munkaformákat és -módszereket, amelyek biztosítják az átalakítás töretlen fejlődését és visszafordíthatatlanságát.

FEJLESSZÜK ÉS MÉLYÍTSÜK EL AZ ÁTALAKÍTÁST

1. ÖNKRITIKUSAN ÍTÉLJÜK MEG
AZ ELÉRT EREDMÉNYEKET

Eltársak! A forradalmi megújulás mind mélyebbre hatol életünk döntő szférájába, a gazdaságba.

Hozzáálltunk a gazdaságirányítási rendszer mélyreható, céljaiban és méreteiben a szó szoros értelmében radikális reformjához. A gazdaság alapegységeinek jelentős része tanulja alkalmazni a teljes önálló elszámolás és az önfinanszírozás elveit az állami vállalatról szóló törvénnyel összhangban. A nemrég elfogadott szövetkezeti törvény lehetővé teszi, hogy nagy szövetkezeti szektor jöjjön létre az ország gazdaságában, s hogy a különféle szövetkezeti formákat széles körben alkalmazzák a népgazdaság valamennyi szférájában.

Elkezdődött a munka területén meglévő, a termelésen belüli viszonyok átalakítása a vállalkozás és a bérlet alapján, amelyek lehetővé teszik a társadalmi tulajdon előnyeinek összekapcsolását az ember egyéni érdekével, a munkában érvényesített gazdaszemlélettel, az állampolgári önmegvalósítással. Jelentős impulzust kapott a magánmunka-tevékenység fejlődése.

Elfogadtunk több nagy horderejű, elvi jellegű döntést, amelyek meghatározták az átalakítás irányait a népgazdaság és a szociális szféra fő ágazataiban, s megvalósulóban vannak.

A gazdaság fokozatosan növeli a fordulatszámot. Tavaly első ízben a nemzeti jövedelem egész növekménye a munka termelékenységének növekedéséből származott. Újból elkezdődött a dolgozók reáljövedelmének növekedése: az egy lakosra jutó reáljövedelem a mostani ötéves tervidőszak két éve alatt 4,6 százalékkal nőtt.

A 11. ötéves tervidőszakhoz képest tizenötmillió négyzetméterrel több az évente átadott lakásterület. Alaposan hozzáálltunk a közoktatás és az egészségügy átszervezéséhez. Nőtt a születések, és csökkent a halá-

lozások száma, ami nem kis mértékben összefügg az iszákosság és az alkoholizmus elleni küzdelemmel.

A gazdasági-társadalmi helyzet javuló tendenciája az idén is folytatódott. A nemzeti jövedelem a tervezett-hez képest gyorsabban növekszik, miközben az anyagi termelésben foglalkoztatottak abszolút száma csökkent. Más ágazatoknál gyorsabb ütemben növekszik a fogyasztási cikkek termelése, s ez lehetővé tette az öt hónapos áruforgalmi tervfeladat teljesítését. Az élelmiszerek és az iparcikkek kiskereskedelmi forgalma a múlt év azonos időszakához képest 5,9 százalékkal nőtt. A lakossági szolgáltatások mennyisége 13,5 százalékkal emelkedett.

Gyorsult a lakásépítés, valamint a szociális és jóléti rendeltetésű létesítmények építése.

Ugyancsak ez év első öt hónapjában a múlt év azonos időszakához képest 6 százalékkal több lakás és ház, 22 százalékkal több iskola, csaknem 33 százalékkal több bölcsőde, óvoda, klub és művelődési ház, kétszer annyi kórház épült.

Mindezek az átalakítás tényleges gyümölcsei. De nekünk kötelességünk, elvtársak, hogy önkritikusak legyünk, tisztán lássuk, hogy minden pozitív mozzanattal együtt a gazdaságban lassan változik a helyzet, különösen ha a végeredmény — a nép életszínvonala — alapján ítélünk.

Mi az oka ennek?

Őszintén meg kell mondanunk, elvtársak: lebecsültük az elmúlt évek torzulásainak és pangásának mélységét és súlyát. Sok mindent egyszerűen nem tudtunk, és csak most látjuk: a gazdaság különböző szféráiban a zilált állapot súlyosabbnak bizonyult, mint kezdetben képeztük.

Hogy mennyire komoly a szituáció, azt láthatjuk többek közt az ország pénzügyi helyzetén. Az állami költségvetés kiadásai hosszú éveken át gyorsabban növekedtek, mint a bevételek. A költségvetési hiány nyomást gyakorol a piacra, aláássa a rubel és az egész

pénzforgalom stabilitását, inflációs folyamatokat indukál.

Mégis azt hiszem, hogy a múlt hibáiról és keserű tanulságairól szólva nem kevésbé igényesnek kell lenni önmagunkkal szemben is, mint elődeinkkel szemben, nem kevésbé következetesen kell ragaszkodnunk az elvekhez a jelen vonatkozásában is, elemeznünk kell az utóbbi három évben végzett tevékenységünknek nemcsak a sikereit, hanem hibáit és tanulságait is, az átalakítás során elkövetett hibákat és baklövéseket is. És ebből a szempontból önkritikusan meg kell mondanunk: három év alatt jóval többet tehattunk volna, mint amennyit tettünk az átalakítás fő területein, és mindezekelőtt gazdaságunk hatékonyságának növelése, végeredményeinek javítása terén.

Hiszen tény, hogy országunk az egységnyi nemzeti jövedelemre számítva ma is túlságosan sok fűtőanyagot, villamos energiát, fémet használ fel. Ebből következik, hogy noha mindebből nagy mennyiséget termelünk, hiány van belőlük, és ez arra kényszerít bennünket, hogy mind több eszközt fordítsunk a nyersanyag-, a fűtőanyag- és energetikai bázis növelésére.

Annak érdekében, hogy kitörjünk ebből a circulus vitiosusból, elkezdtük a hazai gépgyártás radikális korszerűsítését, mivel a gépgyártás a tudományos-műszaki haladás meggyorsításának, egész népgazdaságunk rekonstrukciójának döntő feltétele. Ez, azt lehet mondani, példátlan program. Erőfeszítéseket is rendkívülieket követel. És nem csupán a gépiparban, hanem a vegyiparban, a kohászatban, más iparágakban is, és természetesen a tudományos kutatások és a fejlesztési munkák szférájában is. A munka itt megindult, de még nem felel meg a kitűzött feladatok nagyságának, lassan folyik, különösen az olyan húzóágazatokban, mint a mikroelektronika, a számítástechnika, a progresszív anyagok kifejlesztése. A közvetlen felelősség ezért a Szovjetunió Minisztertanácsának Gépgyártási Irodáját és a Szovjetunió Tudományos és Műszaki Állami Bizottságát, az ágazat vezető kádereit terheli. A gazdaság

egésztét tekintve a szerkezetátalakítás is lassan folyik. Ez pedig azt jelenti, hogy a gazdaságban továbbra is jelen van a múltban felgyülemlett problémák többsége. De ez egyszerismind visszatükröződése a gazdaság irányításában meglevő mai megközelítési módoknak is.

És még valami. A központi bizottság tavalyi júniusi ülésén, mint emlékeznek rá, beszéltünk arról, hogy a hosszú távú stratégiai célok elérésére irányuló munkát össze kell kötni a nép lényeges szükségleteinek maximális kielégítésével. A szerkezetátalakítás, a radikális gazdasági reform — az alapokig lehatoló folyamatok. Időt, nagy erőfeszítéseket és nagy összegeket igényelnek. Miközben e feladatok megoldásán munkálkodunk, késedelem nélkül meg kell oldanunk a népjólét növelésének halaszthatatlan problémáit is. Ez a koncepció logikusan következik a XXVII. pártkongresszusnak abból az állásfoglalásából, hogy erősíteni kell fejlődésünk szociális orientációját.

Hogyan oldódnak meg ezek a feladatok?

Az élelmiszer-problémával kezdem, mivel ez talán a legfájóbb pont a társadalom életében, a legégetőbb probléma.

Ezen a téren vannak bizonyos változások. De ezek nem elégíthetnek ki bennünket. Noha az élelmiszer-termelés növekedett, az elért növekmény jelentős részét lényegében a népességszaporulattal kapcsolatos szükségletek fedezésére fordítottuk. Ez pedig azt jelenti, elvtársak, hogy más ütemben, gyorsabb ütemben kell növelnünk az élelmiszer-termelést. Sem erkölcsi, sem politikai jogunk nincs rá, hogy beletörődjünk az élelmiszer-probléma elhúzódó megoldásába.

Felvetődik a jogos kérdés: miért ilyen sokáig nem sikerül előbbre jutnunk ezen a téren? Kétségtelenül sok ok a múltban gyökerezik, amikor nagymértékben aláásták a falu fejlődésének alapjait. De ez semmiképp sem mentség a mezőgazdaságban előforduló mai mulasztásokra. Úgy tűnik fel, minden bogot kioldoztunk, a kolhozok, a szovhozok, a kerületek, a területek, a köztársaságok megkapták a legszélesebb jogkört ah-

hoz, hogy növeljék a hozamokat a földművelésben és a produktivitást az állattenyésztésben, de a kívánt eredményt egyelőre nem értük el. Sőt az utóbbi időben hozott sok határozat értetlenségbe, lassú végrehajtásba, mindenféle bürokratikus akadályokba ütközik, vagy egyszerűen csak abba, hogy némelyek nem akarnak új módon dolgozni.

E következtetés jogosultságát az igazolja, hogy különbözők a tevékenység eredményei még sok olyan régióban is, amelyeknek a természeti-gazdasági feltételei egyenlők. Ahol energikusan munkához láttak, ahol kellőképpen kihasználják az új lehetőségeket, ott szemmeláthatóan javul a helyzet. Példa erre Belorusszija, Litvánia, az altáji határterület, a belgorodi, volgográdi, zsitomiri, lipecki, orjoli, hmelnjicki, celinográdi terület. Itt töretlenül növekszik az állati termékek termelése, és ennek köszönhetően észrevehetően javult az élelmiszer-ellátás.

De miért tudták javítani a lakosság élelmiszer-ellátását a belgorodi területen, és miért nem tudták megtenni ezt a szomszédos kurszki területen? Miért növelték a celinográdi terület falvainak dolgozói a kereskedelemnek átadott hús, tej, zöldségfélék mennyiségét, az észak-kazahsztáni és néhány más szomszédos területen pedig miért nem tudták megtenni ezt?

Ilyen példák, elvtársak, mint mondani szokás, lépten-nyomon vannak. Sőt a vologdai, kalinyingrádi, kirovográdi, kurgani, jaroszlávi területen, a Kalmük Autonóm Köztársaságban éppenséggel még csökkent is sok mezőgazdasági termék termelése. Továbbra is megvannak a pangás jelenségei Üzbegisztán, Moldava, a kaukázusontúli köztársaságok mezőgazdaságában. Tehát sok minden az üggyhöz való viszonyon, a vezetés hozzáértésén, azon fordul meg, hogy tudnak-e új módon gazdálkodni.

Azt hiszem, az élelmiszer-ellátás javításának útjait továbbra is keresni kell mindenütt, és elsősorban azokon a területeken és azokban a köztársaságokban, amelyekben a helyzet nem változik vagy lassan javul.

És ezt az egész nép mozgósításával kell megtenni, a mezőgazdaság állapotának mély elemzése alapján.

Mire kell összpontosítani a figyelmet? A tapasztalatok azt mutatják, hogy az élelmiszerbőség megteremtésének legrövidebb és legbiztosabb útja a munkaszervezés és -díjazás bérleti és más hatékony formáinak széles körű, általános alkalmazása. Ez a mai agrárpolitika döntő láncszeme.

A bérleti és vállalkozási alapon működő kollektívák munkájának eredményei bebizonyították, hogy viszonylag gyorsan növelni lehet a terméshozamot és a produktivitást, lényegesen emelni lehet a munka termelékenységét, csökkenteni lehet a veszteségeket, és jó minőségű terméket lehet előállítani. Éppen ebben a tapasztalatban rejlik, elvtársak, a válasz a fő kérdésre: mikorra oldja meg az ország az élelmiszer-problémát? Minden attól függ, milyen hamar tesszük érdekeltté az embereket és szervezzük meg a bérleti és vállalkozási alapon működő kollektívák munkáját, milyen nagy számban vonjuk be a falusi dolgozókat ebbe a folyamatba, s mennyire tesszük a parasztot igazi gazdává a földön.

Emellett természetesen tovább kell munkálkodnunk a mezőgazdaság és az élelmiszeripar anyagi-műszaki bázisának erősítésén. Halaszthatatlanul intézkedéseket kell foganatosítani a mezőgazdasági termékek szállításának, tárolásának és feldolgozásának javítása érdekében. Ha el tudjuk érni, hogy idejében betakarítsuk, raktárba szállítsuk, tároljuk és feldolgozzuk a termést, majd pedig a terméket idejében elszállítsuk a fogyasztóhoz, akkor már a terméshozamok és a produktivás mai szintjén is 20–30 százalékkal lehet növelni az élelmiszer-fogyasztást.

Ezt a nyilvánvaló tartalékot ki kell használni. Konkrét programot dolgoztunk ki a mezőgazdasági termékek feldolgozásának, tárolásának és szállításának javítása érdekében, és ezekre a célokra a 12. ötéves terv-időszak hátralevő éveire és a 13. ötéves tervidőszakra hetvenhétmilliárd rubelt irányoztunk elő. Most az van

son, hogy jól megszervezzük a dolgot, hatékonyan használjuk fel ezeket a forrásokat, hogy rövid idő alatt radikálisan javítsunk a helyzeten.

A szövetkezet széles körű fejlesztése, az önálló elszámolásnak, a bérleti alapon történő vállalkozásnak, a munkaszervezés és -ösztönzés más korszerű formáinak a bevezetése objektíven gyökeres változtatásokat tesz szükségessé az agrár-ipari komplexum irányításában. A gyakorlat megmutatta, hogy a kerületi és területi szinten az agrár-ipari szervek fölött mai formájukban eljárt az idő. Nyilván azon az úton kell járni, amelyet az élet mutat, amelyre a tulai gabonatermelők példáját követve már rálépett sok kerület, terület és köztársaság. Arra gondolok, hogy kolhozok és szovhozok önként összefognak közös szolgáltató ágazatok és irányító szervek létrehozása végett. A falusi dolgozók tudják a legjobban, hogy az irányításnak és a szolgáltatások szervezésének milyen formáira van szükségük.

Ami a tanácsi és a pártszerveket illeti, az ő feladatuk az, hogy segítsék és támogassák a gazdaságokat a falusi átalakításban, az irányítási módszerek gyökeres megváltoztatásában. Azokat a vezetőket, akik fékezik a munkát, útját állják az újnak, mint már a kolhozparasztok kongresszusán szó volt róla, erélyesen félre kell állítani az útból.

És még egy fontos problémáról. Bármilyen forrásokat adunk is a mezőgazdaságnak, ezek nem járnak a kellő hatékonysággal, ha nem gondoskodunk az emberről, az ember munka- és életkörülményeiről. Külön szeretnék szólni a falu szociális fejlesztéséről. Ezen a téren a társadalom igencsak adósa a falusi lakosnak. Sok kerületben alacsony szinten vannak a falu lakás-, szociális és kulturális körülményei, egészségügyi ellátása. Ehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy nem kielégítő a falusi házak komfortfokozata, nehézségek vannak az áramszolgáltatásban, a háztartások gépesítésével, az utak rossz állapotban vannak.

A mostani ötéves tervidőszakban minden eddiginél nagyobb intézkedéseket teszünk a falu szociális szférá-

jának javítása érdekében. Az átalakítások nagy programjának megvalósítása folyik a többi közt az országnak olyan igen fontos régiójában, mint az oroszországi nem-feketeföld övezet. A falusi dolgozóknak már a legközelebbi években mindenütt érzékelniük kell az élet- és munkakörülmények tényleges megváltozását. Ezt az irányvonalat következetesen érvényesíteni kell a továbbiakban is. A Szovjetunió Állami Tervhivatalának és Agrár-ipari Állami Bizottságának ebből kell kiindulnia a 13. öt éves terv előkészítésében.

Tehát, elvtársak, az agrárpolitika lényege a mostani szakaszban az, hogy közvetlenül a faluban megváltoztassuk a termelési viszonyokat. Helyre kell állítanunk a gazdasági egyensúlyt a város és a falu között, a vállalkozás és a bérlet különféle formáinak fejlesztése révén maximálisan mozgósítani kell a kolhozok és a szovhozok potenciálját, le kell küzdeni a parasztnak a földtől való elidegenedését, el kell érni, hogy a paraszt teljes jogú gazdává váljon, és ennek érdekében meg kell óvni mindenféle parancsolgatástól, gyökeresen meg kell változtatni a falusi dolgozók életkörülményeit. Csakis ezen az alapon lehet rohamosan növelni az agrár-ipari termelés hatékonyságát, biztosítani az élelmiszer-ellátás gyökeres javulását.

A lakásproblémáról. Elkezdjük annak a rendkívül fontos feladatnak a megoldását, hogy 2000-re gyakorlatilag minden egyes család számára biztosítsuk az önálló lakást vagy családi házat. Ennek érdekében, mint ismeretes, több mint harmincötmillió lakást és házat kell építeni. Jóllehet a lakásépítésben javulóban van a helyzet, ez a helyzet továbbra is igen feszült, az emberek évekig várnak lakásra.

Ezzel kapcsolatban rendkívüli intézkedésekre szántuk el magunkat: a termelő célú beruházások csökkentése révén lényegesen növeltük az állami források felhasználásával, valamint az önálló elszámolásra áttért dolgozókollektívák eszközeinek bevonásával építendő új házak és lakások mennyiségét. Gyakorlati intézkedéseket fogantatosítottunk a szövetkezeti és egyéni la-

kásépítés fejlesztése végett. Ezeknek az intézkedéseknek a lényege: teljesíteni szeretnénk az embereknek azt a kívánságát, hogy szövetkezeti lakásra vagy saját házra tegyenek szert. Ebből a célból feloldottuk az épületek méreteire és színtszámra vonatkozó összes tilalmakat és korlátozásokat. Hadd építsenek az emberek munkával szerzett pénzükön azt, ami mai és holnapi igényeiknek megfelel. Úgy gondoljuk, indokolt az a számos javaslat is, hogy az állampolgárok vásárolhassák meg az államtól bérlakásukat, és így az örökölhetővé váljon.

A lakásépítés meggyorsítása érdekében hozott határozatokat a szovjet emberek helyesléssel fogadták. Mindenütt javulni kezdett a helyzet, de új problémák is jelentkeznek. A megnőtt szükségleteknek nem felel meg az építőipari vállalatok és az építőanyag-ipar bázisának fejlettségi szintje. És ezen a téren sok még a tenivaló, fel kell használni minden helyi lehetőséget, amellyel a területek, a határterületek és a köztársaságok rendelkeznek. Sok függ a gépipar dolgozóitól is, akik kötelesek a legkorszerűbb technikát és berendezést szállítani az építőipari dolgozók és az építőanyag-ipari vállalatok számára. Mindezt haladéktalanul, agilisán meg kell oldani.

És végül, a fogyasztási cikkek iránti kereslet kielégítéséről, a kereskedelem és a szolgáltató szféra fejlesztéséről. Az e téren megindult változások nem veszik le a napirendről a fő problémát: az áruk és a szolgáltatások kínálata továbbra is elmarad a lakosság vásárlóerejének növekedése mögött, aminek jórészt oka mind e szféra elhanyagolt állapota, mind a vele szemben tanúsított magatartás.

Sok függ a könnyűipar munkájától. Hogy úgy mondjam, ma isszuk a levét annak, hogy hosszú éveken át elhanyagoltuk ennek az ágazatnak a fejlesztését. A könnyűipari üzemekben elavult berendezéseket alkalmaznak, sok a nehéz kézi munka. Mindez kihat a termelékenységre, a termékek mennyiségére és minőségére, a szakemberállomány stabilitására. Most intézke-

dések történtek, amelyek javítani hivatottak a helyzeten a könnyűiparban. Nagy összegeket biztosítottunk erre a célra. Az üzemek korszerűsítése mind hazai, mind importált berendezések felhasználásával történik.

De vannak más okok is. A fogyasztási cikkek termelésének lassú növekedése nagymértékben azzal magyarázható, hogy még nem funkcionál zökkenőmentesen gazdasági mechanizmusunk, gyengék az ösztönzők. Az országos hatáskörű minisztériumok és főhatóságok azon vállalatainak többsége, amelyek tartós háztartási és kulturális cikkeket hivatottak szállítani a piacra, másodrendűnek tartja ezt a feladatot, a legkülönbözőbb ürügyekkel megpróbál kitérni megoldása elől.

Rövid idő alatt meg kell teremtenünk a fogyasztási cikkek termelésére hivatott korszerű és nagy teljesítményű ipart. Ez nemcsak a könnyűiparra vonatkozik, hanem a védelmi ipar gyáaira, a nehézipari vállalatokra is, amelyeknek sokkal többet kell vállalniuk a fogyasztási cikkek termeléséből és szállításából. És nem csupán a mennyiségi mutatókról van szó, hanem a minőségekről is.

Az áruellátásért és a szolgáltatások biztosításáért különösen nagy felelősség hárul a helyi szervekre. A közársaságokban és a területeken sok példa van arra, hogy valóban kezdeményezően és vállalkozó szellemtől vezetettve igyekeznek árukkal telíteni a piacot, a helyi lehetőségek felhasználásával. És mégis sok régióban túlságosan erős az élősdiségre való hajlam, kereteket próbálnak kicsikarni még olyan árukra is, amelyeket helyben minden további nélkül gyárthatnának. Ez az álláspont megbocsáthatatlan ma, amikor már nagy lehetőségek vannak a szövetkezeti és a magánmunkatevékenység számára. Ott, ahol idejében megértették ezt, és megteremtették a szükséges feltételeket, az eredmények sem maradnak el, új áruk és szolgáltatásfajták jelennek meg. És ezt csak üdvözölhetjük.

Röviden: mind a központban, mind helyi szinten gyökeresen meg kell változtatni a magatartást ebben az ügyben, mert itt az emberek létérdekeiről van szó.

2. KÖVETKEZETESEN HAJTSUK VÉGRE A RADIKÁLIS GAZDASÁGI REFORMOT

Eltársak! Amikor az átalakítás menetét vizsgáljuk, külön is szemügyre kell vennünk azt a kérdést, hogyan valósul meg a radikális gazdasági reform.

A vállalatoknak az önálló elszámolásra, az önfinanszírozásra és az önigazgatásra való áttérésével a kollektívák lehetőséget kapnak arra, hogy igazán érzékeljék mind új jogaikat, mind a felelősség nem könnyű terhét. És jóllehet a reform még csak az első lépéseknél tart, a gazdálkodás új módszereit pedig még csak tanulják alkalmazni, ezek a módszerek már kezdenek kedvező hatást gyakorolni sok termelési és szociális probléma megoldására, a kollektívák egész belső légkörére.

Az idén az új módon dolgozó vállalatok nemcsak a termelési terv teljesítését biztosították, hanem lényegesen javították közgazdasági mutatóikat is. Ez igen figyelemreméltó.

De ma az a legfőbb, hogy levonjuk a tanulságokat a reform kezdeti szakaszának nehézségeiből. A gyakorlat felszínre hozta azokat a problémákat, amelyek az új gazdasági mechanizmus helyben forgására vezetnek. Ezek a problémák bizonyos fokig azzal függenek össze, hogy még nem vezették be az új gazdasági mechanizmus összes elemeit, hogy a reformot úgyszólván menet közben, az ötéves tervciklus folyamatában kezdtük megvalósítani, olyan körülmények között, amikor már meg voltak határozva a terv szerkezeti pozíciói, s érvényben maradtak az elavult árak, az erőforrások elosztásának korábbi központosított módszerei.

És ezzel sok mindent meg lehet magyarázni. Sok mindent, de korántsem mindent. A nehézségeket jórészt az okozza, hogy szívósan tartják magukat a gazdálkodás sztereotípiái, az irányítás dolgozóinak egy része igyekszik megtartani a gazdaságirányítás megszokott utasításos-adminisztratív módszereit, ellenállást fejt ki az újjal szemben. Több esetben pedig találkozunk olyan nyílt próbálkozásokkal is, hogy meghami-

sítsák a reform lényegét, s régi tartalommal töltsék meg az irányítás új formáit. A minisztériumok és a főhatóságok lépten-nyomon eltérnek a vállalati törvény betűjétől és szellemétől, s ennek következtében a törvény, mint sok gazdasági vezető elismeri, nem valósul meg teljesen.

Éppen erről tanúskodik az ideai vállalati tervek kidolgozásának tapasztalata, nevezetesen az, hogy állami megrendelések örve alatt gyakorlatilag érvényben tartották a termelés volumenére vonatkozó kötelező feladatok régi rendszerét. Ez nem más, mint a minisztériumok önkényének következménye a kellő ellenőrzés hiánya miatt, s ez egyszersmind a Szovjetunió Állami Tervhivatalának és Minisztertanácsa állandó szerveinek elnézésével történt.

És az már teljesen megengedhetetlen, amikor állami megrendelések révén a vállalatot olyan termék gyártására kényszerítik, amely iránt a fogyasztók körében nincs kereslet. Csak azért kényszerítik, hogy biztosítsák a hírhedt „volument”. Ilyen diktátumot kényszerítették még olyan nagy kollektívákra is, mint az uráli gépgyár, az altaji mezőgazdasági gépgyár, a kurgani kerekestraktor-gyár, a bakui abroncsgyár, nem beszélve a közepes és kisvállalatok tömegéről.

Milyen sokan is vannak nálunk azok, akik hűségesen szolgálják „volumen” őfelségét!

Kell-e bizonyítanom, hogy ez szöges ellentétben van a reform lényegével, egyértelmű azoknak az irányítási módszereknek a konzerválásával, amelyek zsákutcába vitték gazdaságunkat?

Azt hiszem, most már mindenkinek tisztában kell lennie azzal, hogy a korábbi rendszerhez nincs és nem lesz visszatérés. Ennek ellenére még ma is hallani olyan véleményeket, hogy ha a tervvel nem gyakorolnak „nyomást” a vállalatra, az, úgymond, nem törekszik a közgazdasági mutatók javítására. Első pillantásra úgy tűnik fel, mintha volna valami igazság ezekben a vélekedésekben. De a való élet másról tanúskodik. Csak egy tényt említek.

Sokan attól tartottak, hogy a vállalatok jogkörének bővítése, a direktív mutatók körének szűkítése a tervmutatók csökkenésére vezet, és emiatt szükséges lesz az ötéves terv előirányzatainak felülvizsgálata. Valóban, a teljes önálló elszámolásra áttért ipari vállalatok idei nyereségtervének összege négy és fél milliárd rubellel kevesebbnek bizonyult az ellenőrző számokban jelzettnél. A régi módszerek buzgó hívei kárörömmel dörzsölték kezüket: tessék, ide vezet, ha csak a közgazdasági eszközökre és ösztönzőkre akartok hagyatkozni.

És mi történt a gyakorlatban? Az történt, hogy ezek a vállalatok az év első öt hónapja alatt két és fél milliárd rubellel túlteljesítették nyereségtervüket. Azokban a dolgozókollektívákban amelyek már átálltak a teljes önálló elszámolásra, a nyereség 12,8 százalékkal nőtt, szemben a régi módon dolgozó vállalatokkal, ahol a növekedés 10,2 százalék. És az is fontos, hogy a nyereség növekedését főleg az önköltség, az anyagi ráfordítások csökkentése révén érték el.

Ez az eredmény gazdaságunkban az utóbbi időben, őszintén megmondom, igen szokatlan. Megérdemli, hogy figyelmesen és sokoldalúan értelmezzük. Mit lehet mondani ezzel kapcsolatban? Minden bizonnyal a gazdasági mechanizmusban még nem teremttük meg azokat a hatékony ösztönzőket, amelyek a vállalatokat magasabb tervfeladatok vállalására készítetik. És ezen el kell gondolkoznunk. De végül is, elvtársak, nekünk a végeredmény a fontos. És ha a gazdasági mechanizmus működni kezdett, s biztosítja a tényleges eredmények javulását, ez éppen az, amire szükségünk van. Tanulságos lecke! Arra kell készítenie végre a tervezőszerveket, hogy radikálisan felülvizsgálják a tervezéssel kapcsolatos szemléletet, s áthelyezzék a súlypontot a „tervvel gyakorolt nyomásról” a közgazdasági eszközökre és ösztönzőkre.

A tapasztalatok azt mutatják, elvtársak, hogy az SZKP Központi Bizottságának és a kormánynak állandóan figyelemmel kell kísérnie a gazdasági reform me-

netét. Be kell ismernünk, hogy a központi bizottság és a kormány késve vette észre az állami megrendelés eszméjének eltorzítását. A jelzéseket, amelyek érkeztek, nem értékeltük idejében és kellőképpen. Ezt a hibát most kijavítjuk. A közeljövőben kormányhatározatok születnek az állami megrendelések alkalmazásának rendjéről.

A reform kezdeti szakaszában a dolgozókollektívák és az irányító szervek figyelmének középpontjába kerültek a közgazdasági szabályozók alakításának kérdései is. A minisztériumok és a főhatóságok részéről ezen a téren is voltak olyan próbálkozások, hogy megőrizték diktátori allűrjeiket a vállalatokkal szemben. Sok minisztérium igyekezett olyan szabályozókat megállapítani, hogy segítségükkel továbbra is, mint a múltban, újra eloszthassák az eszközöket a jól dolgozó vállalatoktól az alacsony hatékonysággal dolgozó vállalatok javára.

Ha figyelembe vesszük azoknak a dolgozókollektíváknak eltérő indulási lehetőségeit, amelyek az önálló elszámolás és a rentabilitás útjára léptek, ez az újra elosztás ma valószínűleg bizonyos fokig megmagyarázható. De elvégre a szabályozók fő feladata más: úgy kell biztosítaniuk a jövedelmek közvetlen összekapcsolását a végeredményekkel, hogy ha bármilyen mértékben javul a kollektíva munkájának minősége, ennek elismerése megtörténjen a kollektíva jövedelmének növekedésében. Nem törődhetünk bele az élősdiség semmilyen, sem nyílt, sem rejtett formájába, abba, hogy egyesek, noha rosszul dolgoznak, gondtalanul éljenek. Nagyon-nagyon mélyen befészkelte magát, elvtársak, gondolkodásunkba és gazdasági gyakorlatunkba az egyenlődsdi! Mint mondani szokás, kidobják az ajtón, bejön az ablakon.

Ugyanilyen problémába ütköztünk a bérreform során is. Az első eredmények biztatónak látszanak. Azokban a kollektívákban, amelyek áttértek az új feltételekre, nőtt a munka termelékenységé, nőtt díjazása is. De az egyenlődsdi itt sem adja meg magát. Azok a vállala-

latok, amelyek megkapták a jogot, hogy méltóképpen honorálják a jól dolgozókat, és csökkentsék a munkakerülőket, a selejtgyártókat, a naplopók bérét, ennek ellenére bátortalanul élnek ezzel a joggal, mintegy elvként alkalmazva, hogy nehogy megbántsanak valakit.

A dolgozókollektívák tevékenységében egyelőre nem küzdöttük le azt a pangás időszakából örökölt szemléletet, amelynek következtében az alkotó, magas hatékonyságú, olykor pedig sajátosan egyedi munkában is példát mutató munkások, technikusok és mérnökök bérét mesterségesen korlátozzák. Bírálatot érdemelnek egyes ezzel kapcsolatos szabályozó rendelkezések is. Hát kell még bizonyítani, hogy az egyenlősítő tendenciák kiirtásának leghatásosabb útja az önálló elszámolás elveinek következetes érvényesítése nemcsak a dolgozókollektíváknak a tevékenységében, hanem minden részlegüknek a tevékenységében, minden egyes munkahelyen is?

Kereken kimondva, a reform nem fog működni, nem hozza meg azokat az eredményeket, amelyekre számíttunk, ha nem érinti mélyen a szó szoros értelmében minden egyes dolgozó személyes érdekeit, ha nem válik minden egyes dolgozó legsajátabb ügyévé. A radikális gazdasági reform egyik legfőbb iránya a szövetkezeti mozgalom széles körű fejlesztése. Ezeket a kérdéseket eléggé alaposan megvitattuk mind a kolhozparasztok kongresszusán, mind a legfelsőbb tanácsnak azon ülészakaszán, amely elfogadta a szövetkezeti törvényt. Ezzel alapjában véve befejeztük azoknak az előfeltételeknek a megteremtését, amelyek a mozgalom erőteljes fejlesztéséhez szükségesek. A központi bizottság abból indul ki, hogy a szövetkezeti mozgalom fellendítése nagy lehetőségeket teremt a társadalom sok létfontosságú problémájának megoldására.

A szövetkezet fejlesztésének most megadtuk éppen azt a jelentőséget és szerepet, amelyet Lenin szánt neki. A súlypont most áthelyeződik a gyakorlati tettek területére. És a tanácsoknak, a pártszervezeteknek közvetlen kötelességük minden lehető módon támogatni a

dolgozókat abban a törekvésükben, hogy a szövetkezés révén növekvő mértékben hozzájáruljanak az átalakítás ügyéhez.

Eltársak! A gazdasági reform végrehajtása sokkal jobban menne, ha nem volna olyan szívós a konzervativizmus az irányító apparátusban. A parancsolgatás és az adminisztratív módszerek makacsul tartják hadállásaikat. A reform gyakorlati végrehajtása során ténylegesen érzékeljük a tehetetlenségi erők ellenállását, és ez néha felemás, kompromisszumos, olykor hibás döntések elfogadására vezet.

Elvégre tény, elvtársak, hogy az állami termelőegyesülések szervezésének örve alatt megpróbálták új életre keltetni a korábbi bürokratikus minisztériumi főigazgatóságok rendszerét. Az önálló vállalatok önkéntes egyesülésének eszméjét így akarták felcserélni merev központosított szervezettel, megtartva a főhatósági válaszfalakat és a felduzzasztott irányító apparátust.

Mind a központban, mind helyi szinten még sok vezető dolgozó nem fogadja el az irányítás új formáit, amelyek megfelelnek a demokratizálás és a gazdasági reform feltételeinek.

Ez megmutatkozott az országos hatáskörű és a köztársasági minisztériumok és főhatóságok irányító apparátusának, a területi és a határterületi irányító szerveknek a csökkentése során is. Mit mondjak erről? Számunkra ez elvi kérdés. Szilárdan végre kell hajtani azt az irányvonalunkat, hogy csökkentjük és olcsóbbá tesszük az apparátust, növeljük munkájának hatékonyságát. Egyidejűleg gondoskodni kell arról is, hogy az így felszabaduló emberek ne telepedjenek meg más irodákban, hanem menjenek a termelésbe, a szolgáltató szférába, a szövetkezetekbe, a kereskedelembe, a kommunális gazdaságba – oda, ahol valóban érződik a szakemberhiány.

Amint látjuk, a reform elindításával kapcsolatos folyamatoknak még rövid elemzése is megmutatja, milyen nehéz dolog ez, s milyen nagy és lankadatlan figyelmet követel. Igen, vannak nehézségek, a jövőben

sincsenek kizárva, de a reform kiterjed a gazdaság mind szélesebb szféráira, és bebizonyítja életképességét.

Az eddig szerzett tapasztalatok figyelembevételével gondosan fel kell készülnünk arra, hogy 1989 elejével befejeződjön az anyagi termelő szféra valamennyi vállalatának áttérése a gazdálkodás új feltételeire. Ez nagyon lényeges kérdés, nincsenek benne jelentéktelen mozzanatok, mivel a reform a dolgozók egyre újabb millióira terjed ki.

A múltban elkövetett legnagyobb hiba, amelyet semmiképpen sem szabad megismételnünk, az, hogy a vállalatok íróasztal mellett készültek fel az új körülmények között végzendő munkára. Éppen ott, ahol a dolgozók, a dolgozókollektívák tanácsai kimaradtak a reform végrehajtásából, ahol mindent titokban, fent döntöttek el, éppen ott jelentkeztek a legsúlyosabb melléfogások, s bukkant fel sok előre nem látott nehézség. Ez pedig kihatott az emberek szociális közérzetére, a reformhoz való viszonyukra.

Az idei év tapasztalatai megerősítették azt a meggyőződésünket is, hogy meg kell gyorsítani a termelési eszközök nagykereskedelmére való áttérést. Mit látunk ma? Azok számára, akik áttértek az önálló elszámolásra és az önfinanszírozásra, a nagykereskedelem nemcsak kívánatos, hanem létszükséglet is. Mivel a jövő év elejétől az anyagi termelés szférájának valamennyi vállalata önálló elszámolás alapján fog dolgozni, nyilván új szempontok figyelembevételével kell meghatároznunk a termelési eszközök nagykereskedelmére való áttérés határidejét is, hogy ne húzzuk el ezt hosszú évekre, hanem a mostani ötéves tervidőszakra befejezzük. Gondolom, mind a Szovjetunió Állami Tervhivatala, mind az Anyag- és Műszaki Ellátás Állami Bizottsága konkrét javaslatokat fog tenni ezzel kapcsolatban.

És természetesen már ma is sok minden sürgeti az árképzés reformját. Ezen mind a termelői, mind a felvásárlási, mind a kiskereskedelmi árak, mind a tarifák felülvizsgálatát értem. E probléma megoldatlansága

igen nagy mértékben megnehezíti a gazdasági reform végrehajtását. Árreform nélkül nem tudunk normális közgazdasági viszonyokat teremteni a népgazdaságban, nem tudjuk biztosítani a termelési ráfordítások és eredmények megalapozott értékelését, az egyenértékűséget az áruk és a szolgáltatások cseréjében, nem tudjuk serkenteni a tudományos-műszaki haladást és az erőforrásokkal való takarékoskodást, nem tudjuk normalizálni a piaci helyzetet és megvalósítani a munka szerinti igazságos elosztást.

Hogyan is lehet például megszervezni a takarékos gazdálkodást, amikor érvényben vannak a túlságosan alacsonyan megállapított nyersanyag- és fűtőanyag-árak? Ez egyszerűen lehetetlen. Vagy egy másik kérdés. Miközben az állam magas nyereséghez jut az egyik cikkcsoport révén, több tízmilliárd rubel dotációt kénytelen folyósítani másik cikkcsoport vonalán. Pedig jól tudjuk, hogy sem az alacsony dotált árak, sem az indokolatlanul magas árak nem ösztönöznék a termelés növelésére, és rendkívül hátrányosan hatnak a tudományos-műszaki haladásra.

Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy az árképzés reformja önmagában nem javítja a gazdasági helyzetet, ha egyidejűleg nem oldjuk meg a pénzügyi egyensúly kérdéseit, s nem teremtünk rendet a pénzügyi és hitelrendszerben, a bankok tevékenységében, a költségvetésben stb. Az árképzés reformjának végrehajtását ezért szorosan össze kell kapcsolni a népgazdaság pénzügyi rendbetételére irányuló program megvalósításával. Ez pedig összefügg minden egyes vállalat pénzügyi helyzetével, minden egyes dolgozókollektíva munkájával. Erről sem szabad megfeledkeznünk.

Az árképzés reformjának mindenképpen ki kell terjednie a kiskereskedelmi árakra is, mivel a kiskereskedelmi árak szoros kapcsolatban vannak az egész árrendszerrel. Ma sok élelmiszer, elsősorban a hús és a tej kiskereskedelmi ára jóval alatta van a termelésükhöz szükséges tényleges ráfordítások értékének és a felvásárlási áraknak. Az állam ezt a különbséget kény-

telen a fogyasztónak nyújtott dotáció formájában fedezni. Ez a helyzet nem normális. Nem ösztönöz e termékek termelésére, e termékek, különösen a kenyér pazarló felhasználására vezet.

Mindezt tudjuk, elvtársak. Ezért egyszerűen elengedhetetlen, hogy megoldjuk ezt a feladatot, bármilyen nehéz is, bármilyen kételyeket és aggályokat ébresztett is első hallásra. Most alapos előkészítő munka folyik a kiskereskedelmi árak kérdésének elemzése terén. Az ezzel kapcsolatos javaslatokat a nép elé fogjuk tární sokoldalú megvitatás végett.

Itt csak egy megoldás lehetséges: a kiskereskedelmi árak megváltoztatása semmiképpen sem járhat az emberek életszínvonalának süllyedésével. A kérdést így tesszük fel: azokat az összegeket, amelyeket az állam ma dotációk formájában folyósít, teljes egészében átadjuk a lakosságnak kompenzáció formájában. Az állam tehát a kiskereskedelmi árak felülvizsgálatával nem jut valamilyen közvetlen pénzügyi nyereséghez, és a lakosság semmit sem veszít. Arról van szó, hogy rendezzük a helyzetet a népgazdaságban, s megteremtsük annak kedvezőbb feltételeit, hogy a közgazdasági eszközök és ösztönzők kifejtsék hatásukat, növekedjen a termelés, javuljon a termékek minősége, és igen gyorsan telítsük a piacot élelmiszerekkel.

Az átalakítás keretében és a radikális gazdasági reform végrehajtásának figyelembevételével nagy munkát végeztünk a külgazdasági politika felülvizsgálata érdekében. Itt is szükségesnek bizonyultak elvi szempontból új megközelítési módok, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi munkamegosztás előnyeinek jobb kihasználását. A vállalatok és az egyesülések ma már élhetnek azzal a lehetőséggel, hogy megjelenjenek a külpiacon, közvetlen külgazdasági kapcsolatokat létesítsenek, közös vállalatokat alapítsanak.

Elsőbbséget adunk, akárcsak eddig, a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatoknak. Kétoldalú és többoldalú alapon, a KGST keretében barátainkkal együtt munkálkodunk a tudományos-műszaki haladással, a

gazdasági együttműködés korszerű formáinak fejlesztésével összefüggő döntő fontosságú feladatok megoldásán. A perspektívát a rubel szabad átválthatóságára való áttérésben, az egységes szocialista piac kialakításában látjuk.

Igyekszünk bővíteni a külgazdasági kapcsolatokat a tőkés és a fejlődő országokkal is a kölcsönös előnyök alapján. Ebben a relációban is arra törekszünk, hogy a nemzetközi kooperáció és szakosodás különféle fajtáit alkalmazva elmélyült és komplex együttműködést valósítsunk meg a tudományban, a technikában és a termelésben.

Eltársak! Amikor megvonjuk a gazdasági reform első mérlegét, nemcsak arra kell gondolnunk, hogyan teljesítsük a mostani ötéves tervet. Elvi fontosságú, hogy az átalakítás első éveinek tanulságait felhasználjuk a jövőre és mindenekelőtt a 13. ötéves tervidőszakra szóló stratégia kidolgozása érdekében.

A központi bizottságban és a kormányban az az egységes vélemény alakul ki, hogy a 13. ötéves tervnek és az ország további fejlesztésének koncepciójában mélyrehatóan és következetesen érvényesíteni kell a központi bizottság 1985. áprilisi ülésének és az SZKP XXVII. kongresszusának azt az állásfoglalását, amely elengedhetetlennek nyilvánítja gazdaságunk orientációjának a szociális feladatok irányában történő megváltoztatását.

Ez elsősorban azt jelenti, hogy ki kell elégíteni az emberek teljes értékű élelmiszerek iránti szükségletét, fel kell tölteni a piacot kellő választékú és kiváló minőségű fogyasztási cikkekkel és szolgáltatásokkal, végre kell hajtani a lakásépítési programot, az egészségügy, a közoktatás és a kultúra fejlesztésének programjait. Az egyik elsőrendű feladat az, hogy fokozzuk az erőfeszítéseket a környezet védelme, a hazai ökológiai helyzet gyökeres javítása érdekében. Csakis így tudunk egyenesbe kerülni a pangás időszakából örökölt adósságokkal, és tudjuk rávezetni gazdaságunkat a nép érdekében történő egészséges fejlődés vágányára.

A gazdasági fejlesztés orientációjának a szociális feladatok irányába történő megváltoztatását, a fogyasztás nemzeti jövedelmen belüli arányának növelését az egész struktúra- és beruházási politikának, a gazdasági fejlesztési ütem és a gazdasági arányok alakításának középpontjába kell állítani. Ma már világos, hogy olyan mélyreható változtatásokra van szükség, amelyek kiterjednek az egész népgazdaságra, kezdve a szolgáltatások szférájával és végezve a nehéziparral és a védelmi iparral.

Az SZKP Központi Bizottsága arra számít, hogy az értekezlet támogatni fogja ezt az irányvonalat.

Ezzel kapcsolatban még egy kérdést meg kell vitatnunk.

A gazdasági fejlődés kritériumairól és mutatóiról van szó. Már nem először mondjuk, hogy nem a termelés növekedésének üteme önmagában véve fontos, hanem az, ami ténylegesen mögötte van, a nép szükségleteinek tényleges kielégítése.

Mi értelme van a termelés növelésének a nyersanyag-, fűtőanyag-kitermelő és energetikai ágazatokban, ha a növekmény „felemésztyődik” az erőforrások ésszerőtlen, pazarló felhasználása következtében? Vagy: ugyan kinek van szüksége több mezőgazdasági gép gyártására, ha a gépeket nem veszik meg, mert alacsony a hatásfokuk? A könnyűiparban sem a „volumenre”, nem önmagában a termelés mennyiségére van szükség, hanem a termékek olyan választékára, amely kielégíti az emberek valóságos szükségletét.

Egyáltalán nem tudunk még szakítani a régi szemlélettel. Nem egyszerűen az acél tonnáinak millióira, a cement tonnáinak millióira, a szén tonnáinak millióira van szükségünk, hanem a konkrét végeredményekre. Ugyan meddig forgunk még a menthetetlenül elavult képzetek és képletek hibás körében – a „termelés a termelésért” és a „terv a tervért” jegyében?

A Szovjetunió Állami Tervhivatalának, Tudományos Akadémiájának e kérdéssel kapcsolatban javaslatokat kell kidolgozniuk, amelyek már a 13. ötéves tervidő-

szakban alapul szolgálnak a tervezéshez és a gazdasági fejlődés eredményeinek megítéléséhez.

Ebben foglaltam össze, elvtársak, a gazdasági-szociális szférában végzett munkánk néhány eredményét, a radikális gazdasági reform kezdeti szakaszának ellentmondásait és problémáit, a közeljövőre és a távolabbi perspektívára vonatkozó néhány megfontolásunkat.

3. AKTIVIZÁLJUK A TÁRSADALOM INTELLEKTUÁLIS, SZELLEMI POTENCIÁLJÁT

Eltársak! Az átalakítás, a szocializmus megújodása elképzelhetetlen a társadalom intellektuális, szellemi pontenciáljának – ennek a tudományban, az oktatásban, az egész kultúrában megtestesülő potenciálnak – a maximális aktivizálása nélkül. De ez a megállapítás egymagában kevés. Cselekedni kell, mégpedig energikusan és nagyvonalúan, még azt is figyelembe véve, hogy világszerte éppen erre a területre hatalmas erőfeszítések összpontosulnak, s szemmeláthatóan növekszik az ide áramló beruházások mennyisége.

Már az átalakítás kezdetén kitűztük azt a feladatot, hogy radikálisan változtassuk meg a prioritásokat, növeljük a szellemi szféra szerepét, vessünk véget a szellemi szféra lebecsülésének. És sok minden meg is változott. Új társadalmi-politikai légkör alakult ki – a nyitottságnak, az alkotás és a viták szabadságának, az objektív, elfogulatlan kutatásnak, a bírálatnak és az önbírálatnak a légköre. A tudat valóságos forradalma zajlik, amely nélkül lehetetlen az új élet megteremtése.

A párt nagy jelentőséget tulajdonít annak, amivel tudósaink hozzájárulnak az átalakításhoz. A központi bizottság tézisei hangsúlyozzák, hogy a párt gazdasági és társadalmi stratégiájának alapja a tudományos-műszaki haladás meggyorsítása, mindenekelőtt azoknak a legújabb eredményeknek az alkalmazása, amelyek a tudományos-műszaki haladás mai fejlődési szakaszában a húzóágazatokban – a mikroelektronikában, a robot-

technikában, az informatikában, a biotechnológiában stb. – születtek.

A tudomány és a technika fejlődésében már mutatkoznak kedvező változások, fokozódott az igényesség a termékek műszaki színvonalával szemben, rövidebb idő alatt kerülnek ipari alkalmazásra a tudományos kutatószervezetek fejlesztési eredményei. Fontos intézkedések történtek annak érdekében, hogy megváltoztassuk a kutatások és a fejlesztési munkák tervezésének, finanszírozásának és anyagellátásának rendszerét, meggyorsuljon a tudományos eredmények gyakorlati felhasználása, s hogy megváltoztassuk a tudományos munka ösztönzésének rendszerét. Ezeknek az intézkedéseknek már van kedvező hatásuk, de a helyzetet egyelőre még nem sikerült radikálisan megváltoztatni.

Különösen bonyolult a helyzet az alapkutatásokban, amelyek a tudomány és a tudományos-műszaki haladás perspektíváit határozzák meg. Továbbra is érezteti hatását sok olyan fékező tényező, amelyet az utasításos-adminisztratív irányítási módszerek uralmának időszakából örököltünk, amikor a tudományra gyakran saját fejlődésének logikájából egyáltalán nem következő kutatási irányokat kényszerítettek rá. És viszont, sok új, ígéretes kutatási terület nem részesült idejében támogatásban, sőt a betiltás sorsára jutott.

Sok indokolt feladat kitűzését nem biztosították anyagilag és szervezetileg, és ez kompromittálta az egész tudománypolitikát. A tudományt nem integrálták a szükséges mértékben az általános állami tervezési rendszerbe mint olyan mellőzhetetlen komponenst, amely nélkül lehetetlen a szó legtagább értelmében vett gazdaság- és társadalompolitika kidolgozása és megvalósítása. A tudósokat ritkán vonták be a fejlesztési elképzelések, a döntések, a tervek szakértői véleményezésébe, ha pedig véleményük nem egyezett az irányító szervek érdekeivel, nem vették figyelembe, néha az is előfordult, hogy az ilyen véleményt nyilvánítót üldözték.

Ennek következtében az utóbbi évtizedek folyamán

a tudomány társadalmi státusa és a tudományos tevékenység presztízse szemmel láthatóan devalválódott. Az a legaggasztóbb, hogy a szovjet tudomány a pangás éveiben elmaradt számos vezető kutatási irányban, s dominálóvá vált tudományunk „utolérő” fejlesztése. Nem normális az a körülmény, hogy a tudomány akadémiai szektora, amely az alap kutatások zömét végzi, a tudományos kutatásokra fordított összes pénznek mindössze 6,8 százalékát kapja.

Ezért ma nem elég csupán kijavítani mindezeket a tudománypolitikában elkövetett hibákat és mulasztásokat. Mélyreható átalakításra, a gazdasági mechanizmusok megcsontosodott struktúrájának összetörésére, a tudomány belső viszonyainak tökéletesítésére van szükség. Meg kell teremteni a minőségileg új, hazai tudományos potenciált, amely nélkül nem lehet rövid idő alatt áttörést elérni az alap kutatásokban, és ezen az alapon sikeresen végrehajtani a gazdasági-társadalmi átalakítás elhatározott programjainak egész komplexumát.

Erélyes intézkedésekre van szükség a tudományos-műszaki haladás irányításának tökéletesítése, a főhatósági válaszfalak ledöntése érdekében. Ezen a téren az egyik út az ágazatközi tudományos-műszaki komplexumok, mérnöki központok szervezése, ideiglenes kollektívák alakítása célfeladatok megoldására. Nagyon fontos az is – és ez már elkezdődött –, hogy a tudományos szervezetek bekapcsolódnak az önálló elszámolás viszonyainak rendszerébe, s hogy megteremtjük a teljes ciklust: tudományos kutatás – technika és technológia – beruházás – termelés – értékesítés – szerviz.

Érthető, hogy az alap- és az alkalmazott tudományok potenciálja évek és évtizedek alatt jön létre, de vannak a tudományos fejlődést gyorsító tényezők is. Ilyen tényező mindenekelőtt a tudományon belüli helyzet demokratizálása, a bürokratizmus és az adminisztratív irányítási módszerek, a konzervativizmus és a monopolizmus leküzdése. Teret kell adni a tehetségek, az alkotó kezdeményezés, az öngazgatás maximális ki-

bontakozásához, a tudományos eszmék és vélemények egyenjogú versengéséhez, konkurenciájához. Több tudós véleménye szerint célszerű diverzifikálni a tudományszervezés módjait, s itt is elkezdni az állami és a szövetkezeti formák ésszerű kombinálását.

Megkülönböztetett figyelmet igényel a társadalomtudományok fejlesztése. Éppen ezek sínylették meg a leginkább a személyi kultuszt, az irányítás bürokratikus módszereit, a dogmatizmust és az illetéktelen beavatkozást. Mint ismeretes, az SZKP XX. kongresszusa után a társadalomtudományi kutatások lényegesen megélénkültek. Új tudományos irányok jelentek meg, új tudós káderek álltak munkába, akik tudtak új módon dolgozni. De csakhamar újból voluntarista módon határozták meg a társadalomtudományi kutatás feladatait, s újból életre keltették e feladatok megoldásának dogmatikus módszereit.

Az átalakítás körülményei között igen nagy lett a társadalomtudományi kutatások iránti társadalmi szükséglet. Arra van szükségünk, hogy a társadalomtudományok marxista-leninista világnézeti és módszertani alapon valóban magasabb szintre emelkedjenek. Szükség van az átalakítás olyan problémáinak objektív tudományos vizsgálatára, mint a gazdasági reform, a politikai rendszer rekonstrukciója, a demokratizálás, a humanista tartalmú megújulás, a nemzetek közti kapcsolatok, az új politikai gondolkodás és így tovább. Más szavakkal, a minőségileg új állapota felé haladó társadalomnak szüksége van átfogó és egységes fejlesztési koncepcióra, a folyamatok dialektikájának, a tömegtudatban történő ellentmondásos visszatükröződésüknek megértésére, a vélemények pluralizmusának figyelembevételére, tudományosan megalapozott perspektívák kijelölésére.

A párt azt tekinti feladatának, hogy továbbra is serkentse az alkotó szellemű kutatást a társadalomtudományokban, elősegítse az átalakítás elméleti arzenáljának növekedését. De a tudományhoz való viszonyban radikális változtatásokra van szükség. A „nem igényelt”

tudomány előbb-utóbb meghal, a gyakorlat pedig, ha „nem igényli” a tudományos ismeretet, vakká válik, és elsorvad. Számunkra ez elfogadhatatlan. Úgyhogy sokat követelünk a tudósoktól, de nagyobb bizalmat is kell adnunk nekik, és meg kell teremtenünk az alkotó munkának, az új keresésének minden szükséges feltételét.

A tudományos-műszaki haladás meggyorsításának feladatait a társadalmi fejlődés általános kontextusában kell vizsgálnunk. A tudósok véleménye szerint a legnagyobb figyelmet a különböző tudományok – a természettudományok, a műszaki tudományok és a társadalomtudományok – „érintkezési pontjain” jelentkező problémák elemzésére kell fordítani. A tudományok szoros együttműködése biztosítja ma a forradalmi áttöréseket a tudomány és a technika valamennyi fejlődési irányában. Ezzel összhangban szükséges, hogy a társadalomkutatás nagyobb befolyással legyen a tudományos-műszaki haladás egész komplexumára, emberi dimenziójára. A múltból okulva annak rendje és módja szerint és igen széleskörűen meg kell szervezni a tudományos-műszaki és mérnöki projektumok társadalmi véleményezését, hogy a minimumra szorítsuk, vagy ami még jobb, teljesen kizárjuk az ökológiai és egyéb veszteségeket, amelyek bekövetkezhetnek e projektumok ellenőrzés nélküli kidolgozása és megvalósítása esetén.

Az utóbbi három év folyamán a pártban és a társadalomban aktívan terjesztettük azt a felismerést, hogy az oktatásnak – a gazdasági és társadalmi haladás, a szellemi megújulás – egyik döntő tényezőjének hatalmas a szerepe. Kritikusan elemeztük a helyzetet ebben a szférában is, kidolgoztuk az oktatás és a nevelés terén végrehajtandó változtatások programját. Pótlólagosan nagy összegeket juttatunk ennek a szférának. Jelentősen fejlődik a számítógépek alkalmazása az oktatásban. Növeltük a pedagógusok fizetését.

Természetesen nagyok az oktatásra és a tudományra fordított kiadások, de összehasonlíthatatlanul nagyobb az elmaradásuk ára. Az oktatás, a tudományos kutatá-

sok, az általános műveltség és a szakmai kultúra kiváló minősége nélkül nem lehet elérni az átalakítás céljait. Meg kell teremteni minden feltételét annak, hogy amikor a szovjet emberek új nemzedékei kilépnek az életbe, dolgozni kezdenek és bekapcsolódnak a politikai életbe, magas eszmei és erkölcsi színvonalon álljanak, jól ismerjék szakmájukat, széles kulturális látókörrrel rendelkezzenek, s készek legyenek vállalni a felelősséget az ország sorsáért.

Társadalmunk szocialista megújításában hatalmas szerep vár a szovjet kultúra képviselőire. Az 1985 áprilisa utáni időszakban a párt gyakorlati feladatává vált az alkotó erőknak az átalakítás platformján történő konszolidálása. Ma megállapíthatjuk, hogy fokozatosan a múltba tűnik az adminisztratív módszerek alkalmazása a kultúra irányításában, a művészek leckéztetése és kioktatása. A szellemi szférában fokozatosan kialakul a versengés, a szabad alkotó kísérletezés légköre, s e kísérletezés a művésznak szocialista társadalma iránt érzett állampolgári felelősségén alapul.

A művészeti kultúra megtestesíti a nemzedékek élő kapcsolatát és kontinuitását, segítségére van az embernek abban, hogy érezze összetartozását népével, történelmével és a jövőbe vetett reményeivel, s bármely gyakorlati tevékenységben a legnemesebb erkölcsi eszményekhez igazodjon.

Publicisztikánkban, a képzőművészeti és tudományos kiadványokban a témák és a résztvevők nagy számát, a nyíltságot és az intellektuális tartalmi gazdagságot tekintve példátlan eszmecsere folyik a szocializmus megújításának útjairól, a történelemről és a jelenről. És ez nagyon jó. A párt nagyra értékeli azt, hogy az értelmiség mind nagyobb részt vállal az átalakítás megvalósításában. Üdvözljük, hogy a tudomány, az oktatás, a kultúra képviselői fokozzák társadalmi, politikai tevékenységüket. Új, alkotó teljesítményeket várunk tőlük, azt kívánjuk, hogy mély áttörést hajtsanak végre a tudomány és a kultúra minden szférájában.

A kultúra szférájában tehát a folyamatok egészében

véve egészséges alapon fejlődnek. De nem volnánk objektívak, vétenénk az igazság ellen, ha azt mondanánk, hogy e folyamatok mentesek az ellentmondásoktól, a melléfogásoktól, amelyek néha már túlmennek a szocialista értékek keretén. Mind az egész társadalomban, mind az értelmiség körében akad konzervatizmus, az újtól való idegenkedés is, felszínesség is a zajló események megítélésében, sőt felelőtlenség is fejlődésünk bonyolult problémáinak megközelítésében.

Sajnos néha azt látjuk, hogy egyes elvtársak még ebben az ország számára sorsdöntő időben sem tudnak lemondani a testvérharcról, a klikkszenvedélyekről és az egyéni ambíciókról. Nem kevesen vannak az olyanok sem, akik ingerülten fogadják az alkotó kísérleteket, a növekvő sokféleséget pedig a szocialista művészet elveitől való eltérésnek tekintik. Ez érthető: az egyformaságot, a monoton egyhangúságot, a szürkéséget túlságosan sokáig tüntették fel a haladás etalonjainak. Nem szoktunk még hozzá a vitákhoz, a másként gondolkodáshoz, a szabad versengéshez. Nem szeretném dramatizálni a helyzetet. Meg erre nincs is különösen okunk. De ésszerűtlen volna nem észrevenni ezeket a jelenségeket, szótlanul elmenni mellettük.

Ami a tudomány-, az oktatás- és a művelődéspolitikának az átalakítás időszakában kirajzolódó fő irányát illeti, ez a visszatérés a lenini elvekhez, fordulat az ember felé, a nép szellemi gyarapodása felé. A párt azt tekinti feladatának, hogy növelje az erőfeszítéseket e humánus cél elérése érdekében.

4. A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK DEMOKRATIZÁLÁSA

Eltársak! A Szovjetunióban kibontakozó átalakítás világpolitikai jelentőségű tényezővé vált. A saját házunkban elkezdett radikális változtatások szükségessé tették új megközelítési módok alkalmazását a nemzetközi ügyekben is.

A háború utáni időszak szovjet külpolitikájának

megítélése során nem feledjük el, hogy az imperializmus ténylegesen rendkívüli helyzetet teremtett a Szovjetunió és szövetségeseink körül. A nyugati katonai tömb az Egyesült Államokkal az élén nyíltan agresszíven viselkedett a szocializmussal szemben. A háborús fenyegetés állandó tényezővé vált számunkra. Máig sem szűnt meg. A Szovjetunió szövetségeseivel együtt egyszerűen nem tehette meg, hogy ne reagáljon erre éppúgy, mint a szocialista országok elleni céltudatos lélektani hadviselésre.

Ennek ellenére a múltból okulva be kell ismernünk, hogy a parancsokkal operáló adminisztratív módszerek nem kerülték el a külpolitikai szférát sem. Megtörtént, hogy még igen fontos döntéseket is a személyek egy szűk köre hozta, kollektív, sokoldalú mérlegelés és elemzés nélkül, olykor pedig a barátainkkal való kellő konzultálás nélkül is. Ez azzal a következménnyel járt, hogy országunk nem adekvát módon reagált a nemzetközi eseményekre és más államok politikájára, sőt hibás döntések is születtek. Sajnos nem mindig mérlegelték, mibe kerül a népnek, és hová vezethet a cselekvésnek ez vagy az a variánsa.

A hozzánk és az egész szocialista világhoz intézett nukleáris kihívásra válaszolva el kellett érünk a hadászati paritást az Egyesült Államokkal. És ezt el is értük. De miközben az imperializmussal szemben kifejtett ellenszegülés katonai aspektusára hatalmas összegeket és figyelmet összpontosítottunk, az állam biztonságának megóvására, a feszültség enyhítésére és a népek közti kölcsönös megértés elősegítésére nem mindig használtuk ki azokat a politikai lehetőségeket, amelyeket a világban végbemenő lényegbevágó változások teremtettek. Ennek következtében hagytuk, hogy bevonjanak bennünket a fegyverkezési versenybe, ami elkerülhetetlenül hatással volt az ország gazdasági-társadalmi fejlődésére és nemzetközi helyzetére.

Közben a fegyverkezési verseny a kritikus ponthoz közeledett. Ilyen körülmények között a béke és a leszerelés érdekében kifejtett hagyományos politikai és tár-

sadalmi tevékenységünk veszíteni kezdett meggyőző erejéből. Ha pedig élesebben fogalmazok: ha nem változtatunk gyökeresen a fejlődés logikáján, valóban a háborús konfrontáció küszöbére kerülhetünk volna.

Ezért vált szükségessé a külpolitikának nem egyszerűen tökéletesítése, hanem radikális megújítása.

Ehhez új politikai gondolkodásra volt szükség. És az új politikai gondolkodás alapjait lerakta a központi bizottság 1985. áprilisi ülése, a párt XXVII. kongresszusa. E két fórum megadta az átalakítás körülményei közt kifejtendő nemzetközi tevékenységünk filozófiai megalapozását. Az új gondolkodás nem zárt és befejezett doktrína. Dialektikus, ami lehetővé teszi, hogy folytonosan tökéletesítsük és fejlesszük a politikát a való élet menetével összhangban. És magától értetődően összhangban szocialista útválasztásunkkal, a lenini elvekkel.

A szovjet vezetés ugyanúgy, mint a belső ügyekben, Leninhez, Lenin tapasztalataihoz fordult – mindenütt, minden helyzetben legyünk realisták, s így cselekedjünk. Csakis az ilyen külpolitika szolgálhatja eredményesen az átalakítást. Csakis ebben az esetben számíthat külpolitikánk realista fogadtatásra azok részéről, akikhez szól. Csakis ebben a minőségében lesz képes elősegíteni azt, hogy a világot megmentjük a fenyegető veszélyektől.

A mai világ elemzése során pontosabb képet alkotunk magunknak arról, hogy a nemzetközi viszonyok – bár osztályjellegük nem sikkad el – egyre inkább mint népek közti viszonyok realizálódnak. Megállapítottuk, hogy nagyobb lett a népek, a nemzetek, a kialakuló új nemzeti képződmények szerepe a világ ügyeiben. Ebből pedig az következik, hogy a nemzetközi ügyekben nem lehet nem számolni az érdekek sokféleségével. Ezeknek az érdekeknek a figyelembevétele az új politikai gondolkodás fontos eleme.

Kiindulva a jelenkorból – amelynek jellegzetessége a nukleáris háború veszélyének növekedése, más globális problémák kiéleződése, minden folyamat fokozódó in-

ternacionalizálódása egy minden ellentmondásossága mellett is egyre inkább egységes és kölcsönös függéstől áthatott világban – igyekeztünk mélyebben értelmezni a proletár osztályérdek és az egyetemes emberi érdek összefüggésének a marxizmusban eredendően benne levő eszméjét. Így jutottunk arra a következtetésre, hogy korunkban elsőbbség illeti meg az egyetemes emberi értékeket. Ez a leglényege az új politikai gondolkodásnak.

Az új politikai gondolkodás révén tudtuk nagyobb összefüggésben megítélni, hogy a jelenkori nemzetközi kapcsolatok szempontjából létfontosságúak azok az erkölcsi értékek, amelyeket évszázadok alatt hoztak létre a népek, s általánosítottak, csiszoltak az emberiség nagy elméi.

A világban végbement lényegbevágó változások elemzése során leküzdünk sok olyan sztereotípiát, amely korlátozta lehetőségeinket, és bizonyos fokig ürügyet szolgáltatott azoknak, akik valóságos szándékaink eltorzításával foglalkoztak.

Nagy szerepe volt annak, hogy széleskörűen érintkezésbe léptünk más országok képviselőivel – állam- és kormányfőkkel éppúgy, mint egyszerű állampolgárokkal, a tudomány, a kultúra általánosan elismert tekintélyeivel, kiváló írókkal, politikai pártok, társadalmi szervezetek és mozgalmak vezetőivel és küldöttségeivel, szakszervezeti és szociáldemokrata vezetőkkel, vallási személyiségekkel és parlamenti képviselőkkel.

E tartalmas közvetlen érintkezés eredményeképpen a külvilág mintegy újra „felfedezi” a Szovjetuniót. Mi pedig lehetőséget kaptunk arra, hogy jobban lássuk és értsük a környező világot, részt vegyünk a világ problémáinak megvitatásában és a megoldásukra alkalmas megközelítési mód keresésében, átvegyük azt, ami hasznos, más kultúrák és szellemi hagyományok által kiérlelt eszmékből, ami például az 1986-os delhi nyilatkozatban fejeződött ki. E „visszacsatolás” segítségével könnyebben lehetett kölcsönös megértésre jutni olyan

értékek jelentőségének kérdésében is, mint a szabadság, a demokrácia.

Mindez dinamizmust vitt a szovjet külpolitikába, lehetővé tette számos nagy kezdeményezés elindítását.

Ezek közé tartozik a nukleáris fegyver 2000-ig történő szakaszos megsemmisítésének programja, a mindent átfogó egyetemes biztonság rendszere, a választás szabadsága, a „közös európai ház”, a viszonyok átalakítása az ázsiai–csendes-óceáni térségben, a fegyverzetek védelemhez elegendő mennyiségének elve és a nem támadó jellegű doktrína, a fegyverzetek szintjének lejjebb szállítása mint a nemzeti és regionális biztonság megszilárdításának útja, a csapatok kivonása és a támaszpontok eltávolítása idegen területekről, a bizalom-erősítő intézkedések, a nemzetközi gazdasági biztonság, az az eszme, hogy a tudomány tekintélyét közvetlenül vonjuk be a világpolitikába.

Államközi vonalon kontaktusainkat a párbeszédre, a leszerelés szférájában pedig az alapos, kölcsönös ellenőrzésre való készségre alapoztuk. Ez lehetővé tette, hogy a bizalom diapazonját széthúzzuk messze a megszokott világnézeti spektrum határain túl. És megtaláltuk a kölcsönös megértésnek, a koegzisztenciára és együttműködésre való készségnek nem csekély potenciálját még ideológiailag tőlünk nagyon távol álló befolyásos körökben is.

A közös gondolkodásra és útkeresésre szólító őszinte és nyílt felhívásunk nagy visszhangra talált világszeret. A nyilvánosság, az átalakítás pedig „materiális” meggyőző erőt kölcsönöz külpolitikai eszméinknek és kezdeményezéseinknek.

Ez a megközelítési mód tett lehetővé a világpolitikában és elsősorban a leszerelés terén olyan nagy áttöréseket, mint Genf és Reykjavík, amelyek elindították a tárgyalási folyamat tényleges menetét, és eleve meghatározták a washingtoni és a moszkvai csúcstalálkozó sikerét. Ennek eredményeképpen változóban van az egész nemzetközi helyzet.

Az új gondolkodás kontextusában megvizsgáltuk a

szocializmus világában fennálló helyzetet. Barátainkkal együtt elvtársi szellemben igyekeztünk megszabadítani a múlt lerakódásaitól kapcsolataink internacionalista lényegét. Megélénkült, érdemi és operatív lett a pártok és az államok vezetőinek személyes érintkezése. Tökéletesedik a szocialista közösség külpolitikájának koordinálása.

A világszocializmus bonyolult időszakban él, fordulóponthoz érkezett. A szocialista országok magasabb szintre emelkedése, potenciáljaiknak nemzeti és nemzetközi keretek között történő mozgósítása növeli a szocializmus presztízsét és a világfejlődésben betöltött szerepét.

Az új gondolkodásban döntő fontosságú helyet foglal el a választás szabadságának koncepciója. Meggyőződésünk, hogy ez az elv egyetemes érvényű a nemzetközi kapcsolatok szempontjából, amikor az emberiség pusztá megmaradása vált a legfőbb, összegző világproblémává.

Ez a koncepció a világ példátlan és fokozódó sokféleségéből fakad. Olyan jelenség tanúi vagyunk, hogy aktívan bekapcsolódnak a világtörténelembe azoknak az embereknek a milliárdjai, akik évszázadokon át ki voltak rekesztve belőle. Ezek a milliárdok teljesen új körülmények között lépnek ki az önálló történelemformálás színpadára. És a nemzeti öntudat mindenütt tapasztalható erősödésének légkörében még lesz szavuk saját útválasztásuk meghatározásában.

Ebben a helyzetben társadalmi rendnek, életmódnak, politikának kívülről való rákényszerítése a népekre – történjen az bármilyen eszközökkel, katonai eszközöket nem is említve – korábbi évek veszélyes fegyvere. A szuverenitás és a függetlenség, az egyenjogúság és a be nem avatkozás a nemzetközi kapcsolatok általánosan elismert normáivá válnak, ami önmagában véve a XX. század nagy vívmánya. Aki szembeszegül a választás szabadságával, az a történelem objektív menetével száll szembe. Ezért az erőpolitika minden formájá-

ban és megnyilvánulásában történelmileg túlhaladottá vált.

Az a mély meggyőződésünk, hogy az új gondolkodás és a rá alapozott politika helyesen tükrözte vissza a mai világ megérett szükségleteit és imperativusait. Újból reményt ébresztett, szabaddá tette az utat ahhoz, hogy minőségi változások történjenek az emberiség tudatában.

A fő kérdésre, amely a leginkább aggasztja a szovjet embereket, és amellyel kapcsolatban hallani akarják háromévi munkánk eredményeinek értékelését – nevezetesen, hogy sikerült-e elhárítani a háború veszélyét? –, azt felelhetjük: igen, kétségtelenül.

Miben fejeződött ki ez? Elsősorban abban, hogy a nemzetközi élet tengelye áthelyeződik a konfrontációról az együttműködésre, a kölcsönös megértésre, a konkrét eredmények elérésével kecsegtető tárgyalásokra – mindenekelőtt a tömegpusztító fegyver vonatkozásában. Javultak a szovjet–amerikai kapcsolatok. Szerződést kötöttünk a nukleáris fegyverzetek egy részének megsemmisítéséről. Megélénkült az összeurópai folyamat – államközi és különösen társadalmi szinten.

A genfi megállapodások és katonai kontingensünknek Afganisztánból megkezdett kivonása fontos nemzetközi mérföldkővé váltak azoknak a regionális konfliktusoknak a rendezésében, amelyek veszélyeztetik az egész világot, fékezik a népek haladását.

Engedjék meg, hogy pártértekezletünk szónoki emelvényéről a párt és a nép nevében még egyszer szívből jövő köszönetet mondjak azoknak a katonáknak és tiszteknek, polgári szakembereknek, mindenkinek, akinek a sorsába beleszólt, és akit megperzselt ez a háború. Katonáink a haza parancsára távoznak Afganisztánból, a hazáéra, amely bölcsességről tett tanúságot, miután az elmúlt évek alatt új politikai és erkölcsi tapasztalatokat szerzett, mélyebben megértette a mai világot, a mai világ ellentmondásait és a jövőbe vezető úton meglevő nehézségeket.

Egészében véve, elvtársak, a már meglevő realitások

elemzése alapján feltételezhetjük: ha ezeket a realitásokat sikerül megszilárdítani és fejleszteni, a XX. és a XXI. század fordulóján a békét a következő tendenciák fogják meghatározni:

– A nemzetközi kapcsolatok fokozatos demilitarizálása és humanizálása, amelynek a körülményei között végre az értelem, a tudás és az erkölcsi normák, nem pedig önző törekvések és előítéletek fogják mozgatni az államokat a világban meglevő sok ellentét feloldása és az érdekegyensúly megteremtése során, s el lesz ismerve mindenkinek a választás szabadságához való joga.

– Az államok biztonságának garantálása a katonai potenciálok viszonyításának szférájából egyre inkább áthelyeződik a politikai együttműködésnek és a nemzetközi kötelezettségek szigorú teljesítésének szférájába; kialakul a nemzetközi biztonság mindent átfogó rendszere, főleg az Egyesült Nemzetek Szervezete szerepének és hatékonyságának növelése révén.

– A tudományos-műszaki potenciál kolosszális növekedése civilizáltabb felhasználásra kerül a globális gazdasági, ökológiai, energetikai, élelmezési, egészségügyi és más feladatoknak együttes, az egész emberiség javát szolgáló megoldására.

– A független államok és népek sokféle és önkéntes érintkezése jól fogja szolgálni kölcsönös anyagi és szellemi gyarapodásukat, meg fogja szilárdítani a világbéke struktúráját.

Nincsenek-e itt illúziók? Eltűntek talán az agresszió és a háborúk imperialista forrásai? Nem tűntek el. Nem feledkezünk meg arról a veszélyről, amely az imperialista militarizmus részéről fenyegeti a békét, és az a véleményünk, hogy egyelőre még nem alakultak ki az elkezdett kedvező folyamatok visszafordíthatatlanságának garanciái. Éppen az új politikai gondolkodás teszi lehetővé, hogy lássuk és megtaláljuk azokat az új lehetőségeket, amelyeket felhasználva az eddiginél szélesebb politikai alapon szállhatunk szembe az erőpolitikával. Ezeket a lehetőségeket erősítik olyan új objektív

tényezők is, amelyek századunk második felében jöttek létre.

Ez határozza meg honvédelmi építésünket is, amelynek hatékonyságát mostantól főleg minőségi paramétereknek kell biztosítaniuk – mind a technika, a hadtudomány tekintetében, mind a fegyveres erők összetétele tekintetében. Honvédelmi építésünknek garantálnia kell a Szovjetuniónak és szövetségeseinek szilárd biztonságát, és szoros összhangban kell lennie védelmi doktrínánkkal.

Gyakorlati nemzetközi tevékenységünkben ezután is keresni fogjuk a szilárd békéhez és a nemzetközi együttműködéshez vezető utakat. Számunkra ezután is első helyen állnak a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatok. Következétesen munkálkodni fogunk azon, hogy elmélyítsük kapcsolatainkat a fejlődő államokkal, az el nem kötelezett országok mozgalmával. Azon leszünk, hogy aktív párbeszédet és tárgyalásokat folytassunk az országokban hatalommal felruházott államférfiakkal, főleg a világpolitika fő irányában – a leszerelés kérdéseiről. Az átalakítás évei folyamán javítottuk a kapcsolatokat, vagy első ízben létesítettünk kapcsolatot igen sok – szomszédos és igen távoli – állammal. És a kapcsolatokat egyetlen relációban sem rontottuk el. Igyekszünk ezután is így cselekedni.

Az SZKP magát a kommunista világmozgalom szerves részének tekinti, s ez a mozgalom most nehéz körülmények közt igyekszik eljutni történelmi fejlődésének új szakaszába. Ebben az igyekezetben – a teljes egyenjogúság és tisztelet alapján – mi is tevékenyen részt fogunk venni. Növekvő nemzetközi potenciál rejlik azokban az új kapcsolatainkban, amelyeket a világ tudományát és kultúráját képviselő számos társadalmi erővel, más ideológiai irányzatú politikai pártokkal, elsősorban a szocialistákkal, a szociáldemokratákkal, a labouristákkal, más úgynevezett baloldali körökkel és mozgalmakkal létesítettünk. Változatlanul szolidárisak vagyunk az egész világ dolgozóival, a kolonializmus, a rasszizmus és a reakció ellen küzdő harcosokkal.

Eltársak! A szovjet külpolitika a múltban elkövetett egyes hibák és melléfogások ellenére a hazának, a szocializmusnak, az egész emberiségnek tett szolgálataival egészében véve hatalmas érdemeket szerzett. Az átalakítás új minőséget követelt tőle – mind a lényegét, mind a formát illetően. Akárcsak a belpolitikának, a külpolitikának is ténylegesen integrálnia kell a párt és a nép kollektív gondolkodását. Operatíván figyelembe kell vennie nemcsak a folyamatban levő, hanem a prognosztizálható változásokat is. A világban végbemenő objektív folyamatokat és lehetőségeinket állandóan elemezni kell társadalmi körök és szervezeteik részvételével történő tudományos és nyilvános viták útján. Lényegesen javítani kell a nemzetközi kérdésekkel kapcsolatos tájékoztatás minőségét. A politikai rendszer reformja keretében létre kell hozni a nemzetközi politika kérdéseinek érdemi és szakszerű megvitatására hivatott hatékony, alkotmány által teljhatalommal felruházott mechanizmust.

II.

A POLITIKAI RENDSZER REFORMJA AZ ÁTALAKÍTÁS VISSZAFORDÍTHATATLANSÁGÁNAK IGEN FONTOS GARANCIÁJA

Eltársak! Az SZKP Központi Bizottsága abban a meggyőződésben terjeszti megvitatás végett a XIX. országos pártértekezlet elé a társadalmi-politikai élet radikális demokratizálásának és a politikai rendszer reformjának programját, hogy ez lehetővé teszi politikai intézményeink hatékonyságának lényeges növelését, a szocialista néphatalom potenciáljának mozgósítását.

1. MIÉRT VAN SZÜKSÉG A POLITIKAI RENDSZER REFORMJÁRA?

Ezt a munkát nem előzmények nélkül, nem a nullánál kezdjük. Rendelkezünk a világ első szocialista demokráciájának páratlan tapasztalataival. A néphatalomnak

a szocializmus által létrehozott formái és módszerei hatalmas befolyással voltak az emberiség társadalmi haladására, bekerültek a jelenkor politikai kultúrájába. A mi országunkban született meg a dolgozók hatalma, amely a szovjetek köztársaságában testesül meg, a munkásellenőrzés, a munkához való jog és a személyiség több más igen fontos szociális joga, a nő és a férfi, a nemzetek és az etnikai csoportok egyenjogúsága. Más szavakkal, mi voltunk az elsők a XX. század sok demokratikus kezdeményezésében.

Miért tűzzük hát ma napirendre a politikai rendszer gyökeres reformjának feladatát? Mindenekelőtt arról van szó, elvtársak – és ezt ma be kell ismernünk –, hogy az októberi forradalom győzelme eredményeképpen megteremtett politikai rendszer egy bizonyos szakaszban súlyos torzulásokat szenvedett. Ennek következtében vált lehetővé mind Sztálinnak és környezetének teljhatalma, mind a leszámolások és törvénysértések hulláma. Az azokban az években kialakult, parancsokkal operáló adminisztratív irányítási módszerek végzetes hatással voltak társadalmunk fejlődésének különböző aspektusaira. Ebben a rendszerben gyökerezik sok olyan nehézség, amellyel még ma is küszködünk.

A XX. pártkongresszus határozatai megteremtették a lehetőségeket a párt- és államélet lenini elvei megsértésének leküzdésére. De ezek a lehetőségek kihasználatlanok maradtak, elsősorban a szocialista demokrácia jelentőségének lebecsülése és kisebbitése következtében. És ez újból a kultusz jelenségeinek recidívájára vezetett.

A fennálló politikai rendszer képtelen volt megóvni bennünket attól, hogy az utóbbi évtizedek folyamán a gazdasági és a társadalmi életben elburjánzottak a pangás jelenségei, és ez kudarcra ítélte az akkor elhatározott reformokat. Jellemzővé vált, hogy a gazdaságirányítási funkciók egyre inkább a párt politikai vezetőségének kezében összpontosultak. Egyidejűleg túlságosan növelték a végrehajtó apparátus szerepét. A különféle állami és társadalmi szervekbe megválasztott sze-

mélyek száma elérte az ország felnőtt lakosságának egyharmadát, de zömük ki volt rekesztve az állami és közügyek eldöntésében való tényleges részvételből.

A pangás időszakában az irányító apparátus – amely annyira felduzzadt, hogy csaknem száz országos hatáskörű és nyolcszáz köztársasági minisztérium és főhatóság működött – gyakorlatilag diktálni kezdte akaratát mind a gazdaságnak, mind a politikának. Éppen a főhatóságok és más irányító struktúrák tartották kezükben az elfogadott határozatok végrehajtását, s határozták meg cselekedeteikkel vagy tétlenségükkel: mi legyen, mi ne legyen. A tanácsok, de sok tekintetben a pártszervek sem tudták ellenőrizni a főhatósági érdekek nyomását. Egyetemes érvényű szabállyá vált az, hogy a döntéseket hozó szerv nem viselt gazdasági felelősséget tetteinek következményeiért.

A kialakult politikai rendszernek súlyos hiányossága volt a társadalmi élet túlzott államosítása is. A szocializmusban az állam feladatainak és funkcióinak tömege természetesen jóval nagyobb volt, mint a kapitalizmus körülményei között. De a marxizmus–leninizmus megalapítóinak elgondolása szerint az irányítási funkciók ilyen kiszélesítését nem az adminisztratív módszerekre és kényszerítésre támaszkodó hatalom erősítése révén kell elérni, hanem a demokratikus tényező aktivizálásának, a néptömegek irányításba való bevonásának útján.

Emlékezzünk arra az ismert lenini meghatározásra, amely szerint a szocialista állam már „nem a szó tulajdonképpeni értelmében vett állam” (LÖM 31. köt. 178. old.), vagy éppenséggel „félállam”, amely fokozatosan átnő társadalmi öngazgatásba. Sajnos, Lenin halála után az elméletben, de a gyakorlatban is felülkerekedett az a nézet, amely az államot e fogalomnak éppen „teljes”, azaz régi értelmében fogta fel. Az állami szabályozást kiterjesztették a társadalmi tevékenység mértéktelenül széles szférájára. Az a törekvés, hogy részletes központosított tervezéssel és ellenőrzéssel fogják át az élet minden zugát, a szó szoros értelmében mozdulatlanságra ítélte a társadalmat, nagymértékben fé-

kezte az emberek, a társadalmi szervezetek és a kollektívák kezdeményezését. Ez hozta létre egyebek között az „árnyék”-gazdaságot és -kultúrát, amelyek azon élőködtek, hogy az állami szervek képtelenek voltak idejében és teljesen kielégíteni a lakosság anyagi és szellemi szükségleteit.

Az állami struktúrák elbürokratizálódása, a tömegek társadalmi alkotó aktivitásának gyengülése rászoktatta a társadalmat az egyvariációs és statikus gondolkodásra. Kialakult és egyelőre még ma is hat az emberek tudatára a szocialista néphatalom leegyszerűsített, megcsontkított képe, amelyben a hatalom tényleges gyakorlását nem a dolgozók aktív politikai tevékenységével, hanem elsősorban a végrehajtó szervekkel azonosítják.

Végezetül, a jelenleg funkcionáló politikai rendszer az évtizedek során nem a társadalmi életnek a törvények keretében történő megszervezéséhez, hanem főleg voluntarista rendelkezések és utasítások végrehajtásához alkalmazkodott. Demokratikus elvek hirdetése szavakban és tekintélyelv a gyakorlatban, szónoki esküdözések a néphatalomra, de voluntarizmus és szubjektivizmus a gyakorlatban, szócséplés a demokratikus intézményekről és a szocialista életmód normáinak tényleges semmibevétele, a bírálat és a nyilvánosság hiánya – mindez meglehetősen széles körben elterjedt, meggyökeresedett a társadalom életében.

A büntetés ezekért a módszerekért szigorúnak bizonyult: ez a közöny, a tömegek társadalmi aktivitásának gyengülése, a dolgozó ember elidegenedése a társadalmi tulajdontól és az irányítástól. Éppen a hatalom megcsontosodott rendszerére, a hatalom parancsokon és nyomáson alapuló struktúrájára vezethetők vissza ma az átalakítás legfőbb problémái – mind a gazdasági reform, mind a szociális-kulturális szféra fejlesztése, mind pedig az embereknek arra való ránevelése, hogy a gazda érdekelttségével vegyenek részt mindenben, ami az országban történik.

1985 tavaszán a párt erélyes harcot indított a társadalmi-politikai struktúrák megújításáért. Folyamatban

van az új gazdasági mechanizmus fokozatos bejáratása. Változóban van a társadalmi viszonyok jellege. Megszilárdulnak az átalakítás jogi alapjai. Tanuljuk a demokráciát és a nyilvánosságot, tanulunk vitázni és eszmecseréket folytatni, igazat mondani egymásnak. Ez persze nem kevés.

De a demokratizálás folyamatai – mind a központban, mind helyi szinten – lassan bontakoznak ki. Ma kell annyi bátorságnak lenni bennünk, hogy beismerjük: ha a politikai rendszer mozdulatlan, változatlan marad, nem birkózunk meg az átalakítás feladataival.

Amikor felvetjük a politikai rendszer radikális reformjának kérdését, mindenekelőtt világos képet kell alkotnunk magunknak arról, hogy mely tulajdonságai állták ki az idő próbáját és szükségesek ma számunkra, és viszont, mely tulajdonságait kell a minimumra szorítani vagy teljesen leküzdeni.

Véleményünk szerint a következő fő feladatok megoldásáról kell beszélnünk.

Először, meg kell tennünk mindent, hogy a dolgozók tízmilliói ne szavakban, hanem ténylegesen bekapcsolódjanak az ország kormányzásába.

Másodszor, maximális teret kell adni a társadalom önszabályozása és önigazgatása folyamatainak, meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy teljesen kibontakozzon az állampolgárok, a képviseleti-hatalmi szervek, a párt- és társadalmi szervezetek, a dolgozókollektívák kezdeményezése.

Harmadszor, működőképes állapotba kell hozni azt a mechanizmust, amely lehetővé teszi valamennyi osztály és társadalmi csoport érdekeinek és akaratának szabad alakítását és kinyilvánítását, az érdekek egyeztetését és realizálását a szovjet állam bel- és külpolitikájában.

Negyedszer, biztosítani kell a feltételeket minden egyes nemzet és etnikai csoport további szabad fejlődéséhez, az internacionalizmus elvein alapuló barátságuk és egyenjogú együttműködésük megszilárdításához.

Ötödször, radikálisan meg kell szilárdítani a szocia-

lista törvényességet és jogrendet, hogy kizárjuk a hatalombitorlás és a visszaélések lehetőségét, hatékonyan szembeszálljunk a bürokratizmussal és a formalizmussal, s megteremtsük azokat a szilárd garanciákat, amelyek biztosítják az állampolgárok alkotmányos jogainak és szabadságjogainak védelmét, valamint társadalmi és állami kötelezettségeik teljesítését.

Hatodszor, szabatosan el kell határolni a párt- és az állami szervek funkcióit azzal a lenini koncepcióval összhangban, amely szerint a kommunista párt a társadalom politikai élcsapata és a szovjet állam a nép hatalmának eszköze.

Végül, hetedszer, meg kell teremteni olyan hatékony mechanizmust, amely biztosítja, hogy a politikai rendszer a változó belső és nemzetközi feltételek figyelembevételével idejében megújítsa önmagát, és képes legyen mind intenzívebb fejlődésre, valamint a szocialista demokrácia és öngazgatás elveinek az élet minden szférájában való meghonosítására.

2. AZ ÁTALAKÍTÁS ÉS AZ EMBERI JOGOK

A politikai rendszer reformjának végső célja – és annak legfőbb kritériuma, hogy a reformot milyen mértékben sikerül végrehajtanunk – az ember jogainak sokoldalú gyarapítása, a szovjet emberek társadalmi aktivitásának fokozása. Ez a kérdés középponti helyet foglal el a szocializmus elméletében és gyakorlatában. Azon az alapon, amelyet az októberi forradalom teremtett meg országunkban, ma az állampolgár sok területet felölelő garantált jogainak impozáns épülete emelkedik. Élünk ezekkel a jogokkal, és – valljuk meg – ritkán gondolkozunk el azon, hogy mindezek a számunkra oly megszokott jogok ma még a világ sok körzetében a dolgozóknak csupán reményei, harcuk céljai.

Az ember joga társadalmunkban nem az állam adománya, nem valakinek a jótéteménye. Elidegeníthetetlen tulajdonsága, vívmánya a szocializmusnak. Egyén és társadalom, állampolgár és állam, ember és kollektí-

va – mindezek ugyanannak a problémának különböző vetületei. A probléma megoldásának módja visszatükrözi a politikai rend természetét, és nagymértékben elve meghatározza az emberek tevékenységének eredményeit, a társadalmi élet egész légkörét. E probléma szocialista megoldása a közösségi és az egyéni érdek szerves egyesítése. Filozófiánk a társadalom berendezkedésének ebben a döntő fontosságú kérdésében „A Kommunista Párt kiáltványá”-nak nevezetes tételéből indul ki: minden egyes ember szabad fejlődése az összesség szabad fejlődésének feltétele. Meg kell értenünk, elvtársak, hogy éppen az ember társadalmi helyzete, a neki nyújtott jogok és a rá háruló kötelességek határozzák meg végső fokon az ember társadalmi, munka- és politikai aktivitását is. És nem is csak megértenünk kell ezt, hanem cselekednünk is kell ebben az irányban, végrehajtva a gazdasági reformot és a politikai rendszer reformját.

Milyen konkrét feladatok vannak ezen a téren?

Mindenekelőtt az egyén szociális jogairól. Kialakult nálunk a társadalom emberről való gondoskodásának szerteágazó rendszere, de a mostani fejlődési szakaszban látjuk e rendszer gyengeségeit és fogyatékosságait, igyekszünk megtenni minden lehetőt, hogy javítsuk a munkakörülményeket, a közoktatás és az egészségügy minőségét, emeljük a dolgozók társadalombiztosításának színvonalát. Mindebben kifejeződik a pártnak az a szilárd állásfoglalása, hogy biztosítani kell a szovjet emberek egyenjogúságát, szociális védeltségét.

De ezzel kapcsolatban el kell mondanom a következőket. Meg akarjuk szilárdítani az egyén szociális és gazdasági jogainak garanciáit, ennek érdekében pedig szükség van a gazdasági és a politikai feltételek megfelelő megváltoztatására. De mind e változtatás jellege, mind végrehajtásának határideje szorosan összefügg a szovjet társadalom minden tagjának munkatevékenységével. A társadalomtól kapott szociális javak és a munkához való viszony a legszorosabban össze vannak kapcsolva. Fontos, hogy minden egyes ember megértse:

igényesnek kell lennie önmagával szemben. Ezen a téren újból megmutatkozik, mennyire fontosak az önálló elszámolásnak a gazdálkodásban alkalmazott elvei, amelyek lehetővé teszik, hogy ne csak a kereslet, hanem a szociális szükségletek kielégítését is összekössék az ember, minden egyes kollektíva munkateljesítményével. Értékek és javak nem születnek spontán módon. Csak a munka teremti meg őket.

Elfogadhatatlan számunkra az ügghöz való lelkiismeretlen viszony, a laza munkafegyelem, a tehetetlenség, a társadalmi élősdiség.

Igen, tudjuk, hogy a pangás éveiben sok nehéz probléma halmozódott fel a munkatevékenység szférájában. Most rajtunk a sor, hogy helyrehozzuk a dolgot, és pótoljuk a mulasztottakat. És ez nem olyan egyszerű, mivel ez az egész társadalmat érinti.

Az átalakítás napirendre tűzte az ember politikai jogainak kérdését. E jogok realizálására különösen fájdalmasan hatottak a parancsokkal operáló adminisztratív irányítási módszerek és a demokráciának e módszerekkel összefüggő korlátozása. Mindez fékezte és megnehezítette az ember hatalomtól, politikától való elidegenítésének leküzdését, ezt az októberi forradalom által elkezdett folyamatot.

A politikai reform tervezete, amelyet megvitatás végett értekezletünk elé terjesztünk, éppen arra irányul, hogy meggyorsuljon a dolgozók széles körű bekapcsolódása az ország ügyeinek irányításába. Ehhez pedig természetesen meg kell teremteni a valóságos feltételeket – meg kell változtatni a választási rendszert, át kell szervezni a hatalmi és irányító szervek struktúráját, meg kell újítani a törvényhozást. Ez persze feltételezi a megfelelő változásokat az emberek tízmillióinak társadalmi tudatában is.

Manapság például gyakran mondják és írják egyes helyekről, hogy az átalakítás nem jutott el hozzájuk, kérdezik, hogy mikor történik meg ez. De az átalakítás nem égi manna, és nem várni kell, amíg meghozzák valahonnan, hanem csinálnia kell mindenkinek magának

a maga városában vagy falujában, a maga dolgozókollektívájában. Ma inkább, mint valaha, tettekre, cselekedetekre van szükség, nem pedig arra, hogy elbeszélgeszenek az átalakításról. Ebben sok függ kádereinktől, a kerületi, városi, területi, köztársasági és országos vezetőktől.

De korántsem csak a vezetők tehetnek arról, hogy sok olyan hely van még, ahol az átalakítás nem mozdul előre. Mint ismeretes, a legkönnyebb dolog a főnökségre mutogatni, és egyébként ez nálunk igen el van terjedve. Ezt a szokást még valahogy meg lehet érteni akkor, amikor az ország társadalmi légköre, a párt- és állami szervek tevékenysége nem teremtette meg az aktív állampolgári álláspont kifejezésének kellő előfeltételeit. De most, elvtársak, minden gyökeresen megváltozik, és sokan derekasan bekapcsolódtak az átalakítás minden folyamatába. Ezért azoknak, akik ma is tovább panaszkodnak, a főnökségre, „fölfelé” mutogatnak, fel kell tennünk a világos kérdést: hát te mit tettél az átalakításért?

Külön szeretnék foglalkozni a politikai szabadságjogokkal, amelyek lehetővé teszik, hogy az ember véleményét nyilvánítson bármely kérdésről. E jogok megvalósítása a tényleges garancia arra, hogy bármely közérdekű problémát sokoldalúan megvitassanak, mérlegeljenek minden „pro” és „kontra” érvet, és ez elősegítené a leghelyesebb megoldás megtalálását az összes különféle vélemények és a reális lehetőségek figyelembevételével. Vagyis, elvtársak, a közvélemény új szerepéről van szó. És nem kell félni a vélemények újszerűségétől, szokatlanságától, nem kell visszahőkölni és végletekbe esni a viták minden fordulatanál.

Szeretnék érinteni egy olyan elvi kérdést is, mint a lelkiismereti szabadság. Ma e kérdés iránt fokozott figyelem nyilvánul meg a kereszténység oroszországi felvételének millenniumával kapcsolatban. Nem titkoljuk, hogy mi a véleményünk a vallásos világnézetről mint nem materialista, nem tudományos világnézetről. De ez nem alap arra, hogy ne tiszteljük a hívő emberek lel-

ki világát, és kíváltképpen hogy bármiféle adminisztratív nyomást alkalmazzunk a materialista nézetek meghonosítása érdekében.

Az egyháznak az államtól és az iskolának az egyháztól való különválasztásáról hetven éve elfogadott lenini rendelet új viszonyokat teremtett az állam és az egyház, az iskola és az egyház között. Ismeretes, hogy ezek a viszonyok nem mindig alakultak normálisan. De maga az élet, a történelem egyesítette a hívőket és a nem hívőket mint a szovjetek országának állampolgárait, mint hazafiakat mind a nagy honvédő háború megpróbáltatásainak éveiben, mind szocialista társadalmunk megteremtésében, mind a békéért vívott harcban.

Minden hívő, függetlenül attól, hogy milyen vallású, a Szovjetunió teljes jogú állampolgára. Hatalmas többségük aktívan részt vesz a termelésben és társadalmi életünkben, az átalakítás feladatainak megoldásában. A lelkiismereti szabadságról szóló törvény most készül tervezete a lenini elveken alapul, figyelembe veszi az összes mai realitásokat.

Most pedig az állampolgárok személyi jogairól. Itt is szabatosabb törvényhozási szabályozásra van szükség. Egyet-mást már elvégeztünk. A lakosság nagy meglepéssel fogadta azt a döntést, hogy a névtelen levelek alapján nem szabad vizsgálatot folytatni, annak kimondását, hogy büntetőjogilag felelősségre kell vonni azt, aki a bírálatot megtorolja, továbbá azt, hogy a hivatalos személyek törvénytelen cselekményei ellen a bíróságon panasszal lehet élni, hogy meg kell téríteni az ilyen cselekmények által okozott kárt, s hogy fokoztuk az elmebeteg emberek jogainak védelmét. Egész jogrendünk arra hivatott, hogy garantálja a magánélet, a lakás sérthetetlenségéhez, a telefonbeszélgetések, a levelezés, a postai és a távirati küldemények titkához való állampolgári jog szigorú megtartását. A törvénynek szilárdan oltalmaznia kell az ember személyes méltóságát.

Maximálisan oltalmazzuk és garantáljuk a szovjet emberek jogait, ám a jogokat nem lehet az állampolgári köteleességektől elszigetelten vizsgálni. A demokrácia

megköveteli az ésszerű közrendet, amely nélkül tulajdonképpen személyi szabadság sem lehetséges. Törvényhozásunknak az a célja, hogy a társadalmat erélyesen megvédelmezze mindenféle harácsolóktól, korrupt elemektől, gyári szarkáktól, garázdáktól, rágalmazóktól, agresszív emberektől. A társadalomnak rendelkeznie kell hatékony eszközökkel ahhoz, hogy hatni tudjon a társadalomellenes elemekre, átnevelje és bekapcsolja őket a normális munkás életbe.

És még egy probléma. A személyi jogok érvényesítésének, egészében véve a demokrácia és a nyilvánosság kiterjesztésének együtt kell járnia a törvényesség megszilárdításával, az embereknek a törvények iránti feltétlen tiszteletre való nevelésével. A demokrácia összeegyeztethetetlen mind az önkénnyel, mind a felelőtlen-séggel, mind a fegyelmezetlenséggel.

Mint tudják, az utóbbi időben nemegyszer találkoztunk olyan próbálkozásokkal, hogy a demokratikus jogokat felhasználják antidemokratikus célokra. Egyesek azt hiszik, hogy ily módon meg lehet oldani bármely kérdést – a határok átszabásától ellenzéki pártok alakításáig. Az SZKP Központi Bizottságának az a véleménye, hogy a demokratizálással való effajta visszaélések ellentétesek az átalakítás feladataival, ellenkeznek a nép érdekeivel.

Az emberi jogok problémájának fontos nemzetközi vonatkozása is van. Mélységesen meg vagyunk győződve szocialista útválasztásunk helyességéről, és az az eltökélt szándékunk, hogy minden torzulást és deformációt megszüntetve csakis szocialista talajon gyarapítsuk a személyiség jogait, mégpedig olyan keretek között és olyan módszerekkel, amelyek megfelelnek rendünk természetének. De a mai körülmények között az emberi jogok és mindenekelőtt az élethez való jog az egész világközösség gondoskodásának tárgyává válnak, internacionalizálódnak, akárcsak a társadalmi élet sok más aspektusa.

Készek vagyunk aktívan együttműködni minden or-

szággal, kicserélni a tapasztalatokat, aggályos lelkiismeretességgel teljesíteni vállalt kötelezettségeinket.

Meg vagyunk győződve arról, hogy az átalakítás lehetővé teszi a szocializmus kétségtelen előnyeinek megmutatását az összes emberi jogok – a szociális, a politikai és az egyéni jogok – biztosításában.

3. A HATALOM SZERVEZETÉNEK TÖKÉLETESÍTÉSE

Eltársak! Ismeretes, hogy államunk a munkásosztály diktatúrájának eszközeként született, a hatvanas évek elején pedig megfogalmazódott az a következtetés, hogy fokozatosan átnő össznépi államba. De minél mélyebbre hatolunk a politikai folyamat tartalmába, annál nyilvánvalóbbá válik annak szükségessége, hogy állami-ságunkat össznépivé fejlesszük e fogalom teljes terjedelmében. Ehhez a hatalom és az irányítás olyan szervezetére van szükség, amelynek keretében a döntő, az utolsó szó mindig a népet illeti meg, s maximális teret kapnak a társadalom önszabályozásának és öngazdálkodásának folyamatai. Ebben a tekintetben elvi jelentőségű a hatalmi jogkörök helyes elosztása a politikai rendszer fő komponensei és mindenekelőtt a párt és az állam között.

Az élet sürget bennünket, amikor azt az égetően fontos feladatot rója ránk, hogy új életre keltsük a népképviselők tanácsainak teljhatalmát, és félintézkedésekkel ebben nem lehet beérni. Komplexen kell megközelíteni és radikálisan kell megoldani a problémát.

A pártértekezlet előtti vita megmutatta, hogy azok az intézkedések, amelyeket a központi bizottság javasol a tanácsok átalakítása céljából, támogatással és helyesléssel találkoznak. Az alapelvet így lehet megfogalmazni: egyetlen állami, gazdasági vagy szociális kérdést sem lehet megoldani a tanácsok mellőzésével. A párt politikáját – a gazdaság-, a szociálpolitikát és a nemzeti kérdéssel kapcsolatos politikát – elsősorban a népképviselők tanácsai mint a néphatalom szervei révén kell megvalósítani.

Ma már halaszthatatlan szükségesség az, hogy a helyi ügyek irányítását átszervezzük az öngazgatás, az önfinanszírozás és az önellátás elvei alapján.

Az átszervezés során, amelynek a gazdasági reform szerves folytatásának kell lennie, össze kell kötni az egész társadalom érdekeit a társadalom minden egyes területi sejtjének és minden egyes dolgozókollektívának a szükségleteivel, véget kell vetni a helyi gazdaság főhatóságok szerinti megosztottságának és feldaraboltságának. Meg kell teremteni a tanácsok teljes felelősségét és önállóságát az irányításuk alá tartozó terület fejlesztési problémáinak megoldásában, növelni kell azokat az összegeket, amelyeket a vállalatok nyereségükből kötelesek a tanácsok költségvetésébe befizetni függetlenül attól, hogy milyen főhatóságnak vannak alárendelve.

A tanácsoknak hosszú távon érvényes normatívákon alapuló biztos jövedelemforrásokkal kell rendelkezniük, beleértve a területükön működő valamennyi vállalat befizetéseit, s eszközöket kell felhalmozniuk a nagy feladatok végrehajtásához. A tanácsoknak meg kell kapniuk a szükséges lehetőségeket ahhoz is, hogy igénybe vegyék a lakosság pénzeszközeit a szociális és kulturális fejlesztés olyan feladatainak megoldása céljából, amelyekben érdekelték az adott város, kerület, lakótelep lakosai.

Gyorsabb ütemben kell átadni a helyi tanácsok hatáskörébe azokat a vállalatokat, amelyeknek a termékei összefüggenek a lakosság szükségleteinek kielégítésével, meg kell adni a helyi tanácsoknak azt a lehetőséget, hogy felsőbb főhatóságoknak az alárendeltségébe tartozó vállalatoknál is helyezzenek el megrendeléseket. Szabatosan és világosan törvényben kell meghatározni, hogy milyen legyen a viszony a tanácsok és a vállalatok, a tanácsok és a kolhozok, továbbá dolgozókollektívák között.

Határozottan meg kell újítani a képviselői szervek munkájának szervezetét, bővíteni kell azoknak a kérdéseknek a körét, amelyeket kizárólag e szervek ülése-

in lehet eldönteni, számolni kell azzal, hogy a tanács- tagok egy részét időnként fel kell menteni szolgálati és termelési kötelezettségeik alól a tanácsokban és a választóköri- zetekben végzendő munka érdekében, hatékonyabbá kell tenni a tanácsok és állandó bizottságaik ellenőrzési funkcióit. Az ülésszakokon a végrehajtó bizottságok megválasztásával, az osztály- és főosztályve- zetők kinevezésével kapcsolatban szabállyá kell tenni az alternatív jelölést, a titkos szavazást, a pályázatokat és más demokratikus formákat. El kell érni, hogy a ta- nácsok munkája minden szinten nyilvánosan folyjon, állandóan a választók szeme előtt legyen.

A tanácsok a lenini elgondolás szerint egyesítik a törvényhozó, rendelkező és ellenőrző funkciókat. De ez nem tagadja az állami szervek közti ésszerű munka- megosztást, ami különösen fontos a tanácsok és végre- hajtó bizottságuk közti viszony szempontjából. Annak érdekében, hogy a funkciókat kellőképpen elhatárol- ják, s a képviseleti szervek nagyobb mértékben ellen- őrizték a végrehajtó bizottságok tevékenységét, a vita sok résztvevője javasolta, hogy a helyi hatalmi szervek- ben legyenek állandóan funkcionáló tanácselnökök és tanácselnökségek. Az ő feladatuk lenne az ülésszakok előkészítése, az állandó bizottságok és a tanács- tagi csoportok munkájának koordinálása, vagyis mindaz, ami összefügg a képviseleti hatalmi szerv intenzív tevékeny- ségének szervezésével.

Mivel a mai körülmények között napirendre kerül az a feladat, hogy növeljük a választott szervek, a tanács- tagok szerepét, indokoltnak látszik azoknak az elvtár- saknak a véleménye, akik szerint az új feladatokra való tekintettel igen fontos a párt tekintélyével alátámaszta- ni a tanácsoknak mint a nép képviseleti szerveinek sze- repét. De ezt szigorúan jogi alapon kell tenni.

Ezen a téren az a legreálisabb út, hogy a tanácselnö- ki tisztségre általában a megfelelő pártbizottságok első titkárát ajánlják. A tanácsok és elnökségük élén ők fog- ják a legaktívabban előmozdítani, hogy javuljon a nép- képviseleti szervek tevékenységének minden ága.

Ez nagyon fontos kérdés, részletesebben is meg kell vizsgálnunk. Az első titkárok most általában tagjai a végrehajtó bizottságoknak. Ez pedig a sokévi tapasztalatok tanúsága szerint akarva-akaratlan arra vezet, hogy felduzzadnak a végrehajtó szerveknek és apparátusuknak az előjogai a tanácsoknak mint képviseleti szerveknek a tekintélye rovására.

Ha a pártbizottság első titkárát választják meg a tanács elnökévé, ez növelni fogja a tanács tekintélyét, fokozza a végrehajtó bizottság és elnöke tevékenységének ellenőrzését, lehetővé teszi a párt- és tanácsai szervek funkcióinak pontosabb elhatárolását olyan körülmények között, amikor az irányítótevékenység súlypontja a tanácsokba helyeződik át.

Másrészt, elvtársak, ha a párttitkárok ajánlása a tanácselnöki tisztségre megtörténik, a párttitkárok a dolgozók hathatósabb ellenőrzése alá kerülnek, mivel a tanácselnököt az ülészekon titkos szavazással választják. Ez pedig azt jelenti, hogy a párttitkár mandátumát, amelyet a kommunistáktól kap, minden esetben mintegy ellenőrzik és megerősítik a nép képviselői a tanácsrendszer minden szintjén. Természetesen előfordulhat, hogy a párttitkár megválasztására vonatkozó ajánlást a tanácsstagok nem támogatják. Ebben az esetben érthető módon a pártbizottságnak, a kommunistáknak is le kell vonniuk ebből a megfelelő következtetéseket.

A hatásköröknek a képviseleti és a végrehajtó szervek közti jobb elhatárolását hivatott szolgálni annak a szabálynak a bevezetése, hogy a végrehajtó bizottság tagjai, osztályainak és főosztályainak vezetői nem kerülhetnek be a megfelelő tanács tagjainak állományába. Most az a gyakorlat, hogy a tanács tagjaiként üléseznek, és maguknak adnak feladatokat. Tehát abban érdekeltek, ez világos, hogy ezek a feladatok minél kisebbek és minél kevesebb energiát igénylők legyenek. A szóban forgó elvet célszerű kiterjeszteni a bírákra, az ügyészekre, a döntőbíróságok tagjaira, a Szovjetunió, a szövetséges és az autonóm köztársaságok szintjén pedig a kormány tagjaira és a főhatóságok vezetőire is.

Megérett a helyzet arra is, hogy több demokratikus korlátozást léptessünk életbe a választott tisztségek betöltésével kapcsolatban. A múlt tapasztalatai azt mutatják, hogy ezeknek a korlátozásoknak a hiánya a hatalommal való visszaélés egyik fő oka volt mind a központban, mind helyi szinten. Sok olyan példát ismerünk, hogy igen derék, tehetséges vezetők, miután évtizedeket töltöttek tisztségükben, kiöregedtek a munkából, de mert továbbra is ott ültek a vezetői székekben, fékké, az ügyre nézve teherre váltak.

A pártértekezlet előtti vita anyagai azt mutatják, hogy ennek a helyzetnek a megváltoztatása lényegében az egész párt, az egész nép követelésévé vált. Igaz, ezzel kapcsolatban különféle álláspontok fogalmazódtak meg. Egyesek kétségbe vonták, hogy szükség van arra a megjegyzésre, amely szerint tisztségviselőt akár kivételképpen is meg lehet választani egymásután harmadik ciklusra. Mások véleménye szerint a meghatalmazásnak harmadik ciklusra történő meghosszabbítását csak a hatalom legfelső szintje számára kell megengedni. Vitassuk meg hát ezeket a javaslatokat.

És még valami. A tézisekben a megbízási idő korlátozása csak a választott tisztségekre vonatkozik, a vita sok résztvevője ezzel szemben azt javasolja, hogy a korlátozást terjesszük ki azokra az alkalmazottakra is, akiket a tanácsok neveznek ki. Véleményünk szerint ez helyes észrevétel, és támogatást érdemel.

Vita folyt arról a javaslatról is, amely szerint korlátozni kell a választott tisztségek betöltését bizonyos életkor elérése után. Voltak olyanok is, akik ellenezték ezt, azt mondták, hogy ez a választók szuverén jogának korlátozását jelentené. Azt hiszem, ha figyelembe vesszük, hogy a hatalmi és irányító szervek megalakításának egész folyamatát széleskörűen demokratizáljuk, ez a probléma veszít élességéből, eldöntik majd maguk a választók és a tanácstagok demokratikus procedúrák segítségével.

A tanácsi munka magasabb szintre emelésének elengedhetetlen feltétele a népképviselő, a tanácstag tényle-

ges politikai súlya, ez pedig közvetlenül összefügg a képviseleti hatalmi szervek megalakításának egész folyamatával. Ennek következtében elengedhetetlen, hogy radikálisan megújítsuk választási rendszerünket.

A XXVII. pártkongresszus határozatait végrehajtva már ráléptünk erre az útra. A legutóbbi választás során a választókörzetek egy részében a választások többes jelölés alapján történtek, sok körzetben két vagy több jelöltet állítottak. Országos viszonylatban egészében csaknem kétszer annyi jelöltről folyt a vita, mint ahány mandátum van. A versengés élénkebbé tette a választásokat, fokozta a választók érdeklődését, növelte a tanácsstagok felelősségét. Most tovább kell mennünk úgy, hogy csiszoljuk és megszilárdítjuk a választási rendszerrel kapcsolatos új megközelítési módokat.

A tanácsok megalakításában biztosítani kell a korlátlan jelöltállítás jogát, a jelölések széles körű és szabad megvitatását, a választások demokratikus eljárási szabályainak szigorú megtartását, a tanácsstagok rendszeres beszámoltatását, a tanácsstagok visszahívásának lehetőségét. Nagyobb jogkört kell adni a választókörzetekben megszervezett választási gyűléseknek, amelyeknek a jelöltek közti versengés demokratikus fórumaivá kell válniuk.

Általában, elvtársak, mostantól a tanácstagi testületet nem utalványozás alapján, hanem elsősorban a választók valóságos, szabad akaratnyilvánítása alapján kell megalakítani. A tanácsai munka hatékonyságának első feltétele az, hogy a tanácsok tagjaivá elvhű, energikus és tapasztalt embereket válasszanak meg, akik tudnak állami méretekben gondolkozni, képesek méltón képviselni választóikat és aktívan dolgozni a hatalmi szervekben.

És nem kell attól tartani, hogy nem lesz arányos a lakosság különböző rétegeinek képviselte. Harcos, politikailag művelt és aktív emberek vannak a munkássztyában is, a parasztságban is, az értelmiségben is. Csak meg kell teremteni a versengés jól bejáratott mechanizmusát, amely biztosítja, hogy a választók a legjobbakat

válogassák ki közülük. És akkor valamennyi főbb lakosságcsoport, e csoportok érdekei vissza fognak tükröződni a tanácsok összetételében. Ahogy mi látjuk, a társadalomban egyetértés van azzal kapcsolatban, hogy a helyi tanácsok létszámát csökkenteni kell.

A központi bizottság téziseinek megvitatása során sokan támogatták azt a javaslatot, hogy minden tanács tekintetében egységesen öt évre szóljon a megbízatás. Ebben az esetben a helyi tanácsok tagjai magabiztosabban fognak dolgozni, elegendő időt kapnak elgondolásaik megvalósítására. És emellett a választóknak mindig meglesz az a joguk, hogy visszahívják azt a tanácstagot, aki hanyagul látja el feladatát vagy nem tud megbirkózni vele, illetve hogy szükség esetén kiegészítsék a tanács állományát.

A tanácsok hatékony munkája szempontjából döntő jelentőségű az, hogy milyen a szovjethatalom legfelső szerveinek struktúrája és jogköre. Mindenki számára nyilvánvaló: mindamellett, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának tagjai, Elnöksége, bizottságai hasznos munkát végeznek, legfelső hatalmi szervünk struktúrája és munkarendje lényeges változtatásokra szorul. A központi bizottság téziseinek vitájában e kérdés iránt különösen nagy érdeklődés nyilvánult meg.

Többen javasolták, hogy mérítsünk az októberi forradalom utáni első évtizedek tapasztalataiból, amikor rendszeresen megtartották a szovjetek kongresszusait. E kongresszusok széles és teljhatalmú népi gyűlések voltak, s a kongresszusok közti időben igen nagy jogkörrel felruházott központi végrehajtó bizottságok működtek. A képviselet tömeges jellegét kombinálták állandó törvényhozási, irányítási és ellenőrzési munkával. A vitában megfogalmazódott az a gondolat is, hogy az ország legfelső hatalmi szervében szükséges társadalmi szervezeteink közvetlen képviselete.

Az SZKP Központi Bizottsága e vélemények összefoglalásaként az értekezlet elé terjeszti megvitatás végett a következő javaslatokat.

Először. Jelentősen szélesíteni kell a dolgozók képviseletét az államhatalom legfelső szintjén.

Ennek érdekében azt, ami ma van, az egész lakoságnak a Szövetségi Tanácsban megvalósuló területi képviseletét és a nemzeteknek és etnikai csoportoknak a Nemzetiségi Tanácsba való képviseletét ki kell egészíteni a politikai rendszerünket alkotó társadalmi szervezetek közvetlen képviseletével. Ily módon ezeröttszáz képviselőt választanak, mint ma is, a területi és a nemzeti választási körzetekben, és körülbelül további hétszázötven képviselőt választanak a párt-, a szak-, szervezeti, a szövetkezeti, ifjúsági, nő-, veterán-, tudományos, művészeti és más szervezetek kongresszusain, illetve ezek vezető szerveinek ülésein. E szervezetek jegyzékét és a képviselet arányszámait meg lehet határozni az alkotmányban.

Az öt évre megválasztott képviselők együttesen alkotnák az államhatalom új legfelső képviseleti szervét, a Szovjetunió Népképviselőinek Kongresszusát. Ez a testület évente egyszer tartaná üléseit, hogy eldöntse az ország életének legfontosabb alkotmányjogi, politikai és gazdasági-társadalmi kérdéseit.

Az összes törvényhozási, rendelkezési és ellenőrzési jellegű kérdések megvitatása és eldöntése, az alárendelt szervek és az alsóbb szintű tanácsok munkájának irányítása céljából a Népképviselők Kongresszusa saját soraiból megválasztaná a Szovjetunió viszonylag kis létszámú (mondjuk, négyszáz-négyszázötven főnyi) Legfelsőbb Tanácsát, amelynek két háza van. Ez lenne az állandóan funkcionáló legfelső hatalmi szerv, amely beszámolóval tartozik a Népképviselők Kongresszusának. Ily módon az egész törvényhozási és ellenőrzési munka közvetlenül a legfelsőbb tanácsban és bizottságaiban fog összpontosulni, ami újabb lépés lesz a legfelső állami struktúrák demokratizálásának útján. Lehet gondolkozni azon is, hogy időszakonként megújítsuk-e a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa állományának egy részét.

Másodszor. Aktivizálni kell a Szovjetunió Legfelsőbb

Tanácsa házainak munkáját, szakítani kell mostani funkcionális jellegtelenségükkel.

Az államélet döntő fontosságú kérdéseivel kapcsolatos törvény- és határozattervezeteket természetesen ugyanúgy, mint eddig, a legfelsőbb tanács mindkét háza tagjainak kell megvitatniuk és elfogadniuk.

Mindemellett a Nemzetiségi Tanács, amely az ország összes nemzeti-állami és nemzeti-közigazgatási képződményét képviseli, megvizsgálhatná a szóban forgó egységek gazdasági és társadalmi fejlesztésének, a nemzetek közti viszonyokban, a rájuk vonatkozó törvények megtartásának, az országos hatáskörű minisztériumok és főhatóságok azon tevékenysége ellenőrzésének kérdéseit, amely a köztársaságok, az autonóm képződmények stb. érdekeit érinti.

A Szövetségi Tanács pedig, amely az össznépi érdekeket, valamennyi osztály és társadalmi csoport érdekeit fejezi ki, koncentrálhatna a nagy gazdasági-társadalmi programok és tervek kidolgozására, az ár- és adópolitikának, a munkával kapcsolatos viszonyoknak, az állampolgári jogok védelmének, az ország védelmi képessége növelésének, a nemzetközi szerződések ratifikálásának stb. kérdéseire.

Itt, értekezletünkön, elvi szinten kell megállapodnunk abban, hogyan határoljuk el a két ház funkciót. Konkrétan mindennek vissza kell tükröződnie a Szovjetunió alkotmányában és más törvényekben.

A tézisek megvitatása felszínre hozott még egy témát, amelyhez igen sokan szóltak hozzá – nevezetesen a legfelső párt- és állami tisztségek viszonyáról, ezeknek a főhatalom struktúrájában elfoglalt helyéről van szó. Ezzel kapcsolatban egyesek azt tartják helyesnek, hogy térjünk vissza a Lenin idejében kialakult gyakorlathoz, amikor a párt vezetője egyidejűleg a kormány feje volt. Mások azt mondják, hogy nem kívánatos általában a párt- és állami tisztségeknek egy személy által történő egyidejű betöltése. Megint mások amellett foglalnak állást, hogy intézményesítsük a Szovjetunió elnökének tisztét. Vannak, akik arra mutatnak rá, hogy a

jogállam koncepciójával összeférhetetlen az olyan helyzet, amikor az SZKP Központi Bizottságának főtitkára ténylegesen az ország legfőbb képviselőjének szerepét tölti be. Megfogalmaznak sok más véleményt is.

Ez, elvtársak, fontos kérdés, és értekezletünkön alaposan meg kell vitatni. Mégpedig úgy, hogy optimálisan megoldódjon a politikai rendszer reformja során.

Az SZKP Központi Bizottságának véleménye szerint a legfelső képviseleti szervek és az egész tanácsrendszer szerepének növelése, a jogállam-jelleg megszilárdítása, a Szovjetunióknak a nemzetközi ügyekben való jobb képviselete szempontjából az volna a legcélszerűbb, hogy intézményesítsük a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa elnökének tisztségét. Ki kell mondani, hogy az elnököt a Szovjetunió Népképviselőinek Kongresszusa választja és hívja vissza titkos szavazás útján, mindenben a kongresszusnak tartozik felelősséggel és beszámolóval. A képviseleti szervek szerepe általános növelésének körülményei között a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnökét fel kell ruházni eléggé széles állami jogkörrel. Nevezetesen joga lehetne a törvények és a legfontosabb gazdasági-társadalmi programok előkészítésének általános irányítása, az ország külpolitikájával, védelmi képességével és biztonságával kapcsolatos legfontosabb kérdések eldöntése, a Szovjetunió Honvédelmi Tanácsa elnöki teendőinek ellátása, a javaslatétel a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének személyére, valamint több más, az ezzel az állami tisztséggel hagyományosan együtt járó kötelezettség teljesítése.

Úgy véljük, hogy a legfelső hatalom struktúrájában szükség van a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnökségére, amely a legfelsőbb tanács elnökének irányításával fog dolgozni. Az elnökségben helye lehetne a két első elnökhelyettesnek, akik közül az egyik a Szovjetunió Népi Ellenőrzési Bizottságának elnöke lenne, tizenöt helyettesnek (ahány szövetséges köztársaság van), a legfelsőbb tanács két háza, állandó bizottságai

és bizottságai elnökeinek. Az elnökség feladata lenne az ülészekok összehívása, a legfelsőbb tanács bizottságai és tagjai munkájának koordinálása, ezenkívül lenne még néhány képviseleti és más jogköre.

Célszerű megszilárdítani a legfelső hatalmi szerv állandó bizottságainak státusát; e bizottságok a legfelsőbb tanácsnak és a népképviselők kongresszusának tagjaiból alakulnának meg. Állandó bizottságokat lehetne alakítani mind külön-külön a házak szerint, mind pedig közösen (egyesített bizottságok).

A bizottságok jogkörét az új feladatokra tekintettel lényegesen növelni kellene. Nevezetesen ki kell mondani, hogy a bel- és a külpolitika nagy kérdéseit, minisztériumok és főhatóságok vezetőinek, más tisztségviselőknek a kinevezését illetően csak az után lehet döntést hozni, hogy e bizottságok megvitatták őket. Szélesebb körben kellene alkalmazni a bizottságokban történő nyílt meghallgatásokat, s gyakrabban kellene külön képviselői csoportokat alakítani a nagy közérdeklődést keltő problémák tanulmányozása végett.

Felvetődik az is, hogy a főhatalom struktúrájában létre kell hozni egy új szervet, az Alkotmányjogi Bizottságot, amelyet a Szovjetunió Népképviselőinek Kongresszusa választ. Ez a bizottság felügyelne arra, hogy törvényeink és más jogszabályok összhangban legyenek az ország alaptörvényével, és ehhez fel lenne ruházva elegendő jogkörrel. Egyébként ennek a bizottságnak a léte további garancia lenne az összes tisztségviselők, köztük a legmagasabb tisztségeket betöltő személyek tevékenységének demokratikus ellenőrzésére.

Harmadszor. A legfelső hatalom szervezetének új formái önmagukban még nem garantálják e hatalom hatékonyságát. Ennek érdekében radikálisan meg kell változtatni a legfelsőbb tanács tevékenységének jellegét és stílusát. Az ülészekokat meg kell szabadítani a hosszú beszédektől és a semmitmondó beszámolóktól, az agyonszervezettségtől és a formalizmustól. Az ülészekoknak eleveneknek és igényeseknek kell lenniük, az a dolguk, hogy összeveassék a javasolt döntések változa-

taít, megvitassák a módosításokat, a kiegészítéseket, az ellenvetéseket. Érdemes lenne intézményesíteni olyan napokat, amikor a kormány válaszol a képviselők kérdéseire, célszerű lenne bővíteni a képviselői interpellációk gyakorlatát.

Természetesen az is előfordulhat, hogy egyik-másik döntés elfogadásakor nem lesz teljes egyetértés. De ez a demokratikus folyamat szempontjából normális jelenség. Egyáltalán rég ideje megtanulnunk, hogy odafigyeljünk az opponens véleményére, ne tápláljunk eleve előítéletet vele szemben. A vélemények szocialista pluralizmusa, a vita, az eszmecsere, a nézetek összevetése — ez az út vezet a legjobb, optimális döntések kialakításához.

Amikor az SZKP Központi Bizottsága ezeket a változtatásokat javasolja a Szovjetunió legfelső hatalmi szervének struktúrájában és munkája szervezésében, úgy véli, hogy közülük sok elfogadható a köztársaságok legfelső hatalmi szervei számára is. Ezek a lépések elősegítenék szerepük és tekintélyük növekedését, egészében véve a szövetséges köztársaságok jogainak további kibővítését jelentenék. Ezenkívül az országos és a köztársasági hatalmi szervek egységes struktúrája és demokratikus funkcionálásuk egységes rendje biztosítaná az egész tanácsrendszer munkájának hatékonyságát, összhangját.

A tervezett változtatások figyelembevételével meg kell vizsgálni az autonóm köztársaságok hatalmi szerveinek megalakításával, struktúrájával és funkcióival összefüggő kérdéseket is.

Ha a küldöttek egyet fognak érteni ezzel, mindezeket a javaslatokat meg lehet fogalmazni az értekezlet külön határozatában. Egyébként a tanácsok átalakítását nem kell sokáig halogatni. Nevezetesen már idén ősszel meg lehetne vizsgálni a vonatkozó törvényjavaslatokat a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsában, majd pedig jövő tavasszal az esedékes választások után el lehetne végezni az össz-szövetségi államhatalmi szervek át-szervezését.

Miközben megszilárdítjuk a tanácsokat mint a képviseleti demokrácia alapját, meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy maximálisan fejlődjön a közvetlen demokrácia – a termelésben, a lakóhelyen, az állampolgárok gyűlésein, falugyűléseken, a legfontosabb összálami és helyi döntések megvitatása során.

Az utóbbi évek tapasztalatai megmutatták, mennyire hatékony a legfontosabb összálami döntések tervezeteinek össznépi megvitatása – emlékezzünk az állami vállalatról, a szövetkezetekről, az iskolareformról, az egészségügy szervezetéről stb. szóló törvénytervezetek vitájára. A mostaninál sokkal gyakrabban kell falu, kerület, város szintjén az állampolgárok szavazásával eldönteni különösen olyan kérdéseket, amelyek az emberek elevenébe vágnak, és amelyekről nincs egységes vélemény. Ilyen esetekben az egyes problémák megoldásában legyen a többség véleménye a döntő.

Hatalmas tartalékok rejlenek a szocialista öngazgatás minden formájának fejlesztésében. Megvan nálunk mind a jogi, mind a politikai, mind – bizonyos fokig – a lélektani alap e formák széles körű kibontakoztatásához, különösen a dolgozókollektívákban. Mind saját tapasztalatainkat, mind a szocialista országokban barátaink által szerzett tapasztalatokat sokoldalúan elemezve újra meg újra meg kell még fontolnunk az e téren felvetődő kérdéseket, amelyek azzal kapcsolatosak, hogy célszerű-e teljesen vagy részben átadni az állami szervek egyes funkcióit ilyen vagy olyan öngazgató szervezeteknek. A fő az, hogy ez ne formálisan, hanem a lényeg szerint történjen.

Mindnyájan tanúi vagyunk annak, hogy az átalakításnak, a demokrácia és a nyilvánosság kibontakozásának körülményei között a legkülönbözőbb területeken hogyan nyilvánul meg a dolgozók öntevékenysége. Habár, mondjuk meg őszintén, elvtársak, korántsem egyszerű itt a helyzet. Nézzünk például egy olyan dolgozókollektívát, amely önálló elszámolás alapján dolgozik. Az önfinanszírozás elvei alapján csak mint öngazgató organizmus funkcionálhat. Ez pedig azt jelen-

ti, hogy itt új módon vetődnek fel az olyan kérdések is, hogy milyen legyen az együttműködés a kollektíva közgyűlése és tanácsa között, a pártszervezet, a szak-szervezet, a Komszomol-szervezet és az igazgatóság között, milyen legyen ennek az egész komplexumnak a viszonya a helyi tanácsokkal. Talán még kevés a tapasztalatunk, de napról napra több lesz, és nekünk jól kell gazdálkodnunk e tapasztalatokkal az öngazgatási folyamat fejlesztése érdekében.

Végezetül a szocialista néphatalomnak még egy igen fontos formájáról, az ellenőrzésről.

A munkásellenőrzés eszméje az októberi forradalom idején született, és ezt az eszmét, mint ismeretes, Lenin alaposan tanulmányozta utolsó munkáiban. Leninnek az volt a véleménye, hogy éppen a tömegek által gyakorolt ellenőrzés az egyik döntő garancia az önkény, a szubjektivizmus, a hatalommal való visszaélés ellen, eszköz, amely biztosítja a szilárd szocialista fegyelmet – munkafegyelmet, állami fegyelmet, tervfegyelmet, gazdasági és pénzügyi fegyelmet.

A dolgozók által gyakorolt ellenőrzés a szocializmus politikai rendszerének sajátos vonása, szerves tartozéka társadalmi rendünknek. És ma, amikor kibontakoztatjuk a demokratizálás és az öngazgatás folyamatait, teljes mértékben fel kell használnunk a néphatalomnak ezt az eszközét.

Mint az SZKP Központi Bizottságának téziseiben írtuk, szükségesnek látszik a társadalmi-állami ellenőrzés olyan egységes rendszerének megteremtése, amely alá van rendelve a választott hatalmi szerveknek. És hogy ennek a rendszernek kellő súlyt adjunk a Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke, mint már említettem, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa elnökének egyik első helyettese lehetne. Ez az ellenőrzési rendszer, amely egyesíti az állami és társadalmi módszereket, s amely a dolgozókollektívákban tevékenykedő népi ellenőrök széles hálózataira támaszkodik, valóban hatalmas erőként segíti majd elő társadalmunknak a kedvezőtlen jelensé-

gektől való megtisztítását, az öngazgatás tömeges iskolájává válik.

Más szavakkal, egyrészt új életre kell keltetnünk a lenini idők Munkás-paraszt Felügyeletének jó hagyományát, másrészt a mai feladatok színvonalára kell emelni az egész ellenőrzési munkát.

4. AZ ÁLLAMIGAZGATÁS DEMOKRATIZÁLÁSA

Eltársak! Ma, amikor előtérbe kerül az a feladat, hogy minden módon szélessítsük a dolgozóknak az irányításban való részvételét, el kell gondolkoznunk azon, hogy a konkrét körülmények között hogyan kell alkalmazni a demokratikus centralizmus elvét. E kérdés tanulmányozása erre a következtetésre vezet: a fő tendencia, amely összhangban van a társadalom fejlődésének szükségleteivel, a decentralizálás, amelyet természetesen úgy kell végrehajtani, hogy megmaradnak a központnak azok a funkciói, amelyek nélkül lehetetlen a szocializmus előnyeinek realizálása, az össznépi érdekek biztosítása.

Az objektív elemzés azt mutatja, hogy ma, amikor a népgazdaság méretei már hatalmasak, s a társadalmi élet problémái rendkívül sokfélék, egy központból nem lehet idejében és helyesen megoldani minden felvetődő kérdést. Ebből pedig az következik, hogy sok jogkört le kell adni – a köztársaságoknak, a határterületeknek, a területeknek, a kerületeknek, a dolgozókollektíváknak.

Egyelőre viszont olyan a helyzet, elvtársak, hogy nemcsak a kormánynak, hanem az SZKP KB Politikai Bizottságának, a KB Titkárságának is olyan kérdések tucatjait és százait kell eldöntenie, amelyek többségét anélkül, hogy az ügy ennek bármiféle kárát látná, át lehet adni alsóbb tanácsi, gazdasági és más szerveknek. Ezt a helyzetet mindenki megszokta. A vezető káderek okkal és ok nélkül küldöztetik a táviratokat különféle kérésekkel a központi bizottságnak és a kormánynak,

az állampolgárok pedig rengeteg bejelentést tesznek olyan kérdésekben, amelyeket lényegükből következően helyben – a városban, a kerületben, a faluban – kell megoldani.

A funkciók és a hatáskörök újraelosztása természetesen igen felelősségteljes dolog, itt nem engedhető meg a dolgok szabad folyása. Itt szükség van erőteljes politikai impulzusra is, szabatos jogi alapra is. A jelentős mértékű decentralizálással éltető véráramlást juttatunk politikai és gazdasági rendszerünk hajszálereibe. De érthető, hogy emellett semmi szín alatt sem szabad megzavarni társadalmi organizmusunk agyának és szívének vérellátását.

Fontos szerep jut ebben a Szovjetunió Minisztertanácsának, amely a legfelső végrehajtó-rendelkező hatalmi szerv, s a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának tartozik beszámolni tevékenységéről. Miután megtörtént a párt- és állami szervek funkcióinak elhatárolása, mérhetetlenül megnő a minisztertanács felelőssége a bel- és a külpolitika megvalósításáért, a gazdasági, szociális és kulturális fejlesztési tervek és távlati programok kidolgozásáért és végrehajtásáért. A minisztertanács e funkciók ellátásához az alkotmányunkban meghatározott széles jogkörrel rendelkezik.

Miközben elismerjük a decentralizálásnak és a tárcasovinizmus elleni harcnak rendkívüli fontosságát, világosan meg kell mondanunk, hogy ennek semmi köze sincs a rosszul értelmezett lokálpatriotizmus támogatásához. Mivel ez a veszély nagyon is reális, hathatós el-
lensúlyokra van szükség. A központ számára fenn kell tartani azt a jogot, hogy szava legyen, legfőképpen pedig határozottan erősíteni kell az alulról, a dolgozók részéről gyakorolt demokratikus ellenőrzést. Gondolom, mi valamennyien az önigazgatásra szavazunk, de ellene vagyunk az önkényeskedésnek, megszavazzuk a helyi érdekek figyelembevételét, de azt is, hogy feltétlenül egyeztessék őket az egész társadalom érdekeivel. Vagyis durva hibát követnek el azok, akik azt hiszik, hogy a decentralizálás irányvonala megnyitja a zsilipe-

ket a helyi érdekek hajszolása vagy a regionális egoizmus előtt.

A centralizmus és a decentralizálás ésszerű kombinálásának a problémája felvetődik az állami vállalatról (egyesülésről), a szövetkezetről, a magánmunka-tevékenységről elfogadott törvényekkel kapcsolatban is. Az irányító szervek funkcióinak és struktúrájának meghatározásában az e dokumentumokban megfogalmazott elvekből kell kiindulni. Az irányító szervek már nem parancsolgathatnak, mint eddig tették, a dolgozókollektíváknak.

Általában, elvtársak, a demokratizálás az önálló elszámolású munkacapat, egyes dolgozókollektíva vagy szövetkezet szintjén nem jár kellő eredménnyel – és erről már a reform első szakaszában meggyőződünk –, ha nem egészül ki az irányítás demokratizálásával a minisztériumok, a területi szervek, a központi gazdasági főhatóságok szintjén.

Ez pedig azt jelenti, hogy következetesen érvényesítenünk kell azt az irányvonalat, amelynek értelmében egyszerűsítjük az azonos jellegű ágazatok és tevékenységi szférák irányító szerveinek struktúráját, összevonunk ilyen szerveket, csökkentjük a minisztériumok és a főhatóságok számát, megszüntetjük a fölösleges láncszemeket, közbülső és továbbító struktúrákat.

Mindannyian tisztában vagyunk azzal, elvtársak, hogy ma, amikor az átalakításnak, a társadalom demokratizálásának, a nép irányításba való széles körű bevonásának roppant bonyolult feladatait oldjuk meg, nem lehetünk meg apparátus nélkül, és nem szabad másodrendű embereknek tekinteni az apparátus kádereit. Irányító apparátusra szükségünk van, de az apparátusnak másmilyennek kell lennie, mint amilyen ma.

Harcolnunk kell olyan új típusú apparátusért, amely magas fokú szakismereten alapul, bánni tud a modern információs technikával, amelyet a nép demokratikusan ellenőriz, s amely előbbre tudja mozdítani a gazdasági és a társadalmi haladást. És ebben az apparátusban olyan embereknek kell dolgozniuk, akik jól ismerik az

irányítástudomány alapjait. Ebből következik az a feladat is, hogy új módon, korszerű színvonalon szervezzük meg a szóban forgó káderek képzését és továbbképzését.

Ma már valamennyi szinten elkezdődött a munka az irányítás struktúrájának rendezése érdekében. A központban és a köztársaságokban megszűnt a minisztériumok és a főhatóságok egy része, helyi szinten megszűntek egyes irányító alegységek. Megtörtént az irányítás új általános sémáinak megvizsgálása és jóváhagyása. Ezekkel összhangban az országos hatáskörű főhatóságok apparátusa 40 százalékkal, a szövetséges köztársaságokban 50 százalékkal, az autonóm köztársaságokban, a határterületeken és a területeken egyharmaddal csökken az apparátus. A kibontakozó gazdasági reform keretében a vállalatok is elkezdtek megszabadulni a fölösleges adminisztratív személyzettől.

Ez a folyamat azonban nem fájdalommentes, ellenállásba ütközik. De meg kell mondanom, hogy a dolgozók mind az SZKP Központi Bizottságát, mind a kormányt jogosan bírálják azért, hogy lassú a végrehajtás. Ma, az átalakítás három éve után is megvan még a nehézkés irányító apparátus, amelynek jelentős része a társadalom érdekeivel nem törődve minden erejéből tartani igyekszik pozícióit. És itt nekünk természetesen a nép teljesen indokolt követeléseit kell mérvadónak tekintenünk.

Amikor azt mondjuk, hogy radikálisan növelni kell a funkcionáló irányítási rendszer hatékonyságát, ezen a rendszer egészét kell érteni. A rendszer egyetlen komponense sem maradhat ki a demokratikus megújulás elvei alapján történő átalakításból. Ez teljes mértékben vonatkozik azokra az intézményekre, amelyek a külpolitikai és külgazdasági funkciók ellátásával vannak kapcsolatban. Az utóbbi időben ezekben az intézményekben végrehajtott lényeges átalakítás normális folyamat, amely megfelel a kor szellemének. Támogatni kell az Állambiztonsági Bizottság, a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar vezetőségének arra irányuló

céltudatos munkáját is, hogy a társadalmi fejlődés mai szakaszának, a demokratikus folyamatok kibontakozásának körülményei között javítsa tevékenységét.

Tehát, elvtársak, a demokratizálási folyamat sürgetően tűzi napirendre azt a feladatot, hogy minőségi szempontból javítsuk az irányítási rendszert a központi és a helyi szervek, a választott és a végrehajtó szervek közti helyes viszony megteremtése, a dolgozók irányításban való részvételének tényleges kibővítése útján. A kérdés tehát nem redukálódik merőben szervezeti változtatásokra, és ez nagyon fontos a ránk váró munka jellegének megértéséhez.

5. A NEMZETEK KÖZTI VISZONYOK FEJLESZTÉSE

Elvtársak! A szocializmus egyik legnagyobb vívmánya az egyenjogú nemzetek és etnikai csoportok országunkban létrejött szövetsége. Ezért mondhatjuk ma szilárd meggyőződéssel, hogy fejlődésünk egyedüli egészséges alapja ezután is csak a lenini nemzetpolitika következetes érvényesítése lehet.

Az élet igazolta azt az eszmét, amelyre nagy szövetségünk megszervezését alapozták: az erőfeszítések összegzése, egyesítése lehetővé tette mindegyik nemzetnek és az egész társadalomnak, hogy erőteljesen meggyorsítsa haladását, eljusson a történelmi haladás új lépcsőfokára. Minden nehézség ellenére, amelyek utunkon előfordultak, ma megállapítjuk, hogy ez a szövetség kiállta az idő próbáját. És ezután is döntő előfeltétele lesz valamennyi szovjet nép további fejlődésének.

Mint ismeretes, azt tervezzük, hogy a nemzetek közötti viszonyok fejlesztésének kérdésével a központi bizottság külön ülése foglalkozik. De már most, értekeletünkön is szemügyre kell vennünk ezt a rendkívül fontos és időszerű problémát. Ezen a téren látnunk kell a teljes valóságos képet: mind a kétségtelen eredményeket, mind a nyilvánvaló hézagokat, mulasztásokat és nehézségeket, amelyek abból fakadnak, hogy konkrét

gazdasági-társadalmi kérdések megoldatlanok, valamint, hogy olykor nem tudjuk egyeztetni a nemzeti és az össznépi érdekeket.

Behatóan foglalkoznunk kell a köztársaságok közt kialakult gazdasági és tudományos-műszaki kapcsolatok további fejlesztésével és optimalizálásával, teljesebben kell realizálnunk a szövetségen belüli munkamegosztás és kooperáció, a tudományosan megalapozott regionális politika előnyeit. Ebből a szempontból nagy jelentőségű a nyilvánosság. A dolgozóknak mindent tudniuk kell arról, hogyan fejlődik köztársaságuk, és milyen helyet foglal el a népgazdasági komplexumban. Tudniuk kell, hogyan élnek és fejlődnek nemcsak szomszédaik, hanem az ország összes köztársaságai is. Azért is szükség van erre, mert olykor találkozunk olyasmivel, hogy nem eléggé teljes, sőt egyoldalú információ alapján beszélnek és vélekednek a köztársaságok közti viszonyokról.

Helyes lesz, ha pártértekezletünk mintegy a nemzetek közti gazdasági kapcsolatok tekintetében alkalmazandó biztos iránytűt meghatározva állást foglal egymás igazságos és testvéri internacionális segítségének elvei mellett, az olyan együttműködés mellett, amely biztosítja mind a közös haladást, mind az ország valamennyi nemzete és etnikai csoportja gazdasági és szociális életkörülményeinek javulását.

A mostani helyzetben meg kell vizsgálni és összhangba kell hozni a radikális gazdasági reformmal a szövetséges köztársaságok jogait. Nyilvánvalóan célszerű az, hogy miután teljesítették az össz-szövetségi alappal kapcsolatos kötelezettségeiket, okos, kezdeményező gazdálkodással növelhessék a termelést saját szükségleteik kielégítése végett. Ez megfelelné a nemzeti viszonyok fejlesztésében érvényesítendő társadalmi igazságosság követelményeinek is, serkentően hatna közös előrehaladásunkra is.

Az utóbbi években a demokratizálás során és a nyilvánosság körülményei között felszínre kerülnek olyan problémák is, amelyek létezését nem mindig vettük

eléggé figyelembe – például a nyelvvel, a kultúrával, az irodalommal és a művészettel, a műemlékekkel, a környezetvédelemmel összefüggő kérdések.

Soknemzetiségű államunk fejlődése természetesen együtt jár a nemzeti öntudat erősödésével. Ez kedvező jelenség, de mivel az ezzel kapcsolatban jelentkező új szükségletekre nem mindig fordítottunk kellő figyelmet, néhány kérdés kezdett bonyolultabbá válni, több esetben nacionalista színezetet kapott. Noha elvben nyugodtan meg lehetne oldani őket anélkül, hogy okot adnánk különféle spekulációkra és érzelmi túlfűtöttségre.

Az utóbbi időben saját szemünkkel láthattuk, milyen bogokba gubancolódhatnak össze a nemzetek közti viszonyok problémái. És mint a szemünk fényére kell vigyáznunk népeink testvériségére és barátságára. Más út, ésszerű alternatíva egyszerűen nem létezik, elvtársak. Az pedig, aki mást igyekszik bebizonyítani, becsapja magát is, becsap másokat is. Aki pedig megpróbál összeütközést kiprovokálni különböző nemzetiségű emberek között, megpróbál viszályt és gyűlölködést szítani közöttük, az súlyos felelősséget vállal magára, amivel el kell számolnia a népnek és a szocialista társadalomnak, a törvényről nem is szólva. Az ilyen cselekedetek objektív tartalmukat tekintve gátolják mind a demokratizálási folyamatot, mind az átalakítás ügyét.

A nemzetek közti viszonyok kérdését meg kell vizsgálnunk a soknemzetiségű szovjet állam jelenlegi fejlődési szakaszának kontextusában is. Általánosítanunk kell eddigi tapasztalatainkat, fel kell használnunk mindent, ami értékes bennük, és ugyanakkor meg kell keresnünk azt, amitől meg kell szabadulnunk. Nyíltan megmondjuk, hogy itt van min elgondolkozni. És mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk sok irányadó törvényt és rendeletet, amelyek szabályozzák a szövetség és a köztársaságok együttműködését: mennyire felelnek meg a mai feltételeknek, soknemzetiségű társadalmunk feladatainak és szükségleteinek, a demokrácia fejlettségi szintjének. Ez nyilván szükségessé teszi azt is, hogy

pontosabban meghatározzuk a szövetséges köztársaságok, az autonóm köztársaságok, más nemzeti képződmények helyzetét, jogait és kötelezettségeit.

Ugyanilyen szellemben meg kell vizsgálnunk a következő kérdést is. Társadalmunknak jellegzetessége a lakosság nagyfokú mobilitása, sokan saját nemzeti képződményük határain kívül élnek, és vannak olyan etnikai csoportok is, amelyeknek nincs területi autonómiájuk. Mindez soknemzetiségű államunk realitása. Ezen a téren kialakulhatnak bizonyos kollíziók, és ezek megoldására csak egy utunk van: a szövetségi állam kialakult struktúrája keretében biztosítanunk kell minden egyes nemzet és etnikai csoport érdekeinek és a szovjet népek egész közössége érdekeinek maximális figyelembevételét. Más megközelítési mód a mi konkrét körülményeink között egyszerűen lehetetlen, végzetes lenne bármely olyan kísérlet, hogy más útra lépjünk.

Nézzük például Kazahsztánt. Óriási köztársaság, amelynek nagy lehetőségei vannak a fejlődésre, valóságos internacionális közösség, amelynek eredményei összes népeink együttműködésének köszönhetők. Ezt a földet kazahok, oroszok, ukránok, németek, kirgizek, tatárok, üzbégek, türkmének, sok más nemzet és etnikai csoport képviselői együtt vették munkába, és együtt is élnek rajta. És ugyanakkor senki sem vonja kétségbe a Kazah Köztársaság integritását. Kisebb-nagyobb mértékben ugyanilyen kép tárul elénk más köztársaságokban is.

A gazdaság és egyáltalán az egész társadalmi élet internacionalizálódását nem tudjuk elkerülni. És a nemzeti elzárkózásra irányuló minden törekvés csak gazdasági és szellemi elszegényedésre vezethet. A mi szocialista álláspontunk más: arra törekszünk, hogy bármely nemzetiség tagja ténylegesen teljes jogú legyen az ország bármely körzetében, hogy mindenütt gyakorolhassa jogait és érvényesíthesse jogos érdekeit.

Amikor a nemzetek közti viszonyok további szilárdítása mellett szállunk síkra, abból indulunk ki, hogy a szovjet szövetségi állam fejlődése, népeink internacio-

nális kapcsolatai és testvérisége eleven, dinamikus folyamatok. Mind a köztársasági, mind az országos szervezeteknek állandóan figyelemmel kell kísérniük őket. A velük összefüggő problémákat a népek akaratára, konszenzusára támaszkodva, valamennyi szovjet ember érdekeinek figyelembevételével kell megoldani.

Nagyon fontos, hogy politikai rendszerünk keretében legyenek olyan állandóan funkcionáló állami és társadalmi intézmények, amelyek a nemzetek közti viszonyok problémáinak egész komplexumával foglalkoznak. Fentebb már említettem, hogy ez lenne a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsának egyik legfőbb feladata.

Általában, elvtársak, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége a mi közös házunk. És mi, e ház gazdái, kötelesek vagyunk állandóan gondját viselni, karban tartani és korszerűsíteni, kötelesek vagyunk úgy dolgozni, hogy a benne lakó szovjet emberek mind büszkéek legyenek szocialista hazájukra.

Ezt nyilván különösen hangsúlyozni kell értekezletünknek a nemzeti viszonyok tökéletesítéséről szóló határozatában.

6. A SZOCIALISTA JOGÁLLAM MEGTEREMTÉSE

Meg kell említenem, hogy nagy érdeklődést keltett a központi bizottság téziseinek az a pontja, amely szerint a szovjet társadalom következetes demokratizálásának betetőzéseként meg kell teremteni a szocialista jogállamot. Röviden a jogállam legfőbb jellemzője az, hogy ténylegesen biztosítja a törvény szupremáciáját. Egyetlen állami szerv, hivatalos személy, kollektíva, párt- vagy társadalmi szervezet, egyetlen ember sem mentesül az alól a kötelesség alól, hogy alávesse magát a törvénynek. Ahogy az állampolgárok felelősséggel tartoznak önsznépi államuknak, éppúgy az államhatalom is felelősséggel tartozik az állampolgároknak. Az állampolgárok jogait szilárd védelemben kell részesíteni a

hatalomnak és képviselőinek bármilyen önkényével szemben.

Az átalakítás különösen szemmel láthatóan tárta fel a nálunk fennálló jogrendszer konzervativizmusát, jogrendszerünk ugyanis jelentős részében nem demokratikus, nem közgazdasági módszerekre, hanem rengeteg tilalommal és aprólékos szabályozással járó, parancsokkal operáló adminisztratív irányítási módszerekre orientált. Ezért sok érvényben levő jogszabály a társadalmi fejlődés fékjévé vált. Ennek következtében szükség van a szovjet törvényalkotás reformjára, amelynek ki kell terjednie a jogszabályok nagy tömegére, mindegyikre azokra, amelyek a szocialista tulajdonra, a tervezésre, a gazdasági viszonyokra, a munkával, az adókkal, a nyugdíjakkal stb. kapcsolatos viszonyokra vonatkoznak. A törvényalkotás megújítása során szigorúan érvényesítenünk kell ezt az elvet: meg van engedve minden, amit nem tilt a törvény.

Hatalmas jelentősége van a bírói szervek tevékenységének. Sok ember sorsa, jogaik védelme, a törvényszegők megbüntetésének elháríthatatlansága függ attól, hogy mennyire pontos az igazságszolgáltatás mérlege. Ilyen körülmények között rendkívül fontos, hogy helyreállítsuk a bíróság demokráciánk rendszerében betöltött szerepének lenini felfogását, hogy szigorúan érvényesítsük a bírák függetlenségének elvét, azt az elvet, amely szerint a bírák csak a törvénynek vannak alárendelve. Ennek egyik fontos garanciája lehet az, hogy a bírákat a felettes tanácsok választják hosszabb időre, mondjuk, tíz évre szóló megbízással.

A közvélemény azt követeli, hogy szigorítsuk meg a felelősségre vonást a bírósággal szemben tanúsított teletlenségért, a bíróság tevékenységébe való beavatkozásért, biztosítsuk a peres eljárás olyan demokratikus elveinek legszigorúbb megtartását, mint minden érdekelt fél meghallgatása és egyenlősége, a nyilvánosság és a nyíltság, mindenfajta elfogultságnak, vádlói részrehajlásnak a kizárása, az ártatlanság védelme elvének feltétlen érvényesítése.

Jogosan szorgalmazták, hogy a népi ülnökök kapjanak nagyobb szerepet. A többi közt figyelmet érdemel az a javaslat, hogy a legbonyolultabb ügyek vizsgálatában növeljük a népi ülnökök számát.

Tehát, elvtársak, nagy bírósági reformra van szükség.

Külön kell szólnom az ügyészség szerepéről és felelősségéről. Az utóbbi két évtized folyamán az ügyészségre rengeteg kiegészítő kötelezettséget hárítottak, amelyek a törvényességi felügyelettel kapcsolatos funkcióit így vagy úgy a második vagy éppenséggel még hátrább, a harmadik helyre szorították. Az SZKP Központi Bizottsága úgy foglalt állást, hogy ezt a rendellenes helyzetet meg kell szüntetni, vissza kell térni a lenini álláspontra, s ki kell mondani, hogy az ügyészek legfőbb funkciója arra felügyelni, hogy a szovjet törvényeket mindenütt pontosan értelmezzék és alkalmazzák.

A bűnözés elleni harc fokozásának fontos feltétele a büntető törvények, a büntető eljárásra és a javító-nevelő munkára vonatkozó törvények megváltoztatása, amellyel kapcsolatban a munka már elkezdődött, valamint az e területen érvényes jogszabályok összhangba hozása a társadalom jelenlegi szükségleteivel.

Nagy figyelmet kell fordítani a rendőrség munkájának javítására. Az utóbbi két-három év folyamán a pártbizottságok és a dolgozókollektívák ajánlása alapján kommunisták és komszomolisták tízezrei – a munkásosztály és a parasztság képviselői – léptek a rendőrség állományába. Ez elő fogja segíteni, hogy helyreálljon a rend a belügyi szervezetekben, ahol, mint ismeretes, ugyancsak előfordulnak súlyos túlkapások és, sajnos, visszaélések. A legfőbb, ami segítségünkre lehet abban, hogy radikálisan emeljük a rendőrség munkájának színvonalát, az a káderekkel való foglalkozás, a káderek politikai nevelése, jogi képzése, szakmai ismereteik bővítése.

Támogatást érdemel az a javaslat is, hogy a bűnügyek zömének kivizsgálását már a közeljövőben utal-

juk a belügyminisztérium nyomozó apparátusának hatáskörébe, és ezt az apparátust különítsük el önálló struktúrává, amely nincs alárendelve a helyi rendőri szerveknek. Véleményünk szerint ez lehetővé teszi, hogy a szovjet rendőrség lehetőségeit jobban felhasználjuk a bűnözés elleni harcban, a közrend fenntartásában.

Az állampolgárok jogai védelmének fokozása céljából kívánatos, hogy nagyobb szerepet kapjon az ügyvédi testület mint önigazgató társulás, továbbá hogy az ügyvédek aktívabban vegyenek részt a bűnügyek és a polgári ügyek kivizsgálásában.

Azzal kapcsolatban, hogy gazdaságunk áttér a gazdasági reform elveire, lényegesen meg kell erősíteni a tanácsok, a minisztériumok, a főhatóságok, a gazdasági és más szervezetek jogi szolgálatát, az állami döntőbíráóság szerveit. Az önálló elszámolás és az önigazgatás körülményei között, amikor a szerződéses viszonyok egyre inkább át fogják hatni a termelési kapcsolatok egész szövetét, a jogi szolgálatok megbízható munkája elsőrendű jelentőségre tesz szert. Enélkül bajosan lehet beszélni az átalakítás során felvetődő jogi és más kérdések tömegének kifogástalan megoldásáról.

A tervezett jogi és bírósági reform, amelynek fő irányait értekezletünk külön határozatában javasoljuk meghatározni, kétségtelenül nagy munkát igényel a szükséges káderek biztosítása érdekében. Nem tudunk megenni anélkül, hogy ki ne dolgozzuk a jogászok képzésének és továbbképzésének külön programját. Egyidejűleg meg kell oldani a jogi szakemberek anyagi díjazásának időszerű kérdéseit is. A jogi ismeretek terjesztését az általános iskolában kell elkezdni, folytatni kell a technikumokban és a felsőfokú tanintézetekben, az üzemekben és a hivatalokban. Azt hiszem, az anyagi érdekeltség fokozása, az önálló elszámolás körülményei sok tekintetben elő fogják segíteni, hogy a dolgozók nagy tömegei elsajátítsák a jogi ismeretek alapjait, s megszilárduljon a jogrend országunkban.

7. A TÁRSADALMI SZERVEZETEK A POLITIKAI RENDSZERBEN

A szovjet politikai rendszernek fontos alkotórészei a társadalmi szervezetek, amelyek a társadalom különböző rétegeinek érdekeit fejezik ki. A szakszervezetek, a Komszomol, a szövetkezet, a nőszervezetek és más szervezetek fontos szerepet töltek be a szocialista építés történetében. És ma keresik annak a módját, hogy fokozzák tevékenységüket, nagyobb részt vállaljanak a társadalom forradalmi megújításában. De a társadalmi szervezetekben – bármennyire különbözők is – az átalakítás lassan, vontatottan halad. Túlságosan erős az a szokás, hogy a régi módon dolgozzanak, s a párt- és állami szervektől várjanak útbaigazítást.

És az országban kialakult általános légkör, számos már elfogadott politikai döntés és törvény megadja a lehetőséget a társadalmi szervezeteknek, hogy alkotó potenciáljukat erélyesebben bekapcsolják az átalakítás folyamatába. Egyébként az előkészítés stádiumában is vannak törvények a szakszervezetek jogairól, az ifjúságról, az önkéntes társaságokról, a társadalmi öntevékenység szerveiről és az öntevékeny társadalmi egyesületekről. Úgyhogy már most megvannak a jó előfeltételek ahhoz, hogy a társadalmi szervezetek az új körülményekkel összhangban átalakítsák tevékenységüket.

De természetesen nem csupán a határozatokon, a törvényeken fordul meg a dolog. A legfontosabb az, hogy a társadalmi szervezetek maguk hogyan ismerik fel szerepüket és helyüket a mai szakaszban. Értekezletünkön nyilvánvalóan sokoldalúan meg kell vitatnunk a társadalmi szervezetek tevékenységének fokozásával összefüggő kérdéseket. Ezzel kapcsolatban szeretnék elmondani néhány megfontolást.

Először is a szakszervezetekről beszélek. Önállóságukat tiszteletben tartva természetesen nem kell pontos recepteket adnunk nekik arra vonatkozóan, hogy miként alakuljanak át. Ráadásul erről már volt szó a szakszervezetek XVIII. kongresszusán. A legfontosabb a

szakszervezetek életének demokratizálása, valamint munkájukban annak az új helyzetnek a figyelembevétel, amelyet a társadalom demokratikus megújulásának folyamata teremt, különösen a dolgozókollektívák szintjén.

Most kedvező lehetőségek kínálkoznak arra, hogy az állami szervek néhány funkciójukat átadják a társadalmi szervezeteknek. Joggal elvárjuk, hogy a szakszervezetek az öngazgatási elvek erősítésének aktív bajnokai legyenek. A dolgozókollektívák öngazgatása növeli a szakszervezetek azon funkciójának jelentőségét, hogy védelmezik a dolgozó ember demokratikus jogait. A szakszervezetek a demokratizmus melletti határozottabb kiállásukkal lényegesen befolyásolhatják az emberek észjárását, segíthetnek nekik a tehetetlenségi erő leküzdésében, szélesebb alapon vonhatják be a dolgozókat a kollektíva és a társadalom ügyeinek intézésébe.

És természetesen nem hogy nem csökken, hanem éppenséggel még növekszik is annak a jelentősége, hogy a szakszervezetek védelmezik a dolgozók gazdasági és szociális érdekeit, mindenekelőtt a munkavédelem, a biztonsági technika, a társadalombiztosítás terén, az emberek pihenésének és életének megszervezésében. Tehát a szakszervezeteknek meg kell találniuk tényleges helyüket és sokkal aktívabb szerepet kell betölteniük a gazdasági reform végrehajtásában, mivel csak ezen az úton tudunk érzékelhető változásokat elérni a munkásosztály, az összes dolgozók életkörülményeinek javításában.

A szakszervezetek és a többi társadalmi szervezet szerepének növekedését elő fogja segíteni az, hogy közvetlen képviselőjük lesz az államhatalom legfelső szervében.

Ma azt látjuk, hogy az átalakítás eszméi mögött felsorakozik a szovjet emberek minden nemzedéke. Az átalakítás eszméi egyaránt összhangban vannak mind az idős emberek érdekeivel, azok érdekeivel, akik nálunkon hordozták a szocialista fejlődés első évtizedeinek terheit, megvédték az ország függetlenségét a nagy

honvédő háborúban, majd talpra állították az országot a háború utáni években, mind pedig azok érdekeivel, akik csak most lépnek ki a tudatos életbe, akikre az a feladat vár, hogy hazánkat a haladás magasabb lépcsőfokaira emeljék.

Mindegyik nemzedéknek meg kell tennie a magáét közös történelmünkben. Valamennyien részesei és formálói vagyunk történelmünknek. De éppen az ifjúságra vár az a feladat, hogy teljesen mozgósítsa azt a hatalmas gazdasági, tudományos-műszaki és intellektuális potenciált, amely a szovjethatalom évei alatt felhalmozódott, gyarapítsa ezt a potenciált, és megvalósítsa az átalakítás nagy céljait. És látjuk, hogy az ifjúság egyre inkább nem pusztán résztvevőjévé válik az egész nép harcának, hanem úttörő, kezdeményező erejévé is.

A szovjet ifjúságban hatalmas politikai és munkapotenciál feszül. De ezt a potenciált teljesen felszabadítani és az ifjúság energiáját az átalakítás medrébe bevonni csak úgy lehet, ha erélyesen leküzdjük azokat a súlyos fogyatékosságokat, amelyek jelen voltak az ifjúsággal kapcsolatos munkánkban az utóbbi évtizedekben, amikor hangzatos szólam sok elhangzott az ifjúságnak címezve, de nem történt elegendő tényleges lépés az ifjúságnak az életre való felkészítése, a társadalom politikai és gazdasági szférájába való bevonása érdekében.

Az SZKP Központi Bizottsága jónak tartja azokat a helyes megfontolásokat, amelyeket ezzel a kérdéssel kapcsolatban a Komszomol Központi Bizottsága és a Komszomol-szervezetek megfogalmaztak.

Az a véleményünk, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának, az államnak a mai körülmények között megfontolt, koherens ifjúságpolitikával kell rendelkeznie. És egyidejűleg ki kell dolgozni e politika megvalósításának jogi, közgazdasági és politikai mechanizmusait. E politika a párt, az állami szervek, minden társadalmi szervezet tevékenységének külön ága, s az a rendeltetése, hogy az ifjúság számára olyan feltételeket és ösztönzőket teremtsen, amelyek lehetővé teszik, hogy

az ifjúság a legteljesebben hasznosítsa szellemi képességeit és energiáját, fejlessze és realizálja alkotó potenciálját a szocializmus érdekében.

Ténylegesen teljes politikai bizalmat kell tanúsítanunk az ifjúság iránt, meg kell változtatni az ifjúsággal való érintkezésnek már a típusát is – nincs szükség arra, hogy „apák” módjára kioktassuk a fiatalokat mint „gyerekeket”, ehelyett párbeszédet kell folytatnunk velük. Ha teljesen vissza akarjuk szerezni az ifjúság bizalmát, meg kell tanulnunk beszélgetni vele, mégpedig egyenlőként, nyíltan, becsületesen beszélgetni, és nem feledkezve meg arról, hogy csak az igazság segít nekünk. Amennyi az igazság, annyi a bizalom is.

Meg kell tanítanunk az ifjúságot arra, hogy legyen önfeláldozó az eszményeink megvalósításáért vívott küzdelemben. De egyidejűleg örömteli, vonzó és teljes értékű életének feltételeit is meg kell teremtenünk. Amikor mindezt előadom, elvtársak, szeretném világosan megmondani, hogy nem az ifjúsággal való valamilyen kacérkodásról, nem a gyámkodás és a mindent megbocsátó elnézés újabb formáiról van szó. És ebből nem kér az ifjúság sem. Nem, a viszonyt a bizalom, az elvtársiasság, a tisztelet, a kölcsönös igényesség elveire kell alapozni, arra az egyetértésre, hogy aktívan működjünk együtt a szocialista társadalom megújításával összefüggő feladatok megoldásában.

Ugyancsak ezzel kapcsolatban roppant nagy jelentőségű a Komszomol mostani szerepének kérdése. A Komszomol a szovjet ifjúság politikai szervezete, amely a párt irányításával dolgozik. Tevékenysége számára ma is a lenini útmutatások a leglényegesebbek: készítse fel a fiatalokat arra, hogy kommunistákká váljanak, aktívan vegyenek részt a kommunista párt politikájának megvalósításában.

Mindannyian azt akarjuk, hogy a Komszomol a fiúk és a leányok kommunista nevelésének iskolája, a demokrácia igazi iskolája, újíto szellemű szervezet legyen, amelyben támogatásra találnak az alkotni kész, kezdeményező emberek, s ahol a nyilvánosság, az ál-

laspontok nyílt kimondása, a vitaszellem párosul az ifjúság érdekeinek gyakorlati érvényesítésével, az ifjúságnak a gazdasági és társadalmi átalakításokba való aktív bevonásával. Arról van szó, hogy a Komszomol akadálytalanul dolgozhat, ne várjon utasításokat felülről, hanem maradéktalanul hasznosítsa fiatal energiájának és kezdeményezőkedvének potenciálját.

A pártbizottságok pedig tartsák tiszteletben, s tekintsek sérthetetlennek a Komszomol önállóságát, azt a jogát, hogy önállóan döntse el belső életének kivétel nélkül minden kérdését, részt vegyen a párt politikájának kidolgozásában és megvalósításában, védelmezze az ifjúság érdekeit a párt-, a tanácsi és a gazdasági szervezetekben. Az átalakítás azt követeli, hogy az ifjú nemzedéknek széles körű képviselte legyen a tanácsokban, a szakszervezetekben és más társadalmi szervezetekben, hogy a fiatalok elsajátítsák a vezetés tudományát, bátran kezükbe vegyék az állami és a társadalmi ügyeket.

Eltársak, szemünk láttára növekszik és alakul az új nemzedék, az átalakítás nemzedéke. A mostani generációkat majdan felváltó új nemzedék felkészítése egész pártunk, egész társadalmunk felelősségteljes feladata. Ez nyilvánvalóan annyira fontos kérdés, hogy már a legközelebbi jövőben külön is meg kell vitatni a párt központi bizottságának ülésén.

A társadalmi érdekek problémájával kapcsolatban szeretnék foglalkozni még egy állami jelentőségű kérdéssel. Mégpedig a nőkérdéssel. Nem egyszer állítottuk, hogy nálunk ez a kérdés egyszer és mindenkorra meg van oldva. Valóban, deklaráltuk a nők jogegyenlőségét, biztosítottuk az elhelyezkedés egyenlő lehetőségét csaknem minden szakmában, megállapítottuk, hogy egyenlő munkáért egyforma díjazás jár, garantáltuk a nők más jogait. Mindez igaz. De úgy alakultak a dolgok, hogy a vitathatatlan vívmányok mellett a nőknek maradtak gondjaik, amelyek mindeddig nagymértékben akadályozták, hogy teljesen éljenek jogaikkal. A mindennapi élet szervezetlensége, a gyermekintézmények elégtelensége, a szolgáltató szféra és a kereske-

delem munkájában meglevő hiányosságok mind első-sorban a nők életét nehezítik meg.

Úgyhogy itt is a maradványelv érvényesült a szociális szféra fejlesztésében. De ez a helyzet még azért is maradhatott fenn éveken át, mert a nők véleményével nem nagyon számoltak. Nincs meg a nők kellő képviselte sem a vezető szervezetben. Sőt egészében véve a nőmozgalom, amely az októberi forradalom után kibontakozott, fokozatosan megtorpant vagy formálissá vált.

Az átalakítás mindezeket a kérdéseket erőteljesen napirendre tűzte. Megteremtettük, pontosabban új életre keltettük a nők tömegszervezetét. De ez csupán szervezeti, bár fontos oldala az ügynek. Arra kell törekednünk, hogy a helyzet a lényegét illetően változzon, hogy a nők nagy számban kerüljenek be a vezető szervezetbe fent és lent egyaránt, hogy a nők érdekeit közvetlenül érintő kérdéseket ne döntsék el a nők részvétele és meghatározó véleményük meghallgatása nélkül.

Az átalakításnak van még egy figyelemre méltó vonása: a társadalmi érdekek egész sokféleségét visszatükröző társadalmi egyesületek rohamos növekedése. Ezek közé tartoznak a háború és a munka veteránjainak szervezetei, a műszaki-tudományos egyesületek és a színházakban tevékenykedő művészek szövetségei, a Szovjet Kulturális Alap, a Gyermekalap, a természet- és műemlékvédelemmel foglalkozó egyesületek, a jótékonyági mozgalom. Ez egészében véve a népi öntevékenység szép megnyilvánulása, és maximális támogatást érdemel.

Természetesen nem szabad szemet hunynunk afölött sem, hogy a társadalmi fellendülés sodrában felbukkantak egyes csoportok, amelyeknek az érdekei távol vannak az átalakítás céljaitól, a nép érdekeitől. De nem ők határozzák meg az általános légkört, és most nem ró-luk van szó. Feltételezem, hogy a pártszervezetek, a dolgozók meg tudják különböztetni a szocialista társadalom megújításának igazi előmozdítóit azoktól, akik a szocializmustól idegen céloktól vezettetik magukat.

Egypártrendszerben, amely az országban történel-

mileg kialakult és megszilárdult, szükségünk van a nézetek összevetésének, a pártban és a társadalomban gyakorolt bírálatnak és önbírálatnak állandóan működő mechanizmusára. A növekvő demokrácia körülményei között ez létfontosságú kérdés. A pártdemokráciát éppen így értelmezte Lenin, aki elítélte a frakciózást, ám erőlesen ellenezte, hogy a pártbeli elvtársakat megtorló intézkedésekkel sújtsák azért, mert másként gondolkodnak. Életünk szerves jellemzőjévé kell válnia az állandó, konstruktív politikai dialógusnak, a vitakultúrának, a közvélemény tanulmányozásának és figyelembevételének.

Ennek feltételeit ma megteremtjük. Országunkban lényegében kialakulóban van az egész népet felölelő hazafias mozgalom, amely a párt átalakítási irányvonalát támogatja. Ebben a mozgalomban egyesülnek mindazok az erők, amelyek síkraszállnak a társadalom megújításáért – kommunisták, komszomolisták, pártonkívüliek, hívők, nők, veteránok, fiatalok, valamennyi főbb társadalmi szervezet képviselői. Ez a mozgalom visszatükrözi a mai társadalmi-politikai élet mélyen sodró folyamatait, megszilárdítja bennünk azt a meggyőződést, hogy az átalakítás ügyét siker koronázza. Gyűléseken, összejöveteleken, a sajtóban különféle javaslatok fogalmazódnak meg e mozgalom perspektíváiról, tevékenységének lehetséges formáiról. Vitassuk meg hát ezt a kérdést is.

III.

AZ SZKP IRÁNYÍTÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉS BELSŐ ÉLETÉNEK DEMOKRATIZÁLÁSA

Eltársak! Az átalakítás végrehajtása során újból és újból a pártra szegezzük figyelő tekintetünket, elgondolkozunk azon, hol a helye és mi a szerepe a pártnak ebben a forradalmi folyamatban.

Nagyon fontos, hogy az utóbbi időben éppen a párt tevékenységének és vezető szerepének kérdései állnak társadalmunk figyelmének középpontjában. Ez is egyik

meggyőző igazolása annak, hogy a nép a párttal köti össze az átalakítás menetét, a párthoz fűzi reményeit. Még a merőben párton belüli kérdések iránt is az egész nép érdeklődése nyilvánul meg.

Amikor az SZKP 1985 áprilisában az új irányvonalat javasolta, ezzel igazolta, hogy igazi kifejezője a társadalom programcéljainak, s hogy a párt az a politikai erő, amely vezetni képes az országot a megújulás útján. A párt bátran feltárta a válság előtti helyzetnek és a pangás jelenségeinek okait, és vállalta a felelősséget a kialakult helyzetért. Objektívan vizsgálat alá vette tevékenységét, vezetési módszereit, tudatosan igényelte a társadalmi bírálatot.

Az SZKP XXVII. kongresszusán és különösen a központi bizottság 1987. januári ülésén bíráló elemzésnek vetettük alá azokat a kedvezőtlen folyamatokat, amelyek az utóbbi évtizedek során nemcsak a társadalom egészében, hanem a pártban is végbementek. Választ kellett adnunk elvi jellegű kérdésekre: az SZKP, amely a szó igazi értelmében demokratikus szervezetként alakult meg, amely egy hús, egy vér a dolgozó néppel, miért nem tudta megakadályozni a szocializmus torzulásait, amelyek Sztálin személyi kultuszával voltak kapcsolatban? S később, miután feltárta és elítélte a leninizmus elveitől való eltéréseket, miért érte be felszíni változtatásokkal, aminek következtében lehetségesé váltak a pangás súlyos jelenségei az ország fejlődésében?

A válasz erre elsősorban az, hogy bizonyos torzulások történtek a pártban magában, tevékenységének tartalmában és a dolgozókhoz fűződő kapcsolataiban, s e torzulások következtében elsikkadt sok demokratikus bolsevik hagyomány, amelyek eredendően a párt jellemzői voltak, s amelyeket hosszú éveken át alapoztak meg erőfeszítéseikkel Lenin és harcostársai.

Az SZKP XXVII. kongresszusa kitűzte azt a feladatot, hogy radikálisan alakítsuk át a pártmunkát, demokratizáljuk a pártéletet. Az igazság tanulságai serkentően hatottak az öntudat erősödésére és öntisztulás

igényének növekedésére sorainkban. A kommunisták, a pártszervezetek, a pártsajtó erélyesebben hallatták szavukat a társadalomban, bátrabban vetették fel és oldották meg az aktuális kérdéseket.

A megújulási folyamat, ha bonyolult is, ha nem is nehézségek nélkül, intenzíven halad. Amikor azonban konstatáljuk a párt életében végbement valóban mélyreható változásokat, nem volnánk egészen őszinték, ha nem mondanánk meg, hogy még koránt sincs minden rendben. A pártnak nem minden szervezete változtatja meg munkáját az új követelményekkel összhangban. A pártmunkások, sőt a pártbizottságok egy része is konzervatív álláspontot képvisel. Sokan vannak, akiknek a feje nehezen veszi be az új munkamódszerek alkalmazásának tudományát, s akik küszködve tanulják, hogyan tevékenykedjenek a nyilvánosság és a demokrácia körülményei között.

Igen, ez így van. De én az értekezlet küldötteinek, az egész népnek a legfontosabbat akarom megmondani: a párt irányító tevékenysége nélkül, politikai irányvonalának az életbe való átültetése nélkül az átalakítás feladatait nem tudjuk megoldani. Enélkül az átalakítás politikailag is, ideológiailag is, szervezetiileg is kudarccra van ítélve.

A mostani fordulóponthoz felérő szakaszban a Szovjetunió Kommunista Pártjának teljes terjedelemben el kell látnia azokat a funkcióit és teljesítenie kell azokat a feladatait, amelyek mint a társadalom vezető erejére, rá hárulnak. De éppen azért, mert a politikai vezető szerep döntő jelentőségű, alaposan meg kell vitatnunk a párt mai körülmények között folytatott tevékenységének konkrét tartalmát.

1. TELJES EGÉSZÉBEN ÚJ ÉLETRE KELL KELTENI A PÁRTDEMOKRÁCIÁT

Mi itt a leglényegesebb? A tézisekben megfogalmaztuk az SZKP Központi Bizottságának elvi álláspontját: „A párt arra hivatott, hogy a marxista–leninista tanításra

támaszkodva kidolgozza a társadalmi fejlődés elméletét és stratégiáját, a bel- és külpolitikát, alakítsa a szocialista megújulás ideológiáját, politikai és szervezőmunkát végezzen a tömegek körében, gondoskodjék a káderek neveléséről és elosztásáról.”

A Szovjetunió Kommunista Pártjának mint politikai élcsapatnak a funkcióit meghatároztuk. De annak érdekében, hogy a párt valóban el is lássa ezeket a funkciókat, át kell alakítania tevékenységét, munkastílusát, munkamódszereit és munkájának formáit – az alapszervezettől egészen a központi bizottságig. Minden egyes kommunistának valóban harcosként kell küzdenie a párt politikájának megvalósításáért, a nép érdekeiért.

És ezzel kapcsolatban fontos tisztáznunk a következőt: miért vagyunk elégedetlenek magunkkal, miért illetjük igen éles bírálattal a saját házunkban, pártunkban kialakult állapotokat? Miről van hát szó?

Mindenekelőtt arról, hogy a demokratikus centralizmus elvét, amelyen az SZKP struktúrája és tevékenysége alapul, egy bizonyos szakaszban sok tekintetben bürokratikus centralizmus váltotta fel. Ez elsősorban azért történt így, mert az alapszervezeteket, az egyszerű kommunistákat jelentős mértékben megfosztották attól a lehetőségtől, hogy befolyást gyakoroljanak a párt tevékenységének tartalmára. Súlyosan megsértették azt az igen fontos lenini követelményt, amely szerint a párt minden szervének, minden káderének a párttagság állandó ellenőrzése alatt kell állnia. A pártban kialakult sok visszás jelenségnek az is oka volt, hogy gyengült a választott szervek szerepe, mértéktelenül megnőtt az apparátus szerepe minden szinten.

Feltétlenül szólnom kell még valamiről. A pártot Lenin mint elvbarátok szervezetét építette, a párt életének törvénye volt minden probléma szabad megvitatása és a határozathozatal után a cselekvés egysége. De a parancsokkal operáló adminisztratív rendszer meghonosításával az elvtársiasság légköre fokozatosan olyan viszonyoknak engedte át helyét, amelyek parancsokon és

végrehajtáson, a párttagoknak főnökökre és alárendeltekre való felosztásán, a kommunisták egyenlősége elvének megsértésén alapultak. És jóllehet időről időre elismerték, hogy ez a helyzet tűrhetetlen, az életben minden maradt a régiben.

Idézzük csak emlékezetünkbe, hogy lényegében a központi bizottság 1964. októberi ülése is annak a jelzőnek a jegyében zajlott le, hogy helyre kell állítani a pártélet lenini elveit és normáit. A valóságos folyamatok viszont más irányba haladtak, és a pangás éveiben olykor torz jelleget öltöttek. A párt alapszervezeteinek, a választott szervek tagjainak aktivitására az is kedvezőtlenül hatott, hogy lefékeződött a káderek cserélődése – a kommunisták egész nemzedékei nem tudtak igazán részt venni a párt életében. Másrészt sokan azok közül, akik éveken át vezető tisztségekben maradtak, csálhatatlannak és elmozdíthatatlannak képzelték magukat. A választott személyek és a pártapparátus nem kis részének csökkent felelőssége, a párttagságtól, a dolgozóktól való elszakadása gyakran, mint ma már tudjuk, politikai és erkölcsi bukással végződött. Éppen itt vannak a gyökerei a hatalommal való visszaélés, az erkölcsi züllés szégyenletes tényeinek, amelyek az átalakítás során lelepleződtek.

Szívemben keserőséggel beszélek ezekről a jelenségekről. Súlyosan káros hatással voltak ezek a párt és a pártszervezetek tevékenységére. A dolognak erről az oldaláról sohasem szabad megfeledkeznünk. De van a dolognak másik oldala is, mégpedig a mi számunkra nagyon is elvi jelentőségű oldala. A szóban forgó évek hosszú sora alatt a párttagok milliói és a párt kádereinek ezrei mindvégig becsülettel teljesítették párt- és állampolgári kötelességüket bonyolult — objektív és szubjektív — körülmények között. Méltó módon vitték a forradalom zászlaját, a maguk munkaterületén megtették minden lehetőt az ország fejlődése érdekében, a szocializmus érdekében. Ugyanezt elmondhatjuk sok vezető káderünkről, gazdasági vezetőkről és más szakemberekről, tudósokról, a kultúra reprezentánsairól.

A párt soraiban mélyen éltek a lenini hagyományok. S ezért mindennel dacolva éppen a pártban gyülekeztek és szerveződtek meg azok az erők, amelyek képesnek bizonyultak arra, hogy éles fordulatot hajtsanak végre a gazdaság- és társadalompolitikában, és az átalakítás, a megújulás útjára lépjenek.

A központi bizottság 1985. áprilisi ülése határozottan állást foglalt az SZKP demokratizálása, munkájának nyitottsága, a pártélet lenini normáinak teljes helyreállítása mellett, mégpedig mindenekelőtt a pártalapszervezetek tevékenysége, a választott pártszervek munkája vonatkozásában.

A központi bizottság téziseiben ezzel kapcsolatban kifejtett megfontolások élénk eszmecserét indítottak el nemcsak a pártban, hanem az egész társadalomban is. Minden szovjet embernek érdeke, hogy minden kommunistában, minden pártalapszervezetben, minden pártbizottságban valóban dinamikus politikai erőt lásson. A pártértekezlet előtti vitában új módon vetették fel a taggyűlések szerepének, a pártszervezetek és a pártbizottságok, az egyes kommunisták munkamódszereinek kérdését. És ez érthető, mert éppen a pártalapszervezet szerves része mindegyik dolgozókollektívának, s testesíti meg a párt jelenlétét a társadalom életében.

Ebből a célból teljes mértékben új életre kell keltetni a pártban az elvi szilárdság, a nyíltság, a viták, a bírálat és az önbírálat, a tudatos fegyelem, az elvtársiasság és a feltétlen személyes felelősség, az agilitás légkörét. A pártszervezetekben most éppen ilyen irányú folyamatok vannak kibontakozóban, és értekezletünknek a feladata az, hogy határozottan támogassa ezeket a folyamatokat, teremtsen számukra korlátlan mozgásteret.

Ma új módon kell megfogalmaznunk azt is, hogy minden egyes kommunista felelős a helyzetért ott, ahol dolgozik, az átalakításhoz való személyes hozzájárulásáért, kollektívájának tevékenységéért. Ez azért is fontos, mert sokan még mindig panaszkodnak: az átalakí-

tás nem jutott el a pártalapszervezetekig. De ugyan ki tehet erről? Tisztázzuk hát a dolgot.

Az átalakítás politikai irányvonalát a kongresszus határozta meg és hagyta jóvá. A munka legfontosabb irányait a központi bizottság kijelölte üléseinek határozataiban. Törvényeket fogadtunk el az élet különböző szféráira vonatkozóan. A pártban és a társadalomban megteremtettük a nyilvánosság légkörét, jelen van és támogatásban részesül a kezdeményezés, az önállóság, az állampolgári álláspont. Sok kommunista, komsszomolista és pártonkívüli aktívan, lelkiismerete szavára hallgatva tevékenykedik a szocialista megújulásért vívott harc különböző frontjain. Mások pedig valamire várnak. A régi, makacs betegség ez: utasításokra várnak. De elvégre utasítások is vannak, elvtársak, és az már mégsem járja, hogy kommunistákat kézen fogva vezessünk.

Éppen ezzel kapcsolatban időszerű az a tézisekben felvetett kérdés, amely szerint szükség van a párt sorainak sajátos szemléjére. A helyzet ma mindegyikünktől tetteket, valóságos tetteket követel az átalakítás feladatainak végrehajtása érdekében. A kommunisták élcsapatszerepét, elvtársak, ma tettekkel kell bebizonyítani.

A központi bizottság a kommunisták társadalmi-politikai minősítése mellett foglalt állást, és úgy érzékeljük, hogy elvben helyeslik ezt a javaslatot.

Igaz, hallani aggályokat is, mégpedig kétfélet. Egyesek azt mondják, hogy a minősítés semmi haszonnal sem jár, párttisztításra van szükség, úgymond, meg kell szabadítani a pártot a ballaszttól. Nekünk a központi bizottságban az a véleményünk, hogy ez a szemlélet nem jogosult az átalakítás és a demokrácia körülményei között. Azt is megmondom, miért nem. Sokan azok közül, akik még nemrég kevésbé aktívnak számítottak, akiknek a kapcsolata a pártszervezettel megszakadt, akiket a szóban forgó ballasztba soroltak, ma igyekeznek megtalálni helyüket az életben. A pártbeli elvtársak iránt a legnagyobb tisztelettel kell lennünk. Egyetlen tisztességes dolgozót se rekesszünk ki az át-

alakításból – induljunk ki ebből. Így járunk el leninistákhoz, bolsevikokhoz illő módon.

Mások attól tartanak, nehogy a minősítés leszámolássá fajuljon, nehogy ennek ürügyén elbánjanak olyanokkal, akik ma aktív állásponton vannak, s nem tet-szenek önző érdekektől vezérelt személyek valamilyen csoportjának.

Azt hiszem, ha ezt a komoly dolgot komolyan is vesszük, mindkét nembeli aggályok fölöslegesnek bizonyulnak. Amikor a párt öntisztulásának eszméjét ajánljuk, arra számítunk, hogy a minősítésnek a szervezeti szabályzat előírásaival összhangban kell történnie, normális demokratikus folyamat keretében, nyilvános taggyűléseken, nem pedig valamiféle különleges „triumvirátusok” vagy „ötösfogatok” részvételével, nem kulisszák mögötti vizsgálatoknak és zárt jellemzéseknek a megfogalmazása alapján. A minősítés tulajdonképpen folyamatának a nevelés iskolájának kell lennie, hogy a kommunisták ezt az iskolát kijárva a párt elvtársi közösségében szorosan összeforrva egy emberként vállalják a közös célokat és feladatokat, amelyeket az átalakítás rótt valamennyiünkre.

Más kérdés – és igen lényeges kérdés – a tagfelvétel. Radikálisan meg kell szabadulnunk mindenféle fentről megadott keretszámoktól, mindenfajta bürokratikus szemlélettől ebben a párt számára létfontosságú kérdésben. A pártba lépni szándékozó tulajdonságainak megítélésében a fő kritérium az ő álláspontja és az átalakításban való tényleges részvétele. Ennek a követelménynek mindenkire érvényesnek kell lennie – a munkásokra is, a parasztokra is, értelmiségünk képviselőire is. Mindannyian jól tudjuk, hogy az embereket a dolgozókollektívákban lehet a legjobban látni. Ott megkülönböztetik azokat, akik szívük szavára hallgatva jönnek a pártba, s akik a maguk személyes előnyét keresik.

Kapunk olyan javaslatokat, hogy a dolgozókollektívák közvetlenül javasolják a legjobbakat párttagnak. A tapasztalatok azt igazolják, hogy célszerű a tagfelvételi kérelmek előzetes megvitatása a dolgozók gyűlé-

sén. És a kollektíva véleményét a kommunistáknak természetesen figyelmesen meg kell vizsgálniuk a tagfelvételi kérelmek elbírálásakor.

Most pedig áttérek a párt választott szerveire. Ezen a téren sok mindent meg kell változtatnunk, mégpedig radikálisan. Először is helyre kell állítani a választott szervezetnek mint a kommunisták teljhatalmú képviselőinek a tekintélyét. Mind a titkároknak, mind a pártbizottság végrehajtó testületének, kiváltképpen a pártapparátusnak a választott pártszerv ellenőrzése alatt kell állniuk. Mostantól sohasem szabad olyan helyzetnek kialakulnia, amikor a pártbizottság végrehajtó testületének tagjai vagy az apparátus munkatársai parancsolgató stílust engednek meg maguknak a választott bizottságok tagjaival szemben.

Nem kevésbé fontos, sőt talán még fontosabb az, hogy a pártbizottságok elé azokat a leglényegesebb elvi kérdéseket vigyék, amelyek a párt élcsapatszerépének az új körülmények között való betöltésével, a tömegek körében végzett szervező- és politikai munkájával fűggenek össze. Határozottan véget kell vetni annak a gyakorlatnak, amikor a kommunisták taggyűléseinek napirendjét agyonterhelték jelentéktelen, csip-csup ügyek tucatjaival. A kérdések előkészítése és megvitatása során ügyelni kell arra, hogy nyoma se legyen túlszervezésnek, tömjénezésnek és üres fecsegésnek. Valamennyi választott szervben nyitottságnak, bíráló szellemnek, agilitásnak kell uralkodnia. Ugyanerre van szükség a pártapparátus tevékenységében is, és véget kell vetni a titkolózásnak a munkában, és az ügyek indokolatlan titkos kezelésének.

Az elmondottak teljes mértékben vonatkoznak az SZKP Központi Bizottságának tevékenységére is. Az SZKP Központi Bizottsága különleges helyzetet foglal el a pártban és a társadalomban. A kongresszusok közti időszakban a központi bizottság dönti el a bel- és a külpolitika legfontosabb kérdéseit. Az, hogy a központi bizottság hogyan dolgozik, milyen kérdéseket tárgyal, milyen határozatokat hoz, mennyire demokratikus te-

vékenységének légköre, óriási jelentőségű az egész párt, egész társadalmunk számára.

A központi bizottság 1987. januári ülésén már beszéltünk arról, milyen volt a helyzet hosszú éveken át a központi bizottságban. Nem bocsátkozom ismétlésekbe, csak annyit mondok, hogy sok melléfogást el lehetett volna kerülni, ha idejében és megfontoltan megoldják az ország vezetésének aktuális problémáit, ha mindig életteli és demokratikus lett volna a párt központi bizottságának munkája.

Ma már változóban van a helyzet, a változás különösen a XXVII. pártkongresszus után kezdődött el. Azt mondanám: a központi bizottság újjáéled, erőre kap. Másképpen zajlanak manapság a központi bizottság ülései. És ennek ellenére még óvatosnak kell lennünk az értékelésben, óvakodnunk kell a túlzásoktól.

Az első számú probléma: a központi bizottsági tagok aktív munkája nemcsak a maguk helyén, hanem az egész pártot érintő határozatok előkészítése, megvitatása és elfogadása során is. Amikor ezt mondom, bizonyos tapasztalatokra is gondolok. A legutóbbi központi bizottsági ülések előtt már a gyakorlatban megszerveztük az előzetes tanácskozást a központi bizottság tagjaival, a pártbizottsági titkárokkal, megküldtük a napi-rendi pontokkal kapcsolatos dokumentumokat stb. Mindez jó hatással volt mind a központi bizottsági tagok aktivitására, mind az elfogadott határozatok minőségére. Ez egyébként bizonyos fokig arra is garancia, hogy ne kövessünk el hibákat a munkában, az ilyen hibák ára pedig, mint tudjuk, túlságosan nagy.

El kell gondolkodnunk azon is, milyen új formákat alkalmazva szervezzük meg a munkát a központi bizottsági ülések közti időszakban és a központi bizottsági üléseken. Nem lenne-e célszerű, hogy a központi bizottságnak legyenek a bel- és külpolitika legfontosabb területeivel foglalkozó albizottságai, amelyekben rendszeresen dolgoznának a központi bizottság tagjai? Ebben az esetben a pártapparátus is elfoglalja az őt megillető helyet.

Valószínűleg jobban be kell vonni a központi bizottság tagjait a politikai bizottság munkájába. Nem mondom, hogy ilyesmi egyáltalán nincs, de ez a részvétel egyelőre főleg a fővárosi apparátus, főhatóságok és tudományos intézetek munkatársaira korlátozódik.

Rendszeressé kell tenni, hogy a politikai bizottság beszámoljon és tájékoztatást adjon tevékenységéről a központi bizottság ülésein.

Annak érdekében, hogy a pártbizottságok, a választott szervek teljes értékű munkát végezzenek, és élhessenek a szervezeti szabályzatunkban számukra biztosított összes jogokkal, radikálisan meg kell újítani megalkotásuk rendjét. Ez a rend általában minden választott szerv, ezen belül a választott pártszerv aktivitásának döntő tényezője. Fontos, hogy a választások minden szinten demokratikus légkörben történjenek, amely biztosítja a jelölések széles körű megvitatását, a versengést és – mint eredményt – az olyan valóban ügybuzgó, tehetséges, rátermett emberek megválasztását, akik tekintélyt élveznek, és képesek érvényesíteni az átalakítás politikáját.

Nyilván nem tudjuk elérni ezt, ha a régi módszereket alkalmazzuk, amelyek abban álltak, hogy a jelöltet esetleges megvitatás, majd pedig megszavazás végett lényegében a titkár nevezte meg, jobb esetben a területi, városi, kerületi stb. pártbizottság végrehajtó testülete tagjainak részvételével.

Ezzel kapcsolatban, elvtársak, a pártértekezlet elé terjesztjük megvitatás végett a következő elgondolást: a végső szó kimondása továbbra is maradjon a taggyűlésnek vagy a pártértekezlet küldötteinek a joga, de az alsóbb szervezetek kapják meg azt a jogot is, hogy amikor megválasztják a küldötteket a pártértekezletre vagy a pártkongresszusra, egyidejűleg jelölési javaslatokat tegyenek a felsőbb pártszerv tagjaira. Mint a tézisek vitája megmutatta, a többség határozottan támogatta azt a javaslatot, hogy a kommunistáknak valamennyi pártbizottság megválasztásakor, a központi bizottságot is beleértve, joguk legyen több jelöltet java-

solni, mint ahány mandátum van, és ebben nem attól kell vezettetniük magukat, hogy milyen tisztséget tölt be ez vagy az az ember, hanem attól, hogy mi az álláspontja az átalakításban.

Ha ez lett volna érvényben, nem vetődtek volna fel azok a kérdések, amelyek több esetben a mi értekezletünk küldötteinek választásakor is előfordultak.

Közfigyelmet keltett az a javaslat, hogy egységesen öt évben állapítsuk meg minden pártbizottság megbízásának idejét, a pártban a választott tisztségek betöltésének idejét korlátozzuk két egymás utáni ciklusra, s harmadik ciklusra történő megválasztást csak kivételes esetekben engedjük meg. Az e javaslat iránti érdeklődés nem véletlen, az nyilvánult meg benne, hogy mind a kommunistákban, mind a pártonkívüliekben aggodalom él a múltban elkövetett törvénysértések miatt, amelyek azzal függtek össze, hogy egyesek sokáig töltöttek be vezető tisztségeket. Elvben, ahogy mi látjuk, ezzel kapcsolatban három álláspont kristályosodott ki. Egyes elvtársak a tézisekben megfogalmazott javaslatot támogatják. Mások amellett vannak, hogy a választott tisztségek betöltését a párt minden szintjén két egymás utáni ciklusra korlátozzuk. És végül, a harmadik álláspont hívei amellett vannak, hogy csak a legfelső lépcső vonatkozásában engedjük meg kivételképpen a harmadik ciklusra történő megválasztást. Tessék, elvtársak, tanácskozzunk erről még egyszer, és hozzunk határozatot.

2. A PÁRTSZERVEK ÉS AZ ÁLLAMI SZERVEK FUNKCIÓINAK ELHATÁROLÁSA

Annak érdekében, hogy megértsük a pártnak mint politikai élcsapatnak a szerepét a mai körülmények között, rendkívül fontos helyes megoldást találnunk arra a kérdésre, hogyan határoljuk el pontosan a pártszervek és az állami szervek funkcióit. Az SZKP Központi Bizottságának ezzel kapcsolatos álláspontját kifejtettük a tézisekben, és a vitában igen élénk érdeklődés nyilvánult

meg íranta. Ez érthető is. E kérdés megoldásától függ lényegében mind politikai rendszerünk rekonstrukciója, mind az egész átalakítás sikere.

Miért mondom ezt ilyen határozottan? Társadalmunk igen felelősségteljes szakaszban van. Miután elkezdődött a mélyreható átalakítások folyamata, megbízható politikai és ideológiai iránytűkre nagyobb szüksége van, mint valaha. Az irányokat meghatározni, a társadalmi fejlődés stratégiáját kidolgozni és a politikában megtestesíteni pedig csak erős párt képes, amely hatalmas elméleti és káderpotenciállal rendelkezik, szoros kapcsolatban van a néppel, folytonosan ellenőrzi és gyarapítja tapasztalatait a néptömegek tapasztalataival.

Lenin több ízben hangoztatta, mennyire káros az az elképzelés, amely szerint a kormányzó pártnak-közvetlenül kell vezetnie, ignorálva vagy helyettesítve a dolgozók más szervezeteit, követelte, hogy „sokkal pontosabban el kell határolni a párt (és központi bizottsága) és a szovjethatalom funkcióit” (LÖM 45. köt. 64–65. old.), élesen bírálta azokat, akik a pártra próbálták hárítani a felelősséget minden konkrét probléma megoldásáért, elítélte azt a gyakorlatot, amikor „konkrét apró-cseprő ügyeket rögtön a PB elé” ráncigálnak (uo., 114. old.).

Meg kell mondanom, hogy a funkcióknak a párt és az állam közt való megosztása kérdését társadalmunk történetének különböző szakaszaiban többször felvetették, s ilyenkor elismerték a fennálló helyzet természetellenes voltát és megváltoztatásának szükségességét a lenini elvre hivatkozva.

Ezzel szemben a helyzet nemhogy nem javult, hanem az évek múlásával egyre rosszabbodott. Ahogy bonyolultabbak lettek a gazdasági fejlődés problémái, a pártot egyre inkább bevonták a legkülönbözőbb irányítási feladatok megoldásába, és ennek megfelelően nőtt apparátusa. A parancsokkal operáló adminisztratív rendszer logikája megkövetelte e gyakorlat konzerválását és megszilárdítását. Sőt némelyek történelmünk egyes szakaszainak tapasztalataira hivatkozva azt bizonygatták, hogy ez a leghathatósabb módszer fejlődé-

sünek ilyen vagy olyan problémáinak megoldására. Előszörban éppen ezzel kötötték össze a párt vezető szerepének növekedéséről szóló tételt.

Gondolom, egyetértenek velem abban, elvtársak, hogy a funkciók elhatárolásának problémáját az ország irányításának legfelső szintjein kezdve kell megoldanunk. Már beszéltem arról, hogy növekszik az államhatalom és az irányítás legfelső szerveinek szerepe. De mi következik ebből a pártra, a párt központi bizottságára és a központi bizottság politikai bizottságára nézve? Ez előszörban azt feltételezi, hogy a központi bizottságnak és a politikai bizottságnak a politikai irányítás szerveiként kell fellépniük és tevékenykedniük. És természetesen határozottan mindent meg kell tennünk azért, hogy ne helyettesítsék a legfelső hatalmi és irányító szerveket. Mindent, ami a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának és a Szovjetunió Minisztertanácsának a dolga, éppen nekik kell elvégezniük.

Felvetődik a kérdés: milyen mechanizmust, milyen lehetőségeket kell felhasználnia a központi bizottságnak, a központi bizottság politikai bizottságának azért, hogy a szovjethatalom szervei révén érvényesítse a párt által kidolgozott politikai irányvonalat, a kongresszusok és a központi bizottsági ülések határozatait? Ezen a téren teljes érvényt kell szerezni a lenini elvnek: az SZKP az államhatalmi szervezetekben, a társadalmi élet valamennyi szférájában dolgozó kommunisták révén érvényesíti politikai irányvonalát. Valamennyi pártszervezet köteles szigorúan a Szovjetunió alkotmányának és a szovjet törvényeknek a keretében tevékenykedni. Ki kell zárni azt, hogy a pártbizottságok olyan határozatokat hozzanak, amelyek az állami, a gazdasági szervezeteknek és a társadalmi szervezeteknek szóló közvetlen utasításokat tartalmaznak.

A választott testületek szerepének növelésével, a pártszervek és az állami szervek funkcióinak elhatárolásával kapcsolatban gyakorlati síkon felvetették a pártapparátus struktúrájában és állományában végrehajtandó változtatások kérdését. Le kell mondanunk arról,

ami ma van, hogy az SZKP Központi Bizottságának apparátusa és nyomában az alsóbb pártszervek apparátusa feldarabolódik szakigazgatási ágak szerint, s át kell alakítanunk az apparátus struktúráját a párt mai funkcióival összhangban, és csökkenteni kell a létszámot.

Külön szeretnék szólni a kerületi és a városi pártbizottságokról. Szerepük mindig igen fontos volt, és ezután is az lesz. Az új követelményekből kiindulva nagy figyelmet kell fordítani e pártbizottságok apparátusának alakítására, hogy az jobban segítse a pártbizottságokat közvetlen politikai, szervezési és nevelési funkcióik ellátásában. A kerületi és a városi pártbizottságoknak abból kell kiindulniuk, ami a legfontosabb: egész munkájukban állandóan támaszkodjanak a pártalapszervezetekre. Ennek érdekében pedig radikálisan meg kell változtatniuk tevékenységük stílusát és módszereit.

Annak alapján, ami értekezletünkön a vitában elhangzik, és így kialakul közös álláspontunk e kérdésekben, nyilvánvalóan már a legközelebbi jövőben hozzá lehet látni a pártapparátus új struktúrájának kialakításához.

Eltársak! Mindezeknek a javaslatoknak a célja a pártélet demokratikus elveinek következetes megtartása, a párt harcos szellemének erősítése, annak elősegítése, hogy a párt képes legyen élén járni a szovjet társadalom forradalmi megújításának, megadni a hangot az átalakításnak.

Általánosságban arról van szó, hogy a pártnak önelenőrzésre, tettei kritikus elemzésére való képessége elsősorban attól függ, mennyire testesül meg tevékenységében a demokratikus centralizmus elve, a kollektívizmus, a testületi elv, a nyilvánosság.

És még valami, elvtársak! Arra számítunk, hogy így módon döntő vereséget mérünk a bürokratizmusra, arra a kórra, amely nagy sajnálatunkra megtámadta a pártszervek, a pártkáderek jelentős részét, s amely abban fejeződik ki, hogy a pártszervek és a pártkáderek

el vannak szakadva a dolgozóktól, s nem élnek együtt a nép érdekeivel és gondjaival. Persze nincs és nem lehetséges egyetlen eszköz arra, hogy rögtön megoldjunk minden problémát. Tántoríthatatlanul és következetesen kell haladnunk a pártélet lenini elveinek visszaállítása útján.

Ezzel kapcsolatban szeretnék még szólni a párton belüli ellenőrző és revíziós munkáról is. Mint a központi bizottság téziseinek vitája mutatja, támogatásra talál az a bennük megfogalmazott javaslat, hogy alakítsunk egységes ellenőrző-revíziós szervet, amelyet a pártkongresszus választana, és amely ellenőrizné a pártfegyelem, a szervezeti szabályzat követelményeinek megtartását, a pártszervezetek pénzügyi és gazdasági tevékenységét.

3. A FORRADALMI ÁTALAKÍTÁSSAL TEREMTSÜK MEG A SZOCIALIZMUS ÚJ ARCULATÁT

Eltársak! A központi bizottság 1988. februári ülése azt a feladatot, hogy újítsuk meg ideológiánkat, egy sorba állította a radikális gazdasági reformmal, valamint a párt- és a társadalmi élet demokratizálásával. Ezzel hangsúlyozta, milyen aktív szerepet szán a párt az ideológiai munkának az átalakítás céljainak elérésében.

Az alkotó marxizmus-leninizmus elveitől való eltérések nagyon mély nyomot hagytak az ideológiában. Süllyedt elméleti színvonala, a propaganda gyakran ellenkezett az élet realitásaival. Az ideológiai munka lényegében a szocializmusról alkotott dogmatikus elképzelések szolgálatában állt, képtelenné vált a valóság kritikus elemzésére, és ezzel elősegítette a pangás jelenségeinek kialakulását. A propaganda az élet égető kérdéseit megkerülve üres retorikává és hozsannázássá fajult, merőben rituálissá degradálódott jelentősége. Az intellektuális kezdeményezés elsorvadása, a dogmatizmus, a szó és a tett közt tátongó szakadék a párt ideológiai befolyásának gyengüléséhez vezetett.

Az elmúlt három évnek jellegzetessége a társadalmi tudat megfeszített erővel végzett munkája. Becsületes, kritikus párbeszéd folyt életünk minden területének helyzetéről. Nagyon hosszú évek, öt évtizedek óta jóformán első ízben vettük szemügyre magunkat nemcsak őszintén és elfogulatlanul, hanem fejlődésünk valamennyi oldalának kontextusában is.

Újból becsülete van az igazság, nem pedig az egyéni előny keresésének, újból értéke van az objektív kutatás merészségének, nem pedig a konjunkturális divatnak. Tanulságos következtetés mindenki számára a jövőre: az élet igazsága nélkül, tudományos igazságok és művészi felfedezések nélkül nincs és nem lehetséges teljes értékű, sokszínű szellemi élet, nincs és nem lehetséges igazán hatékony, harcoss ideológiai munka.

A párt meg van győződve ennek a szemléletnek helytálló voltáról, a nyilvánosság, a demokrácia, a szocialista vélemény-pluralizmus fejlesztése érdekében tett forradalmi kezdeményezésének helyességéről. De naivitás azt feltételezni, hogy az erkölcsi megtisztulásból, a megalapozott bírálatból, a rossz múlttal való szakításból magától, automatikusan, rögtön megszületik a mindenben megújult társadalom. Nem, a tudat és a gyakorlat dialektikája mérhetetlenül bonyolultabb. Az ideológiai tevékenység hatékonysága döntő mértékben függ a konkrét politikai, szervezési, gazdasági és társadalmi erőfeszítésektől.

Most sikerült felébresztenünk a társadalmi tudatot, leküzdeni az apátia és az elidegenedés állapotát. És most így áll a kérdés: merre tart ez a felébredt tudat, milyen irányban fog fejlődni a közvélemény?

Szolgálni fogja az átalakítás ügyét, s elindul a konstruktív, építő erőfeszítések fokozásának útján, a munka és a felelősség útján, a szocialista társadalom tényleges megújításának útján?

Vagy pedig meginog az új feladatok bonyolultsága és szokatlansága láttán, átadja magát a szenvedélyeknek és az érzelmeknek, s belekapkod látszólag látvá-

nyos kezdeményezésekbe, ilyen vagy olyan kampányokba?

Vagy sóhajtozva beletörődik az életbe, és újból mély álomba merül, ami nagyon is kedve szerint lenne azoknak, akiknek a pangás ideje ízlik?

Világos, hogy a haladás útja csak egy lehet: az átalakítás útja, a megújulás útja. A párt minden lehetőséget fel fog használni arra, hogy a társadalmi tudat a demokratizálás és a nyilvánosság fejlesztése alapján formálódjon, és konstruktív munkára összpontosítson.

A megújulás ügyének szüksége van garanciákra, védelemre. Ezeket a garanciákat meg kell teremteni, meg kell szilárdítani mind a radikális gazdasági reformnak, a politikai rendszer reformjának következetes végrehajtásában, mind a társadalmi tudat, a szellemi, ideológiai élet szférájában.

Nem vitás, az utóbbi években nem kevés elkeserítő, sőt tragikus dologról beszéltünk, olyasmiről, ami keserűséget, fájdalmat, bosszúságot és egyet nem értést okozhat. Ha nem ismerjük ezt, ha nem tudunk róla, persze nyugodtabb az élet. De ilyen felfogásból nem születhet forradalmi tudat, állampolgári álláspont, bátorság és magas fokú felelősség, amire pedig nagy szükség van az átalakítás sikere érdekében. A párt éppen ezért bátran hozzáfogott a múlt kritikus felülvizsgálatához, a történelmi igazság helyreállításához, azoknak a rehabilitálásához, akik igazságtalan politikai vádak és törvénysértések áldozatául estek. Ezt a munkát folytatni kell.

Nem lehetnek olyan kérdések, amelyek megválaszolása elől ki kell térni, nem lehetnek olyan kételyek, amelyeket kézlegyintéssel el lehet intézni. Pártunk becsületéről és lelkiismeretéről, Lenin pártjának intellektuális méltóságáról van szó.

Nem egyszerű és nem könnyű utat törni az igazsághoz, de az olyan párt, amely az ideológiai komfort állapotában leledzik, amely azt hiszi, hogy az igazság a kezében van, és nem kell napról napra megküzdeni érte, hanem csak elő kell venni a páncélszekrényből, az ilyen

párt azt kockáztatja, hogy elveszti szellemi és morális tekintélyét, forradalmi jellegét és azt a képességét, hogy a társadalom politikai élcsapata legyen.

Társadalmi tudatunknak, a szovjet embernek sok kiváló tulajdonsága van. Ez így igaz. És ennek ellenére ma azt mondjuk, hogy céltudatos nevelőmunkával fejleszteni kell a kezdeményezőkedvet, az önállóságot, fel kell ébreszteni az élénk érdeklődést az új iránt, az új szükségletét. Enélkül nem lehet feljutni az átalakítás magasabb fokaira. Ezeket a tulajdonságokat csakis a társadalom életének demokratikus formáira támaszkodva lehet kialakítani.

Az átalakítás az élet előterébe állította a nyilvánosságot, amely a legkülönbözőbb formákban realizálódik – az állami és a társadalmi szervezetek munkájában, gyűléseken, összejöveteleken, tudományos és művészeti konferenciákon, állampolgárok találkozóin. A közvélemény hatalmas fórumai ma a tömegtájékoztatási eszközök. Ezek az eszközök nem keveset tettek a történelmi igazság és igazságosság helyreállításáért, a hiányosságok és a mulasztások bírálataért, az átalakítás tapasztalatainak elterjesztéséért, azért, hogy az embereket megtanítsák új módon, alkotó módon, célratörően gondolkodni és cselekedni.

De most tovább kell menni. Szükségünk van a párt-sajtó új minőségére, politikai felvilágosító és szervező szerepének új minőségére. Sajtónknak ma anélkül, hogy lejjebb szállítaná az átalakítás útján való haladást akadályozó minden jelenség bírálatának színvonalát, a folyamatok mélyére kell hatolnia, elemeznie kell az új társadalom kialakulásának bonyolult dialektikáját, el-lentmondásosságát a társadalom életének minden szférájában. Ehhez pedig szükség van több tudásra is, több szakértelemre is, nagyobb konstruktivitásra és felelősségre is. Ezt a feladatot a sajtó csak úgy tudja megoldani, ha bevonja a társadalom széles köreit, s népszerűsíti az átalakítás igazi munkavezetőinek tapasztalatait.

Ma már senkit sem kell meggyőzni arról, hogy nyilvánosság nélkül nincs megújulás, hogy nélküle nem

tudtuk volna ilyen rövid idő alatt elvégezni az óriási munkát a visszás jelenségek okainak és leküzdésük útjainak elemzése terén, nem tudtuk volna megteremteni a társadalomban az új erkölcsi-politikai légkört, előtérbe állítani az átalakítás eszméit.

A nyilvánosság feltételezi a vélemények pluralizmusát a bel- és a nemzetközi politika bármely kérdésével kapcsolatban, a különböző álláspontok szabad összevetését, a vitákat. És csakis e feltételekkel tudja betölteni társadalmi szerepét, szolgálni a nép, a szocializmus érdekeit.

De a nyilvánosság, akárcsak a demokrácia bármely megnyilvánulása, magas fokú felelősséget feltételez. A nyilvánosság összeegyeztethetetlen a nézetek monopóliumára támasztott igénnyel, elutasított dogmák helyébe újabb dogmák erőltetésével, klikkérdések szolgálatával és kiváltképpen a tények meghamisításával és a személyes leszámolással. Rendkívül antidemokratikus eljárás az, ha a megbírált embereket megfosztják attól a lehetőségtől, hogy érdemben válaszoljanak. Milyen nyilvánosság ez! És már végképp elfogadhatatlan, amikor a vitaesteket, a gyűléseket, a sajtó hasábjait, a televízió képernyőjét kölcsönös szidalmazásra, sértegetésre és címkék ragasztgatására használják fel.

Mindemellett, elvtársak, még ma is előfordul – és értekezletünkön ezt őszintén meg kell mondanunk –, hogy elnyomják a bírálatot, sőt leszámolnak a bírálóval. Találkozunk ilyen esetekkel mind a pártszervezetekben, mind a dolgozókollektívákban, mind a társadalmi szervezetekben, mind az irányító apparátusban, mind pedig a tömegtájékoztatási eszközökkel szemben alkalmazva. Gyakran előfordul, hogy némelyek indulatosan reagálnak és ellenlépésekre szánják el magukat, amikor azt látják, hogy a szovjet emberek aktívan és kompromisszumot nem ismerve feltárják a konkrét hiányosságokat, s fellépnek a vaskalaposság és a felelőtlenség ellen, hivatalos személyek visszaélései ellen. És újból látjuk, hogy az ilyenek meghurcolják, sőt megtorolják azokat, akik felemelik szavukat az igazság vé-

delmében. A pártszervezeteknek és a pártbizottságoknak minden szinten örködniük kell, hogy fejlődjön a bírálat és az önbírálat, elvi álláspontot kell elfoglalniuk.

Amikor azt mondjuk, elvtársak, hogy fejleszteni kell a politikai kultúrát, s civilizálttá kell tenni az emberi kapcsolatokat, úgy gondoljuk, hogy ebben a tömegtájékoztatási eszközök hatalmas szerepet játszhatnak, a többi közt példamutatásukkal is.

Mindezt nyilván figyelembe kell venni az értekezlet nyilvánosságról szóló határozatának előkészítése során.

És most még valamit a párt politikai tevékenységének egy ideológiai aspektusáról az átalakítás mostani szakaszában. Ma, amikor folyamatban van az igazság és az igazságosság helyreállítása, s elutasítunk mindent, ami deformálta a szocialista ideológiát és gyakorlatot, amikor leromboljuk a sztereotípiákat és a dogmákat, egyesek azt állítják, hogy ez a szocializmus elveinek, alapjainak erodálása, történelmének befeketítése. Ezzel nem lehet egyetérteni, elvtársak. Kategorikusan nem lehet! Nincs jogunk megengedni, hogy az átalakítás elbukjon a dogmatizmus és a konzervativizmus kövén, valakiknek az előítéletein és egyéni ambícióin. Az ország sorsáról, a szocializmus sorsáról van szó. És kötelesek vagyunk megmagyarázni a szituáció súlyos voltát azoknak, akik még nem ismerték fel. Ebben a mindannyiunk számára legfőbb kérdésben kompromisszum nem lehetséges.

Itt, az értekezleten teljes határozottsággal kijelentem, hogy ezután is fejleszteni fogunk minden valóban szocialista értéket, s erélyesen kiküszöböljük azt, ami eltorzította a szocializmus forradalmi elméletét és arculatát.

A viharos viták és a szenvedélyek birkózása felszínre hoztak egy fontos körülményt, amely örvendetes és lelkesítő. Ez a körülmény oly sok megpróbáltatás után, oly sok drámai helyzet és tragikus visszaesés után újult erővel igazolja annak a történelmi választásnak a he-

lyességét, amelyet népünk 1917-ben végzett el, amikor a szocializmust választotta.

Nézzék csak: most mindenki azt mondhatja, amit gondol és amit mondani akar. És a véleményeknek, az álláspontoknak, az érzelmeknek ez a sokfélesége a társadalmi életben példátlan méretekben és a legkülönbözőbb formákban fejeződik ki. És mi történt? Köntörfalazás és szépítés nélkül mondhatjuk, hogy bármilyen éles és kritikus véleményeket hallottunk is ebben az időben, a szovjet nép az átalakítás során még egyszer határozottan és erőteljesen a szocializmusra szavazott.

Igen, elutasítunk mindent, ami deformálta a szocializmust a harmincas években, és ami a szocializmus pangására vezetett a hetvenes években. De mi olyan szocializmust akarunk, amely meg van tisztítva az elmúlt időszakok lerakódásaitól és torzulásaitól, és egyúttal örökli mindannak javát, amit tanításunk megalapítóinak alkotó gondolkodása hozott létre, amit megvalósítottak a nép munkája és erőfeszítései, ami kifejezi a nép reményeit és vágyait. Olyan szocializmust akarunk, amely magába olvasztja a világfejlődés legjobb tapasztalatait, s teljes egészében az emberi haladás vívmányaira támaszkodik.

Ma persze lehetetlen minden részletében megrajzolni annak a jövőnek konkrét arculatát, amely felé az átalakítás útján tartunk. De annak fő paramétereit, fő jellegzetességeit, amit a társadalom új minőségű állapotának nevezünk, lehet és kell körvonaloznunk.

Lehet, mert a társadalmi átalakítások fő irányai és tendenciái már kirajzolódtak. Kell, mert a feltárt hiányosságok bírálata mellett, annak felismerése mellett, amit kötelesek vagyunk elutasítani, ugyanilyen nagy szükség van konstruktív, pozitív iránypontokra is, amelyek eligazítanak bennünket abban, hogy milyen úton és milyen eszközökkel vihetjük közelebb a gyakorlatot a szocializmus végső céljaihoz és eszményeihez.

A szocializmust mi az igazi, tényleges humanizmus rendszerének látjuk, amelyben az ember valóban „minden dolog mércéje”. A társadalom egész fejlesztése –

kezdvé a gazdasággal és végezve a szellemi-ideológiai szférával – az ember szükségleteinek kielégítésére, az ember sokoldalú fejlesztésére irányul. És mindezt maguk az emberek teszik munkájukkal, alkotó buzgal-mukkal, energiájukkal.

A szocializmust mi az olyan hatékony és dinamikus gazdaság rendszerének látjuk, amely a tudományos-műszaki haladás legjobb vívmányaira támaszkodik, és biztosítja a munka legmagasabb termelékenységét, amely közvetlenül alá van rendelve a társadalmi szükségletek kielégítésének, s rugalmasan alkalmazkodik ezekhez a szükségletekhez. Ez a gazdaság a társadalmi és a személyi tulajdon, a termelés-szervezés különféle formáin alapul, amelyeknek a feltételei között a dolgozók ténylegesen a termelés gazdáiként szerepelnek, s biztosítva van a kereset közvetlen kapcsolata a munka eredményeivel. A gazdaság tervszerű irányítása abból indul ki, hogy a központnak a szerkezeti kérdések eldöntésében betöltött szerepét szervesen összekapcsolja a termelőegységeknek mint olyan árutermelőknek széles körű önállóságával, akik az önálló elszámolás és az önállóság elvei alapján működnek és a piacra dolgoznak.

A szocializmust a társadalmi igazságosság rendjének látjuk, amely összeköti az ember létfontosságú szükségleteinek – a munka, az egészségvédelem, az oktatás, a lakás, a társadalombiztosítás iránti szükségletnek – szociális garanciáit a munka szerinti elosztás elvének következetes érvényesítésével, az egyenlősdi és a társadalmi elődiség minden formájának kiirtásával. A szocializmus olyan társadalom, amelyben mindennél nagyobb becsben vannak és méltó anyagi és erkölcsi elismerésben részesülnek az ember képességei, gyümölcsöző munkája, mesterségbeli tudása és tehetsége.

A szocializmust a legfejlettebb kultúra és erkölcs rendszerének látjuk. Örökli és gyarapítja az emberiség szellemi fejlődésének legjobb eredményeit, az emberiség gazdag erkölcsi tapasztalatait. A szocializmus a dolgozó ember teljes értékű, anyagi és szellemi tekin-

tetben tartalmazó életének társadalma, amely elutasítja a konzumszemléletet, a lélektelenséget és a kultúrprimitívizmust. A legfejlettebb kultúra fogalmába beletartozik a társadalom ökológiai kultúrája is, a kímélő, ésszerű viszony az ember életének és termelő tevékenységének természeti feltételeihez, a természeti javak oltalmazása és gyarapítása.

A szocializmust az igazi néphatalom rendszerének látjuk, amelyben minden dolgozó számára biztosítva van szükségletei és érdekei kifejezésének teljes lehetősége, a részvétel a társadalmi folyamatok irányításában, s amely leküzdi az embernek a hatalomtól való elidegenedését. A szocializmus a nép szocialista öngazgatásának, a gazdaság és a társadalmi folyamatok irányításában érvényesülő mély és következetes demokratizmusnak, a törvényességnek, a nyíltságnak és a nyilvánosságnak a társadalma.

A szocializmust olyan rendszernek látjuk, amelyben megvalósul minden nemzet és etnikai csoport igazi egyenlősége, társadalmi, szellemi virágzása és kölcsönös gazdagodása, amelyben nincs helye a nemzetek közti viszály semmiféle megnyilvánulásának, nacionalista és sovinszta előítéleteknek, ahol diadalmaskodik az internacionalizmus és a népek testvérisége.

Végezetül a szocializmust olyan rendnek látjuk, amelynek természetében szervesen benne rejlik és amelynek szerves érdeke a békére való törekvés, az a törekvés, hogy fejlessze az együttműködést a testvéri szocialista országokkal, normális, civilizált kapcsolatokat alakítson ki minden néppel és állammal az egyenjogúság, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás demokratikus elvei alapján, a népek azon szuverén jogának elismerése alapján, hogy maguk határozzák meg sorsukat.

A szocializmus ilyen demokratikus, humánus arcú tára gondolunk, amikor társadalmunk új minőségű állapotáról mint a kommunizmus felé való haladás fontos lépcsőfokáról beszélünk.

Az eljövendő évek meghatározzák országunk jövő-

jét, a szovjet rend sorsát. Olyan lesz ez a jövő számunkra, amilyennek megteremtjük. Mi magunk – senki helyettünk. Így áll a kérdés, és kötelesek vagyunk egyenes választ adni rá. Mellébeszélés és elhárítás nélkül. Anélkül, hogy megpróbálnánk kitérni a vágyak és a valóság, a szavak és a tettek, a szubjektív elképzelések és az objektív realitások becsületes összevetése elől.

A szovjet nép világos perspektívát akar. Teljes értékű és fenntartás nélküli demokráciát. Törvényességet kivétel nélkül. Nyilvánosságot mindenben – nagyban és kicsiben. Testvériséget és elvtársiasságot a kapcsolatokban. Tiszteletet a szorgalom és a tehetség iránt, az ügy és a társadalmi kötelesség hű szolgálata iránt. Nem társadalmi utópiákra van szükségünk, hanem tisztán látható iránypontokra, a változtatások szocialista jellegének objektív kritériumaira minden szakaszban, hogy jól lássuk a társadalmi fejlődés tendenciáit, hogy ne bénítsunk, mint a múltban nemegyszer előfordult, a rutinmunka és a kirakatpolitika.

Meg vagyunk győződve arról, hogy életképes a marxista-leninista tanítás, amely tudományosan bebizonyította, hogy fel lehet építeni a társadalmi igazságosság társadalmát, a szabad és egyenjogú emberek civilizációját. Éppen ettől a meggyőződéstől vezéreltetjük magunkat a forradalmi átalakítás során. Ebben a szellemben fogunk cselekedni az átalakítás új, igen fontos szakaszában is, amelyet pártértekezletünk nyit meg!

Eltársak! Előadói beszédem végére érve szeretnék néhány szót mondani arról a vitáról, amely megelőzte az értekezletet, és amely különösen aktív lett a központi bizottság téziseinek közzététele után.

A pártban, a társadalomban rég nem volt nálunk ilyen széles, ilyen szenvedélyes és termékeny vita, amelyben az eleven gondolat lüktetett, sok javaslat született, s amelyben olykor élesen ütköztek a vélemények. A vita középpontjában lényegében az átalakításnak, a társadalmi és a pártélet demokratizálásának fő kérdései álltak. Gyakorlatilag egyről volt szó: hogyan csináljuk ezt jobban.

Nyíltan kimondhatjuk, hogy azokat a javaslatokat és eszméket, amelyekkel a központi bizottság az értekezletre jött, a párt, az egész nép kollektív gondolkodása szülte.

Céljaink: több demokrácia, több szocializmus, a dolgozó ember jobb élete, az ország nagysága és boldogulása.

A következő napokban meg kell vonnunk az e célok elérése érdekében végzett munka mérlegét, és roppant nagy jelentőségű dokumentumokat kell elfogadnunk, amelyek arra lesznek hivatva, hogy új impulzust adjanak az átalakításnak és visszafordíthatatlanná tegyék. Éppen ez határozza meg azt, hogy minden egyes küldött, egész értekezletünk milyen nagy felelősséggel tartozik a pártnak és a szovjet népnek.

MIHAIL GORBACSOV FELSZÓLALÁSA

Eltársak! Tegnap az értekezlet határozatával összhangban elkezdte munkáját mind a hat bizottság, amely a határozatok előkészítése végett alakult.

Az egyik bizottság vezetője az SZKP Központi Bizottságának főtitkára. Ennek a bizottságnak két határozatot kell előkészítenie. Az első határozat általános politikai jellegű az értekezlet napirendjével kapcsolatban, a második a társadalom demokratizálásáról és a politikai rendszer reformjáról szól.

Miért kértem szót az értekezlet közben? Tegnap e bizottság ülésén a határozattervezetek megvitatása során véleménycsere alakult ki a pártszervek és az állami szervek közti funkciómegosztás kérdéséről. Ez a beszélgetés érdekes, tartalmas volt, és a kölcsönös megértés hullámhosszán fejeztük be. De a bizottság néhány tagjának kezdeményezésére, akiket a többiek is egységesen támogattak, megkértek, hogy a nálunk lezajlott megbeszélés lényegét ismertessem az értekezlettel, mivel bizonyos zavarok vannak az e kérdéssel kapcsolatos javaslatok értelmezése körül, különösen ami azt illeti, hogy a pártbizottsági titkárokat ajánljuk a tanácselnöki tisztségre.

Nyilvánvalóan az, amit az előadói beszédben mondtam, nem volt elegendő. Ezt meg lehet magyarázni: hiszen az előadói beszéd felölelte az átalakítás valamenyny területével összefüggő problémák hatalmas körét. Megmagyarázni meg lehet, de nyilván mégis tisztázni kell a kérdést.

Ezzel kapcsolatban fontos figyelembe venni, elvtársak, a kiindulópontot, az átalakításban érvényesített stratégiai irányvonalunkat. Az átalakítást az ember érdekében hajtjuk végre, és az átalakítás főszereplőjének

az embernek, a népnek kell lennie. Ebből következik az is, hogy az átalakítás politikája a társadalomra orientál, az emberhez apellál, mindannak a negatívumnak a leküzdésére irányul, ami az előző időszakokban előfordult, abból a célból, hogy az ember közérzete, méltóságtudata, életkörülményei folytonosan javuljanak. Ebből következik az is, hogy előtérbe állítjuk a demokratizálást a legtágabb értelemben – a gazdaságban, a politikai szférában, szellemi téren, továbbá hogy meg akarjuk teremteni a valóságos lehetőségeket az embernek az átalakítás valamennyi folyamatába való bekapcsolódásához, minthogy az ember az átalakítás főszereplője. Nem az apparátus, nem is politikai rendszerünknek valamely láncszeme, bármilyen jelentős is az, hanem éppen a nép hivatott betölteni a döntő, forradalmi szerepet.

Kibontakoztattuk a szellemi élet demokratizálásának folyamatát, és olyan társadalmi légkört teremtettünk az országban, amely lehetővé teszi, hogy úgy, mint itt, az értekezleten, megvitassuk az összes bennünket nyugtalanító kérdéseket, amelyekre választ kell adni. Lendületesen belefogtunk a radikális gazdasági reformba. Felöleli ez a reform ma az emberek tízmillióit, holnap az emberek százmillióit – az egész népgazdaságot, az egész országot. Ez roppant széles és mély folyamat. Naivitás azt hinni, hogy ilyen óriási országban, amelyben felhalmozódtak az ismert problémák, valahogy így lesz a dolog: ma elaludtam, de felébredtem, és már minden rendben is van. Ezekről az illúzióktól meg kell szabadulni. Hatalmas munka vár ránk, forradalmi állhatatosságra van szükség, az győz, aki kitart. Sajnos, egyesek nálunk megijedtek az országban kibontakozott demokratizálási folyamatoktól, a társadalmi gondolat mozgásától, és pánikba esnek, segítségért kiáltanak! Mások viszont elégedetlenek azzal, hogy semmi sem változik egyetlen éjszaka alatt, egyik napról a másikra, és követelik, hogy azonnal tegyünk valamit, mint mondani szokás, ajtóstul rontsunk a házba és így tovább.

Nem, elvtársak. Ez volna a legegyszerűbb, de hibás irányvonal. Elindítottunk egy széles folyamatot, belefogtunk a radikális gazdasági reformba, most pedig a politikai rendszer reformja van soron. Az átalakítás fejlődésének, belső logikájának eredményeképpen jutotunk el ehhez a reformhoz. A politikai rendszer reformja egyszerűen létszükséglet számunkra.

Miért? Sokan emlékeznek rá, mi volt a múltban, azoknak pedig, akik fiatalabbak, tudniuk kell erről. Hiszen a háború utáni időszakban már nemegyszer voltak nálunk nagyszabású társadalmi-politikai jellegű kezdeményezések. Emlékezzenek a központi bizottság 1953. szeptemberi ülésére. Vaszilij Alekszandrovics Sztarodubcev szólalt fel az imént, és mindenben igaza van. Támogatom őt mint újíót, mint gondolkodó embert, aki odaadással szolgálja az ügyet, hűséges a földhöz, és akinek a példájából mások tanulhatnak. Szóval, a központi bizottságnak az a szeptemberi ülése hatalmas impulzust adott a falu fejlődésének, minden mozgásba lendült. Gépkezelőként dolgoztam akkor egy gép- és traktorállomáson, jól emlékszem rá: a falu reneszánsza volt az. De már 1958-ra minden befulladt. Emlékezzenek a központi bizottság 1965. márciusi ülésére. Ez az ülés nem pusztán az agrárkérdéssel foglalkozott. Az ülés tárgya az volt, hogy általában hogyan kell intézni az ügyeket az országban, hogyan kell alakítani a politikát tudományos, demokratikus alapon, a társadalom részvételével; hogyan kell irányítani a gazdaságot, hogyan kell tevékenykednie a pártnak. Ha az akkor megfogalmazott elgondolásokat tettere váltották volna, magabiztosan mentünk volna előre. Egyébként a nyolcadik ötéves terv e szemléletnek köszönhetően a legjobb volt a legutóbbiak között. De befulladt a központi bizottság márciusi ülése is, az agrárpolitika is.

Ugyanígy befulladt az 1965-ben elkezdett ipari reform is. Pedig hát akkor, elvtársak, csaknem ugyanazt akarták megoldani, amit mi ma irányozunk elő a gazdasági reformban, egyébként sok mindent onnan használunk fel.

Mi hát a bökkenő? Minden fennakadt a politikai rendszeren, a társadalomirányítás parancsokkal operáló módszerein. Ezért kerekén megmondom: ha nem reformáljuk meg a politikai rendszert, minden kezdeményezésünk, minden elkezdett nagy vállalkozásunk le fog fékeződni. Ezért nem értek egyet Leonyid Ivanovics Abalkinnal, akinek a felszólalásában erősen érződik a közgazdasági determinizmus és általában annak a felépítménynek a lebecsülése, amelynek megreformálását elhatároztuk. Abalkin elvtárs olyan szellemben beszélt, hogy nem nagyon fontos, hogyan választják a tanácstagokat, hogyan üléseznek, milyenek lesznek a politikai intézmények. Hiszen az előadói beszédben nem erről-arról volt szó, hanem egy nagyszabású reformról, amelyet az értekezlet, népünk, de az egész világ is lát már. Kár, hogy Abalkin elvtárs ezt nem látta meg.

A gazdasági törvényeket meg kell ismerni és fel kell használni. De a szocializmus, mondta Lenin, a tömegek eleven alkotó munkája. A tömegek akkor kapcsolódhatnak be a társadalmi fejlődés valamennyi folyamatába, amikor ehhez megvannak a szükséges előfeltételek, a demokrácia mechanizmusai minden szférában – a politikai, a gazdasági, a szellemi szférában. Sokat tettünk a szellemi szférában, és végrehajtjuk, bármilyen nehéz lesz is, a radikális gazdasági reformot. De mindez befulladás, ha nem reformáljuk meg a politikai rendszert.

Azokat az elgondolásokat, amelyekre a reformot alapozzuk, mindenki ismeri. Egyébként ezek önökkel közös elgondolásaink, és egyáltalán mit sem érnének, ha csak a politikai bizottságban eszeltük volna ki őket, ha egy csoport elgondolásai volnának, ha íróasztal mellett születtek volna. Már három éve folyamatosan gyűjtöttük a gondolatokat azzal kapcsolatban, hogyan lesz helyes megközelíteni ezt a kérdést. Szemügyre vettük történelmünket, hogy leszűrjük a tanulságokat, megértsük, miért történt mindez így: a hatalmas lehetőségekkel rendelkező ország súlyos helyzetbe, válság előtti állapotba került, s miért nem vagyunk megelégedve

azzal, ahogy a társadalom, a gazdaság funkcionál. Ez az elemzés lehetővé tette bizonyos következtetések levonását, hogy az ügy ismeretében beszéljünk a máról és a holnapról. Három éven át gyűjtögettük saját tapasztalatainkat is az ügyek intézésében, közben sokszor jól meg is ütöttük a bokánkat, de nem is évről évre, hanem napról napra okosodunk.

Látom, hogy az egyik üléstől a másikig hogyan változik a központi bizottság munkája. Az élet, az átalakítás logikája felemel mindannyiunkat, s a nyilvánossággal, a vélemények szocialista pluralizmusának kibontakozásával megnyílnak az emberek, új ötletek születnek. Megvan rá a lehetőségünk, hogy kiválasszuk belőlük a legjobbakat, mégpedig, újból hangsúlyozom, kollektívan válasszuk ki.

Így van ez: mindaz, amit a pártnak és a társadalomnak javasoltunk, közös töprengéseink gyümölcse. Ezért hát felelősséggel és komolyan vitassuk meg ezeket a javaslatokat.

A demokratizálás sarkköve a tanácsoknak mint a néphatalom olyan vérbő szerveinek újjászületése, amelyek az új választási rendszer alapján alakulnak meg, és biztosítják a társadalmunkban jelen levő sokféle érdek minél teljesebb kifejezését. Ez lenne először.

Másodszor, a tanácsoknak a reform eredményeképpen meg kell kapniuk a teljes hatalmat régiójukban – a kerületben, a városban, a területen, a köztársaságban stb. Ezt megfelelő törvényekkel rögzíteni kell. Emellett a tanácsok jogkörének bővítését alá kell támasztani anyagilag – erről volt szó az előadói beszédben. Valamennyi korábbi határozat fogyatékosága éppen az volt, hogy hosszan sorolták, mit kell tennie a tanácsnak, beleértve a területén levő összes szervezetek munkájának koordinálását, de mind ezzel a fenntartással végződött: „illetékességének keretén belül”. A központi bizottság téziseinek kidolgozása előtt a titkárokkal tartott találkozáson Filipp Vasziljevics Popov, az altaji határterületi pártbizottság titkára, aki tegnap szólalt fel itt, azt mondta: hét évig dolgoztam a területi végrehaj-

tó bizottság elnökeként, hát olvassa az ember a legújabb határozatot a tanácsoktól – repes a szíve az örömtől, ez igen, gondolja, most aztán a tanács valóban átveszi a hatalmat, elkezdünk dolgozni hát. Aztán egyszer csak a végén ezt olvassa: „illetékességének keretén belül”. És kezdi mikroszkóppal keresni ezt az „illetékességet”, de sehol sincs.

Most tehát megoldanunk is mindent igazánból kell. És tudnunk kell: nekünk kell itt önökkel együtt kidolgoznunk a politikai irányvonalat. Ezzel az értekezlettel el kell kezdenünk a példamutatást abban, hogyan dolgozik a politikai élcsapat. Nekünk nem kell előírni, hogy tíz vagy húsz százalékot fizessenek be a tanácsok költségvetésébe – ez már a köztársaságok, a határterületek, a területek részvételével történő konkrét kimunkálás dolga. Nekünk elsősorban az irányt kell megszabnunk, a politikai irányvonalat kell kidolgoznunk: hogyan élesszük újjá a tanácsok hatalmát. Ez a mi feladatunk. De persze konkrétumok nélkül irányvonal sem születik, konkrét gondolatok, érvek kellenek, hogy azután politikai koncepcióvá kristályosodjanak.

Viktor Ivanovics Posztnyikov, aki felszólalt itt, és más elvtársak ne aggódjanak, hogy úgymond, azt akarják most, hogy a tanácsok parancsolgassanak a dolgozókollektíváknak. Nem. Itt szigorúan jogi alapon, meghatározott normatívákra támaszkodva kell kialakítani a kölcsönös viszonyokat. A területnek, ahogy mondani szokás, éreznie kell a rajta levő vállalatokat. A vállalatoknak pedig tisztelettel kell lenniük a helyi hatalom iránt. Hiszen a helyi hatalmat a nép alakítja meg, amely ezeknél a vállalatoknál dolgozik, és érdekelt abban, hogy ne csupán a főhatósági, hanem az összterületi kérdések is megoldódjanak. Ezt az eleven dialektikát megfelelő törvényekben és jogszabályokban kell kifejezni. És a gazdasági kérdéseket természetesen attól függetlenül kell eldönteni, hogy valamely vállalat kinek van alárendelve: a területnek, a köztársaságnak vagy a szövetségnek.

A következő nagyon fontos mozzanat – a funkciók

elhatárolása a pártszervek és az állami szervek között. A párt ezzel a kérdéssel már Lenin ideje óta foglalkozik. Csakhogy Lenin idejében valamit elértek, de utána diadalmaskodott a parancsokkal operáló adminisztratív rendszer. Ez az ismert torzulásokra vezetett, arra, hogy agyonterheltük a pártot nem neki való funkciókkal, s jelentős mértékben elgyengítettük a tanácsokat. S mivel az egész aktuális problematikával túl volt terhelve, a párt nem tudott foglalkozni a szocializmus, országunk fejlesztésének sok nagy fontosságú politikai kérdésével. És emiatt sokat, sokat veszítettünk. Nézzék csak, mennyi kiáltó probléma van! E problémák elméleti elemzést igényelnek, szükségessé teszik adekvát politikának, majd pedig olyan mechanizmusoknak a kidolgozását is, amelyek ezt a politikát átültetik az életbe. Nyizsnyij Tagil küldötte amúgy munkás módra kereken megmondta, hogy sok kérdést kell megoldani. Igaz, arra buzdított, hogy csapjunk oda ököllel. Általában lehet, elvtársak. Ha önök egyetértenek ezzel, lássunk hozzá.

De, tudják, nem erre van nekünk szükségünk. A párt, az egész társadalom megújításával kapcsolatos feladatok megoldása során tartózkodnunk kell a régi módszerektől, mivel éppen ezek idézték elő társadalmunk súlyos állapotát.

Sohasem fogok egyetérteni az ilyen szemlélettel, ebből nem engedek, és becsületesen és kereken megmondom önöknek: ez szilárd álláspontom. Ha nem vonjuk be a népet az irányítási folyamatokba, ezzel nem birkózik meg semmilyen apparátus sem (ez az apparátus tízennyolcmillió ember, évente negyvenmilliárd rubelt költünk fenntartására). És az apparátus nem birkózott meg vele, ezért a gazdaság és az egész társadalom irányításának rendszere radikális változtatásokra szorul – erről beszélünk ma, ezt csináljuk az utóbbi három évben. Meggyőződéseim, hogy jó úton járunk.

Ha ténylegesen új életre akarjuk kelteni a tanácsokat, ezzel alaposan kell foglalkoznunk.

Most sok kérdést a pártbizottságok, ágazati osztá-

lyaik döntenek el. A pártot mentesíteni kell ez alól, újjá kell teremtenünk a pártot valóban lenini elvek alapján – mint a társadalom politikai élcsapatát, amely arra hivatott, hogy biztosítsa országunk élete legfontosabb kérdéseinek kidolgozását, az előrehaladás perspektíváinak meghatározását. A pártnak az ideológia kidolgozásával, a tömegek megszervezésével kell foglalkoznia, szoros kapcsolatban kell lennie az emberekkel, lelkesítenie, támogatnia kell őket, védelmükre kell kelnie. Olyan pártra van szükségünk, amely okos, messze előre tekintő káderpolitikát valósít meg az átalakítás érdekében.

Végül, ha a mi soknemzetiségű országunkban nem fogjuk figyelembe venni minden egyes köztársaság, autonóm egység érdekeit, az átalakítás nem fog menni. Az átalakítás csak abban az esetben lesz sikeres, ha minden egyes nemzet és etnikai csoport az össznépi ügy teljes jogú részesének fogja érezni magát, s tudatában lesz annak, hogy mindez a mi közös érdekünk, minden egyes nemzet érdeke.

Ez hatalmas intellektuális, elméleti és politikai tevékenységet követel. Hallgatom például sok tudósunkat – néhányan közülük alapos elemzést végeznek, segítenek nekünk, amikor a meglevő szisztéma nagy hiányosságairól van szó, de őszintén szólva, gyérecske a konstruktív töltés, nincs elég új eszme.

Pedig nekünk mozgatnunk kell az átalakítást, a nép azt akarja, hogy gyorsabban haladjon. A pártnak ezért meg kell szerveznie a döntő fontosságú folyamatok tudományos kutatását. Sok olyan agrárpolitikai problémánk van, amelyet további munkával el kell vinnünk a végleges megoldáshoz, hogy megfeleljen az átalakítás mostani szakaszának, a társadalom szükségleteinek. A nemzeti viszonyok kérdései ajtónkon is, ablakunkon is dörömbölnek. Elkezdtük tanulmányozásukat, és a központi bizottság külön ülésen tárgyal róluk. Ki kell dolgozni az ifjúság nevelésének, a majdan helyünkbe lépő új nemzedék felkészítésének kérdéseit. Hiszen ezek nagy fontosságú kérdések, s óriási a jelentőségük

országunk sorsa szempontjából. Meg kell oldani őket, ezért a pártot meg kell szabadítani azoktól a funkcióktól, amelyek nem az övéi, és a pártnak erőteljes munkát kell kibontakoztatnia mindezen a politikai területeken. Éppen a pártnak, más erőt nem látok. Mindenki, aki megpróbálja kétségbe vonni a párt szerepét és jelentőségét, erélyes visszautasításban részesül nálunk. Némelyek úgy próbálják tálni ezt, hogy úgymond, a múltból ilyen következtetés fakad: korlátozni kell a pártot. Nem, nem erről van szó, elvtársak! Nem erről. Ha hirtelen elszaporodna nálunk ez a vírus – a bizalmatlanság, a kétely pártunk rendeltetését illetően –, ez lenne a legnagyobb ajándék az átalakítás ellenfeleinek.

A pártnak a lenini elvek alapján kell újjáteremtenie önmagát mint politikai élcsapatot, mozgósítania kell potenciálját. Ezt várja a társadalom. Ezt várja az egész haladó világ. Meggyőződése, hogy erre képes az SZKP, amely kezdeményezte a bátor elemzést, vállalta a felelősséget, és kitette magát a bíráló tüzének. Sokan bírálják most a Szovjetunió Kommunista Pártját – itthon is, külföldön is. Nem baj, pártunk erős, kibírja ezt, képes kidolgozni a helyes politikát és előrevezetni a társadalmat.

Az ilyen pártot lehet valóban politikai élcsapatnak nevezni. Már is az, és a jövőben még inkább az lesz a mi lenini pártunk!

Most pedig a tanácsokról, amelyek hatalmas végrehajtó hatalmat, hatáskört és jogokat kapnak. Hogyan is állunk ezzel a kérdéssel? A tanácsok most mint a nép képviselőiből álló szervek végrehajtó bizottságaik segédmunkásainak szerepére vannak lefokozva.

Hosszú évekig volt alkalmam részt venni végrehajtó bizottsági üléseken – a sztavropoli határterületi pártbizottság első titkáráként kilenc évig, ezt megelőzően pedig mint városi pártbizottság titkára a városi tanács ülésein. Úgyhogy belülről ismerem, mi ez. Az ülészekat a végrehajtó bizottság tűzi ki. A napirendet a végrehajtó bizottság határozza meg: nem fontos, szükséges-e ez vagy az a kérdés, kopogtat-e az ajtón, a végre-

hajtó bizottság felveti, amikor neki tetszik. Az apparátussal teljes egészében a végrehajtó bizottság rendelkezik, ugyanígy a végrehajtó szervekkel. És hová fordulhat a tanácsstag – megint csak a végrehajtó szervhez.

Ma, elvtársak, a tanácsok mint képviseleti szervek másodrendű, ha nem harmadrendű pozíciókban vannak. A végrehajtó bizottság parancsol nekik, jobb esetben. És ha új életre akarjuk kelteni a tanácsokat, mindenekelőtt azt a tanácsot kell új életre keltenünk, amely az embereket képviseli, megfelelő jogokat kell adnunk neki, hogy csakis az ő hatalma legyen minden egyéb meghatalmazás forrása.

A tanácsnak, mint már mondtam, természetesen más alapon kell megalakulnia. Ide aktív emberek kellenek. Nyilván nincs szükségünk nehézkes tanácsokra. Ezen később még gondolkozunk. Most az a fontos, hogy a megközelítési módokkal jöjjünk tisztába. És a tanácsnak kell megalakítania a végrehajtó bizottságot, összeállítania a bizottságok révén, előzetesen megvitatva azt is, hogy kik lesznek az osztályok vezetői.

És semmi keresnivalójuk a tanácsban azoknak, akik a végrehajtó bizottság osztályait vezetik. Most ugyanis az a helyzet, hogy mindenki végrehajtó, ugyanők tanácsstagok, maguk határozzák meg maguknak, hogy mit csináljanak. De ki fogja ellenőrizni őket? Ezért, elvtársak, éles fordulatot tervezünk.

Ne higgyék, hogy mindenki tapsolni fog nekünk. De ha új életre akarjuk kelteni a tanácsokat, ezen az úton kell járnunk.

És a végrehajtó bizottság elnökének kivételével a végrehajtó bizottság tagjai közül senki se legyen a tanács tagja. A végrehajtó bizottság a kabinet, amelyet a tanács nevez ki, hogy hajtsa végre az általa hozott határozatokat.

És most annak érdekében, hogy a tanács működőképes legyen, tekintélyét meg kell erősíteni a párt tekintélyével.

Nincs miért szégyenkeznünk sem népünk, sem a világ előtt. Kormányzó párt vagyunk, és minden ország-

ban a kormányzó párt alakítja meg a kormányt, gyakorolja a végrehajtó hatalmat különböző szinteken. Egyes pártok forradalmi folyamatok révén, békés vagy nem békés úton jutnak hatalomra, más pártok választási hadjáratok révén, de az a párt, amely ma hatalmon van, jelölteket állít, és a demokratikus mechanizmusok felhasználásával fogadtatja el őket.

Ilyen a mi pártunk helyzete, a kormányzó párt szerepéről nem mondunk le. Ellenkezőleg, ezt a szerepet meg akarjuk erősíteni, és beismerjük, hogy érezzük megnövekedett felelősségünket az átalakítás szakaszában. Ha pedig így van, valószínűleg arról van szó, hogy a párt tekintélyével megszilárdítsuk a tanácsok teljhatalmát. Egyébként ezt a gondolatot letről fogalmazták meg, kommunisták leveleiben. Elkezdtük megvitatni, azután kiálltunk az emberek széles köre elé, tanácskoztunk jogászokkal, jómagam három menetben találkoztam a területi pártbizottságok, a központi bizottság titkáraival. Nem rögtön és nem mind fogadták el ezt a gondolatot. De amikor elgondolkoztak rajta, meggyőződtek róla, hogy ez segít majd a pártnak abban, hogy újjáteremtse önmagát mint politikai élcsapatot, megszabaduljon olyan funkcióktól, amelyek nem az övéi, s egyidejűleg növelje a tanácsok szerepét. Ha nem tesszük meg ezt, a most élő hagyomány olyan erős, hogy minden marad a régiben.

Ezért célszerű a tanácson belül elnököt és elnökséget választani, amelybe az állandó bizottságok elnökei kerülnek be. Az elnökség nem fogja közvetlenül irányítani a végrehajtó bizottságot. Nem, ez a tanács, a tanácsülések dolga. Ha egyszer a végrehajtó bizottságot tesszük felelőssé a határozatok végrehajtásáért, őt sem kell akadályozni kicsinyes gyámkodással.

Egyes elvtársak azt mondják: hadd maradjon a végrehajtó bizottságban a párttitkár. De akkor ő maga is végrehajtóvá válik. Ki fogja akkor ellenőrizni a tanácsülésen elfogadott politikai határozatok végrehajtását? Aki dönt, az hajtja is végre, de ki kér számon? Ezért

van aztán az ilyen helyzet: a határozat el van fogadva, de fekszik, nem hajtják végre.

Erősen kitágítottam e tétel érveinek kereteit, senki se képzelje azt, hogy van olyan szándék, hogy suttyomban, az értekezlet tekintélyére támaszkodva becsempésszünk valamilyen elgondolást. Nem, elvtársak, itt nyíltan kell cselekednünk, megértve annak a feladatnak hatalmas voltát, amelyet tervbe veszünk. A párt tekintélyére kell támaszkodnunk, és új életre kell keltenünk a tanácsokat. Ha összeütköztetjük politikai rendszerünknek ezt a két döntő fontosságú erejét, semmire sem megyünk. Nem lesz semmi haszna. A lényeg az, hogy biztosítsuk e két erő szerves összekapcsolását.

Az új követelmények szerint, amelyeket önökkel együtt jóváhagyunk, a titkárokat minden szinten két, három vagy több jelölt közül fogják megválasztani titkos szavazással az illetékes pártbizottság ülésén. Tehát végig kell menniük az ellenőrzésen demokratikus úton, és csak azután ajánlják őket. A párttitkárnak, hogy úgy mondjam, még egy kampányt kell állnia, hogy megnyerje a tanácsnak, a dolgozók képviselőinek bizalmát. Az ajánlást megvitatják, ráadásul még nem is tudni, felteszik-e szavazásra. Elvégre nem ok nélkül mondjuk: „általában”. Ez azt jelenti, hogy nem mindenütt lesz így, mást is javasolhatnak. De akkor felvetődik a kérdés: miért nem választják meg a párttitkárt? Akkor már a pártbizottság tisztázza, ki a vezetője.

Más szavakkal ez, először, újabb kötelezettségeket jelent, másodszor, ez a dolgozók ellenőrzése a párt fölött. A párt mintegy vizsgázik demokratikus úton. De erre szükség van, hogy a nép akaratára támaszkodjon. És még valamit szeretnék mondani. E kérdés eldöntésekor félre kell tenni a szűk egoista szemléletet. Az értekezlet napjaira felejtjük el, milyen tisztségben dolgozunk, és a pártos elvtársiasság szellemében vitassuk meg, hogyan biztosítsuk politikai rendszerünk hatékony funkcionálását. Ha pedig mindent magunkhoz fogunk igazítani, sohasem kerülünk ki a mostani állapotból. Megpróbáltuk realisztikusan szem-

ügyre venni az egész politikai folyamatot, bevontuk ebbe az egész pártot és az egész népet – nyíltan, demokratikusan. Azt hiszem, helyes javaslatok születnek ebből.

Ennyit akartam elmondani a bizottság kérésére. Ez még nem a zárszó, elvtársak.

PRAVDA, 1988. JÚLIUS 1.

MIHAIL GORBACSOV

ZÁRSZAVA

Eltársak! Értekezletünk befejezi munkáját. A vita eredményeiről az imént elfogadott dokumentumok, e dokumentumok megvitatása felmentenek az alól, hogy terjedelmes záróbeszédet tartsak. És ennek ellenére az értekezlet olyan nagy jelentőségű esemény, hogy mégis elengedhetetlen a legszigorúbb mércéket alkalmazva értékelni az elmúlt négy nap alatt elvégzett munkát.

Nem azért van szükség erre, hogy adózzunk a múltban divatozott hagyományoknak, amikor dicsérő szavakkal illettek minden soron levő pártfórumot. Hanem azért van rá szükség, gondolom, hogy mi magunk tisztán lássuk a XIX. pártértekezlet helyét a párt és az ország életében. Nagy esemény történt pártunk életében.

Mindenekelőtt a lezajlott vita légköréről. Ez igazi nyílt, pártos beszélgetés volt a legfőbbbről, ami ma gondot okoz a kommunistáknak, minden szovjet embernek, kísérlet volt arra, hogy választ találjunk az őket foglalkoztató kérdésekre. Ilyen beszélgetésre, elvtársak, még nem volt példa a Kongresszusi palotában, és azt hiszem, nem vétünk az igazság ellen, ha azt mondom, hogy csaknem hat évtizede semmi ehhez hasonló nem volt nálunk. Ebben az értelemben joggal mondhatjuk, hogy az értekezlet lenini szellemben folyt, diadal-maskodott rajta a nép, a forradalom iránti magas fokú felelősség. És éppen ezért különösen nagy a jelentősége.

Elismerően kell szólnom a küldöttek rendkívül nagy aktivitásáról. Meg kell mondanom, meglehetősen nehéz helyzetbe kerültünk. Hiszen csak a felszólalás végett feliratkozottak száma körülbelül háromszáz volt. Sajnos, nem tudott mindenki felszólalni, de a vélemény elmondásának szükséglete valamelyest kielégülést nyert a szerkesztőbizottságok ülésein – említettem, hogy ott körül-

belül százötvenen kaptak szót. A munkának ez a számunkra új formája, amelyben egészében véve az értekezlet küldötteinek csaknem egytizede vett részt, lehetővé tette, hogy érdemben megvizsgáljuk a vita során felvetődött sok konkrét kérdést, és megoldást találjunk rájuk.

Az értekezleten a magas fokú igényességnek, a kérdések éles és elvi felvetésének és ugyanakkor a pártos elvtársiasságnak, sőt azt mondanám, az egymás iránti jóindulatnak a szelleme uralkodott. És ez is példa az egész párt, egész társadalmunk számára, így is van ez rendjén elvbarátok között, olyan emberek között, akik belefogtak a társadalom átalakításának, megújításának nagy vállalkozásába, és hátuk mögött érzik pártbeli elvtársaiknak, a szovjet embereknek százait, ezreit, millióit, akik hatalmas érdeklődéssel kísérték munkánk menetét. Ebben az értelemben az értekezlet – azt hiszem, mondhatom ezt – visszatükrözte azt a politikai légkört, amely meghonosodóban van országunkban, és megmutatta a demokratikus fejlődésnek azt a szintjét, amelyet elért a párt, de nem is csak a párt, hanem az egész szovjet társadalom is a központi bizottság 1985. áprilisi ülése óta eltelt valamivel több mint három év alatt.

Most pedig munkánk tartalmáról. Munkánk fő eredménye az, hogy mindazokkal a fontos kérdésekkel kapcsolatban, amelyekről az SZKP Központi Bizottságának tézisei alapján az egész párt, az egész nép részvételével vita folyt, s amelyek azután ebben a teremben élénk eszmecsere témái lettek, kidolgoztuk a politikai programálláspontot. Emellett az értekezlet nem egyszerűen jóváhagyta a központi bizottság által beterjesztett javaslatokat, hanem sok tekintetben gazdagította is őket a pártszervezetek, a dolgozókollektívák javaslataival. Hadd mondjam meg: valamennyien hatalmas érdeklődéssel és feszült figyelemmel hallgattuk azokat, akik ezen a szónoki emelvényen felszóltak: a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség képviselőit, a tudósokat és a kultúra reprezentánsait, a népgazdaság különböző területein tevékenykedő szakembereket, a vállalatvezetőket és a pártmunkásokat.

Az értekezlet lényegében felölelte azoknak a problémáknak egész komplexumát, amelyek a mostani szakaszban a párt és az ország előtt állnak. De ha kiemeljük azt, ami a legfontosabb a vitában és az általunk elfogadott határozatokban, akkor a következőt említeném. Az értekezlet figyelmének középpontjában a párt mint politikai élcsapat szerepének kérdése állt. Mit lehet ezzel kapcsolatban hangsúlyozni, ha röviden összefoglaljuk a küldöttek véleményét? Teljes az a szilárd meggyőződésünk, hogy a pártnak van szabatos akcióprogramja, amelyet a XXVII. kongresszus dolgozott ki, és gazdagítottunk az átalakítás már meglevő tapasztalataival. A párt megkapja a feltétlen támogatást a néptől, amely elfogadta az átalakítás politikáját, és nem engedi meg, hogy az átalakítás terén visszaesés következzen be. Ha jól látom, ezzel kapcsolatban az értekezlet küldötteiben semmi kétely sincs.

Szenvedélyesen, követelőően fogalmazódott meg itt az az óhaj, hogy a párt legyen még erősebb, és ezt csak üdvözölni lehet, ennek, gondolom, mindannyian örülünk. Az értekezlet, amint az határozatában is olvasható, követelte, hogy a párt tevékenységének ne csak tartalmában, hanem módszereiben is legyen teljes mértékben lenini típusú párt. Más szavakkal, a pártnak visszavonhatatlanul el kell vetnie a parancsokkal operáló módszereket, és szervező-, káder- és ideológiai munka révén kell érvényesítenie politikáját, a legszigorúbban megtartva a szovjet törvényeket és a társadalmi élet demokratikus elveit.

A párt semmilyen értelemben se dolgozzon az állami szervek helyett, semmiféle diktátumot se kényszerítsen rá a szakszervezetekre, a Komszomolra, más társadalmi szervezetekre, a művészeti és más szövetségekre. Azt jelenti-e ez, hogy a párt vezető szerepe meggyengülhet? Elhangzottak ilyen kételyek. Szerintem az értekezlet eléggé világos és meggyőző választ adott erre a kérdésre: nem azt jelenti. A párt kormányzó párt marad, és rendelkezik minden szükséges eszközzel vezető szerepének betöltéséhez. És ebben a vonatkozásban a

legfőbb tényező az a húszmillió kommunista, akik révén a párt érvényesíti politikai irányvonalát a társadalom életének minden szférájában.

A demokratizálás, a nyilvánosság körülményei között, amikor megváltoznak a pártbizottságok funkciói, a párt tekintélye, elvtársak, nagy próbatételen megy át. Ez már folyamatban van. Legyünk őszinték: a parancsokkal operáló adminisztratív rendszer körülményei között, amikor a pártapparátus mondta ki a döntő szót az égvilágon mindenben, néha nem is volt könnyű kideríteni: hol van igazi vezetői tekintélye a pártbizottságnak és a párttitkárnak, hol pedig a legjobb esetben csak a „rang tekintélye” van mögötte, és az emberek csak szükségből rendelik alá neki magukat.

Nem kétséges, elvtársak, az átalakítás, a politikai rendszer reformja elvi alapjaiban más helyzetet teremt. A párt vezető szerepét az új körülmények között teljes egészében az a tényleges tekintély fogja meghatározni, amelyet minden alkalommal újból kell bizonyítani konkrét tettekkel. Ezért egyszerűen létszükséglet számunkra, hogy leküzdjük a legcsekélyebb passzivitást is a párttagok körében. Minden egyes kommunistának harcossá kell válnia, harcosként kell küzdenie az átalakításért, a társadalom forradalmi megújulásáért. Legyen ez értekezletünk legfőbb útmutatása a kommunisták számára.

Egészében véve, elvtársak, az értekezlet fontos állomás volt a központi bizottság 1985. áprilisi ülése, a párt XXVII. kongresszusa lenini irányvonalának fejlesztésében, az átalakítás elméletének és gyakorlatának elmélyítésében. Ez határozza meg az értekezlet politikai fontosságát és jelentőségét.

Ezzel kapcsolatban szeretnék elmondani egy elvi megfontolást. Elfogadtunk több mélyen átgondolt, felelősségteljes határozatot. De ha elhúzzuk végrehajtásukat – pedig ez egyik krónikus betegségünk, amelytől még nem szabadultunk meg, küszködtünk vele az átalakítás első éveiben is –, sok minden füstbe mehet. Ezt nyíltan meg kell mondanunk. Szabaduljunk meg hát az

idült nyavalyáktól, és haladéktalanul lássunk hozzá a gyakorlati munkához, nem várva semmiféle további utasításra, körlevélre, instrukcióra, magyarázatra.

Meg kell szervezni a szükséges munkát az SZKP Központi Bizottságának és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének keretében. Azon kell lennünk, hogy már a most soron következő beszámoló és vezetőségválasztó taggyűléseken érvényesüljenek azok az elvek, amelyekben itt megállapodtunk. Ősszel végre kell hajtani a változtatásokat az apparátus struktúrájában. Ami pedig a tanácsok átszervezését illeti, az ezzel összefüggő kérdések egész komplexumát meg kell vizsgálni a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának őszi ülészakán. 1989 áprilisában le lehetne bonyolítani a Szovjetunió népképviselőinek megválasztását, jövő ősszel pedig a szövetséges és az autonóm köztársaságok legfelsőbb tanácsainak megválasztását.

Tekintettel e problémák óriási jelentőségére, az értekezlet elnöksége megvitatás végett a küldöttek elé terjeszt egy rövid határozati javaslatot a politikai rendszer reformjának gyakorlati végrehajtásával kapcsolatos néhány halaszthatatlan intézkedésről.

Ennyit az értekezlet politikai eredményeiről. Hazatérve minden küldött elmondhatja munkatársainak, a kommunistáknak és a pártönkívülieknek, minden állampolgárnak, hogyan dolgozunk a továbbiakban, hogyan hajtjuk végre az értekezlet határozatait.

Továbbá. Az értekezlet munkájának utolsó percéig figyelmünk középpontjában állt a társadalom demokratizálásának, a politikai rendszer radikális reformjának kérdése. Miután meghatároztuk a reform fő irányait és paramétereit, azt hiszem, választ adtunk a legfőbb kérdésre: hogyan biztosítsuk az átalakítás elmélyítését, és hogyan teremtsük meg visszafordíthatatlanságának garanciáit. Minden alap megvan tehát annak kijelentéséhez, hogy az értekezlet megbirkózott fő feladatával.

Természetesen megfeszített szervezőmunka vár ránk a reform végrehajtása érdekében. Mindezt alaposan meg kell vitatnunk a pártban is, a társadalomban is. De

most már tudjuk, hogyan kell átalakítani a politikai rendszert, kialakítottuk a közös véleményt, és meg is fogalmaztuk politikai állásfoglalások formájában.

Nem kevésbé fontos az az értekezletünkön erőteljesen hangsúlyozott eltökéltség, hogy folytassuk és mélyítsük el a radikális gazdasági reformot. Ennek előfeltételeit megteremtettük a központi bizottság 1987. júniusi ülésének határozataival, törvények elfogadásával, különösen az állami vállalatról (egyesülésről) szóló törvény, a szövetkezeti törvény elfogadásával. Figyelmünk középpontjában álltak azok a tapasztalatok, amelyeket igen sok vállalat új elvek alapján folytatott tevékenységének első hónapjaiban szereztünk, valamint a reform menetének kérdései. És ez így van jól: minden, ami az alapon történik, óriási jelentőségű a társadalom számára, ez az átalakítás alapja.

Ha most azt nézzük, melyek voltak az e kérdésekről folytatott vita döntő fontosságú mozzanatai, támpontjai, elsősorban arról volt szó, hogy az értekezlet után alaposan foglalkoznunk kell a fékezési mechanizmus leépítésével, az erre irányuló munkát végig kell vinnünk. Gyakorlatilag valamennyi küldöttség képviselői azt mondták, hogy a bürokratizmus még mindig, mint mondják, kimutatja foga fehérét, ellenáll, kerékkötője a haladásnak. Ennek következtében pedig a reform sok területen üresjáratban van. Ez talán az egyik legfontosabb megfigyelés, amelyet a küldöttek elhoztak ide, tehát elterjedt jelenségről van szó. Ezért nekünk mind a központi bizottságban, mind a kormányban, a központi és a helyi szervezetekben minden erőnket latba kell vetnünk, hogy erélyesebben meggyorsítsuk a radikális gazdasági reform folyamatát.

Azt hiszem, a küldöttek egyhangúlag támogatják azoknak az elvtársaknak a véleményét, akik azt mondták, hogy a mostani szakaszban a fő erőket az élelmszer-probléma megoldására kell koncentrálni, s elsőrendű feladatnak kell tekinteni parasztságunk maximális segítségét, a mezőgazdaság fejlesztését. Azt, amit meg lehet tenni még ebben az ötéves tervidőszakban,

okvetlenül meg kell tennünk. Már sok mindent előteremtettünk, különféle csatornákon pótlólagos beruházásokat és erőforrásokat juttattunk ennek a szférának. Arra van szükség, hogy mindezt igazán hasznosítsák, munkába állítsák. Egyszerűen szent kötelességünk, hogy a falut magasabb szintre emeljük. Azt hiszem, az értekezlet után meg kell szigorítanunk a számonkérést, ellenőrzés alatt kell tartanunk az értekezlet azon állásfoglalásainak egész végrehajtási folyamatát, amelyek az agrárszektor, a falusi dolgozók támogatását elengedhetetlennek tartják. Ebben az esetben el tudjuk érni az élelmiszer-probléma mielőbbi megoldását is.

Az értekezletnek véleményem szerint még egy sajátossága az, hogy itt a politika és a gazdaság legégetőbb kérdéseit a szellemi szférával szoros kapcsolatban vitattuk meg, mintegy erkölcsi dimenziót adtunk e kérdéseknek. Ebben annak mély megértése nyilvánult meg, hogy a társadalmi fejlődés mostani szakaszában, amikor a tudományos-technikai forradalom minden társadalmi folyamatra óriási befolyással van, egyetlen problémát sem lehet igazán megoldani a nép intellektuális és morális potenciálja nélkül. Ezért igényesen, sőt azt mondanám, rendkívül igényesen tárgyaltuk itt a tudomány, a közoktatás, a kultúra problémáit, az irodalom és a művészetek sorsát.

Hiába kutatok emlékezetemben, nincs tudomásom arról, hogy lett volna olyan pártfórum vagy kongresszus, amelyen ez a front ilyen széleskörűen lett volna képviselve. Erről a szónoki emelvényről elhangzottak különböző álláspontok, s ezek visszatükrözték azokat a tendenciákat, amelyek egymásra hatnak, olykor pedig harcolnak is egymással a társadalmi tudatban. Ez törvényszerű. Meghonosítjuk a vélemények pluralizmusát, elutasítjuk a szellemi monopóliumot. De, gondolom, egyetértenek velem abban, hogy az értekezleten képviselt különféle véleményekben van egy egységesítő fő gondolat: mindenben az embert kell nézni, a nép érdekeiből kell kiindulni, meg kell honosítani a szocializmus humanista értékeit. Ekkor lesz meg mind a tiszta

erkölcsi légkör a társadalomban, mind az alkotó gondolat megfeszített erővel végzett munkája, mind a kultúra igazi felvirágzása.

Nem a gyönyörű jövőbe vetett vak hitre van szükségünk, hanem olyan tudományos prognózisra, amely a szocialista társadalom emberében, munkájában és alkotó energiájában rejlő kimeríthetetlen lehetőségek mély és pontos ismeretére támaszkodik. Éppen ezért beszélünk a szocializmus új, humanus arculatáról mint az átalakítás céljáról.

Azt lehet mondani, hogy az értekezlet egyik hőse a nyilvánosság volt. Mindenekelőtt azért, mert a vitánk maga a nyíltság, a becsületesség és az őszinteség társadalmunkban meghonosodó légkörének eredménye volt. De azért is, mert itt arról folyt a vita, mi legyen a továbbiakban a nyilvánossággal, melyek lehetséges és ésszerű határai. És jöllehet a vélemények nem voltak egybehangzók, azt hiszem, ezzel kapcsolatban is végső fokon megegyeztünk abban, hogy minden módon támogatnunk kell a tömegtájékoztatási eszközöket, annak érdekében végzett munkájukat, hogy eltakarítsák, kisöpörjék a múlttól örökölt mindenféle visszás jelenségeket, buzdítsák a bátor, rendkívüli, érdekes embereket, az átalakítás igazi hőseit.

Másrészt viszont ugyanilyen világosan megfogalmazódott az újságírókkal szemben az a követelmény, hogy nagyobb felelősséget érezzenek a nyomtatott szó iránt, szabaduljanak meg a klikk- és tárcaambícióktól és -elfogultságoktól, az igazság monopóliumára támasztott igénytől. Még túlságosan elevenen élnek a nép emlékezetében azok az idők, amikor a nyomtatott szó a tekintélyelv és a bürokratikus önkény engedelmes eszköze volt. Ezért olyan fontos megtanulni ma, amikor életünk minden szférájának humanizálásán dolgozunk, a bírálat kultúráját, az elvtársi polémia kultúráját. Azt hiszem, az értekezlet munkája ebből a szempontból sem veszett kárba: valamennyien jobban megértettük, hogyan kell pártszerű vitát folytatni.

Az e vitára való reagálás keretében nem tartom le-

hetségesnek, hogy megkerüljem Borisz Nyikolajevics Jelcin felszólalását. Először is, azt hiszem, helyesen jártunk el önökkel együtt, amikor szót adtunk neki. Mint már mondtam, a demokrácia keretében fel kell lebenteni a titok fátylát az effajta kérdésekről, noha egyébként itt nincs is titok.

Jelcin elvtárs felszólalása abban a részében, amelyben az értekezleten megvitatott konkrét problémákról van szó, jórészt összecseng mind az előadói beszéddel, mind a vitában elhangzottakkal. Javaslatok ebben az értelemben beleilleszkednek a viták általános folyamába. Azt is nyugtázzuk, hogy Jelcin elvtárs másokhoz hasonlóan állást foglalt az átalakítás folytatása, a társadalom, a nép érdekében történő elmélyítése mellett.

De valamivel nem tudok egyetérteni, nevezetesen Borisz Nyikolajevics Jelcinnek azzal a kijelentésével, hogy az átalakítást a bekövetkezett pangás okainak kellő elemzése nélkül, a társadalomban fennálló helyzet elemzése nélkül, a történelemnek, a párt által elkövetett mulasztásoknak mélyreható elemzése nélkül hirdettük meg, hogy az átalakítás deklaratív jellegű.

Az értekezlet előkészítése során, a pártban és a társadalomban lezajlott vitákban és itt, az értekezleten is elvi álláspontokról ítéltük meg az átalakításnak mind az eredményeit, mind a problémáit, megvontuk a párt- és az állami szervek, a dolgozókollektívák, az egész ország tevékenységének mérlegét. Azt mondom: helyesen jártunk el, elvtársak, mert mindannyiunkat nyugtalanít, hogyan bontakozik ki az átalakítás. Ez a nyugtalanság hangot kapott itt is, mozgósított bennünket, megerősített bennünket abban a szándékunkban, hogy még energikusabban mozdítsuk előre a reformok folyamatát.

Azt hiszem, jogosulatlan és elfogadhatatlan Jelcin elvtársnak azzal kapcsolatos bírálata is, hogy három év alatt nem értünk el forradalmi átalakításokat. Persze ha az általános elgondolást nézzük, amely hosszú távra szól, s amely szerint társadalmunk az átalakítás révén új minőségű állapotba jut, akkor egyelőre még nem lehet

forradalmi átalakításokról beszélni. Nem kevés időt fordítottunk arra, hogy megértsük a társadalmat, amelyben élünk, a múltat, ahová lenyúlnak sok mai jelenség gyökerei, a környező világot és hozzá fűződő kapcsolatainkat. Mindezt fontolóra kellett vennünk, hogy ne csináljunk „forradalmi ugrásokat”, amelyek rendkívül veszélyesek, s ne improvizáljunk a politikában. Be kellett vonnunk a társadalmat, a társadalom intellektuális, tudományos potenciálját, hogy kiismerjük magunkat mindebben, és komoly kritikai elemzés alapján kidolgozzuk az átalakítás politikáját, majd pedig a fő irányokban transzformáljuk e politikát gyakorlati döntésekké. Ezt meg kellett tennünk. És felelősséggel kellett megtennünk. Tehát az átalakítás politikáját javasoltuk, és az átalakításnak nincs alternatívája. Ez önmagában véve a párt nagy vívmánya volt az elmúlt szakaszban.

Azoknak a gyakorlati feladatoknak – amelyek népünket nyugtalanítják – a megoldása minket ugyanannyira nyugtalanít, mint Jelcin elvtársat. És én azt hiszem, hogy az itt elhangzott felszólalások, különösen a munkássz-tály képviselőinek felszólalásai, megmutatták, hogy a dolgozók e kérdések mielőbbi megoldását remélik.

Nem tudom, miért fűzött Jelcin elvtárs bíráló megjegyzéseket a központi bizottság téziseihez is, miért vonta kétségbe a tézisek megalapozottságát és meggyőzőségét. Mind a pártban, mind az országban, mind külföldön nagyon komolynak tartották ezt a dokumentumot. Érthetetlen Jelcin elvtársnak az az állítása is, hogy a tézisek előkészítésében nem vettek részt a központi bizottság tagjai. Én személyesen találkoztam a központi bizottság tagjainak kétharmadával, nem beszélve arról, amit írásban benyújtottak, vagy felszólalásaikban elmondtak. Végül volt központi bizottsági ülés, amelyen megvitattuk a tézisek tervezetét, ennek munkájában Jelcin elvtárs részt vett, de semmit sem mondott, nem kért szót. A központi bizottság tagjai jelen vannak itt, emlékeznek rá, hogyan volt ez.

Azt hiszem, elvtársak, a legmeggyőzőbb bizonyítéka annak, hogy az átalakítás az országban halad, erősö-

dik, ez a mi mai értekezletünk, a vita egész jellege, az elfogadott dokumentumok.

Megpróbálok emberi módon eligazodni mindenben, ami a központi bizottságban és a politikai bizottságban történik – elvégre ez elsősorban a főtitkárra vonatkozik –, s kénytelen vagyok visszatérni a kérdés történetére. Amikor Jelcin elvtársat ajánlottuk a Moszkvai Városi Pártbizottság első titkárának tisztebe, abból indultunk ki, hogy a fővárosi pártszervezetben a munka lényeges javításra szorul, és egyáltalán a moszkvai helyzetre ráfér a rendezés. Tapasztalt, energikus, kritikai érzékkel rendelkező emberre volt szükség. Ezeket a tulajdonságokat láttuk Jelcin elvtársban, és ezen az alapon ajánlottuk ebbe a tisztségbe. És nekem, az önök alázatos szolgájának is benne volt ebben a kezem. Jelcin elvtárs eleinte aktívan bekapcsolódott a munkába, sokat tett, hogy felélénkítse a munkát, harcot indított a Moszkvában felgyülemlett visszás jelenségek ellen. Ezekben az erőfeszítéseiben támogattuk, mert tisztában voltunk azszal, hogy a moszkvai pártszervezetre nem könnyű feladatok hárulnak, de egyszer csak egy szakaszban érzékeltek, hogy valami nincs rendben. Ez akkor kezdődött, amikor érkezett az ideje az átalakítással kapcsolatos problémák gyakorlati megoldásának, az átalakítás minden életszférába való átültetésének, amikor szükségessé vált a radikális változtatásokra irányuló megfeszített és elmélyült munka. Ehhez nem volt elég ereje sem a városi pártbizottságnak, sem első titkárának. És Jelcin elvtárs ahelyett, hogy a pártszervezetre, az emberekre, a kollektívákra támaszkodott volna, elkezdett kiabálni, parancsokkal kezdett operálni. Ezt azután véget nem érő kádercserék követték.

Eleinte úgy véltük, hogy ez valószínűleg indokolt, hogy nem megfelelő elvtársak kerültek tisztségekbe, és a városi pártértekezlet nem tudta helyesen megoldani a káderekérdéseket. És valószínűleg így is volt. Nem mindenki volt képes megoldani az új feladatokat, vállalni a pártszervezet vezetését a város és az ország fejlődésének ebben a fordulóponttal felérő szakaszában. De

amikor Jelcin elvtárs már a második és a harmadik menetben cserélte a kádereket, ez aggasztani kezdett bennünket. Jelcin elvtársnak megjegyzést tettem a politikai bizottság ülésén. Elvtársiasan mondtam, hogy Borisz Nyikolajevicsnek le kell vonnia a következtetést, figyelembe kell vennie a munkában. Más szavakkal, ez segítség volt, és egyáltalán nem több annál.

Miben van, kérdezem, Jelcin elvtársnak mint politikai munkásnak a drámája? Abban a szakaszban, amikor a gyakorlati dolgokat kellett megoldani, nem volt elég ereje, és átcsapott a harsány frázisokba, a kijelentésekbe, az adminisztratív intézkedésekbe. De a politikai bizottság akkor sem volt azon a véleményen – erről mindenkinek tudnia kell, ezt a kérdést teljesen tisztáznunk kell –, hogy Jelcin elvtárs elveszett ember, nem dolgozhat tovább. Továbbra is támogattuk, nagy jelentőségű határozatokat fogadtunk el Moszkvával kapcsolatban, amit már elmondtam a Moszkvai Városi Pártbizottság ülésén.

1987 augusztusában, amikor szabadságon voltam, Jelcin elvtárstól magánlevelet kaptam, amelyben felvesette, hogy mentsük fel a városi pártbizottság első titkárának tisztéből. Úgy gondoltam, ezzel nem szabad sietni, figyelmesen tanulmányozni kell a kérdést, és a politikai bizottságban nem is tudtak e levél létezéséről. Úgy döntöttem, hogy szabadságom után beszélgetek Borisz Nyikolajeviccsel, és azt javasoltam neki, hogy bonyolítsuk le az októberi forradalom hetvenedik évfordulójával kapcsolatos rendezvényeket, s utána találkozzunk és beszélgessünk. Ő egyetértett ezzel, de megállapodásunk ellenére váratlanul felszólalt a központi bizottság októberi ülésén. Felszólalásának lényegéről már beszéltem, a sajtóban megjelent a Moszkvai Városi Pártbizottság ülésén elhangzott felszólalásom, semmi mást akkor nem mondtam. Jelcin elvtárs – a vita és az elvtársak által megtett észrevételek után – elismerte hibáit.

Idézem a gyorsírói jegyzőkönyvből a központi bizottsági ülés végén történt epizódot, ez akkor volt, amikor már mindenki felszólalt.

„*Gorbacsov*: Mondd meg, mi a véleményed a központi bizottságbeli elvtársak észrevételeiről. Sok mindent mondtak rólad, és tudniuk kell, mit gondolsz. Hiszen határozatot fognak hozni.

Jelcin: Néhány kifejezés kivételével egészében egyetértek a véleményekkel. Azt, hogy kellemetlenséget okoztam a központi bizottságnak és a moszkvai városi szervezetnek mai felszólalásommal, hiba.

Gorbacsov: Van erőd tovább dolgozni?

Hangok: Nem képes rá. Nem szabad ilyen poszton hagyni.

Gorbacsov: Várjanak, várjanak, hiszen kérdést teszek fel neki! Járjunk el demokratikusan! Hiszen mindannyiunknak szüksége van a válaszra döntéshozatal előtt.

Jelcin: Mondtam, hogy kellemetlenséget okoztam a párt központi bizottságának, a politikai bizottságnak, a moszkvai pártszervezetnek... Megismétlem, amit mondtam: »Kérem, mentsenek fel mind a politikai bizottság póttagságával járó teendők, mind a Moszkvai Városi Pártbizottság vezetése alól«.

Ezek a tények. Miután Jelcin elvtárs felszólalását a központi bizottság politikailag hibásnak minősítette – ezt ő maga is beismerte –, mégis megkértem a központi bizottság tagjait: ne döntsük el most a politikai bizottság póttagságával járó teendők alól való felmentés kérdését, bizzuk meg a politikai bizottságot, hogy vizsgálja meg ezt a kérdést. De a helyzet már olyan reakciót idézett elő, hogy nem lehetett annyiban hagyni a dolgot. Mindent elmondtunk a Moszkvai Városi Pártbizottság ülésén, és ott az elvtársak sokkal élesebben beszéltek Jelcin elvtárs munkájáról – önök erről tudnak.

Általában, elvtársak, azt hiszem, ez tanulság nemcsak Jelcin elvtárs számára, hanem tanulság a politikai bizottság számára is, a központi bizottság főtitkára számára is, mindannyiunk számára. Rendületlenül mennünk kell tovább az úton, hogy eltökélten újjáteremtsük pártunkat a lenini elvek alapján, a széles körű demokratizálás alapján, az alapszervezetekre, a káde-

rekre, a választott aktívára támaszkodva. Nem tudjuk megoldani az átalakítás nagy feladatait, amelyeket ki-tűztünk magunk elé, ha azokhoz a régi módszerekhez folyamodunk, amelyeket elítélt nemcsak a párt, hanem az egész társadalom, maga a kor, amelyben élünk.

És még egy tanulság. Az értekezleten az elvtársak jo-gosan tettek ilyen megjegyzést: tájékoztatni kellett vol-na, el kellett volna mondani mindent, és akkor a folya-mat nem így fejlődött volna, ahogy történt.

Még egyszer visszatérek, elvtársak, arra a kérdésre, amely most a leginkább foglalkoztatja a küldötteket – ezt érzem mind a felszólalásokból, mind az elnökség asztalára került cédulákból: hogyan biztosítsuk az elfo-gadott határozatok végrehajtását? A párt egész életét szervezzük az értekezlet határozataival összhangban, nem várva addig, amikor a kongresszus beiktatja ezt a szervezeti szabályzatba. Megvannak az értekezlet poli-tikai állásfoglalásai, hozzájuk fogjuk tartani magunkat. Ezt előszörre.

És másodszor. Ne halogassuk az egész politikai rendszer reformját, nagy szükség van rá, hogy előrevi-gyűk az átalakítás folyamatát. Az átalakítást már ma is akadályozza a meglevő politikai rendszer. Nem sza-bad, hogy megismétlődjön az, ami a központi bizottság 1987. januári ülésével történt. Ez nagyon jelentős ülés volt, az ülésen mélyreható elemzést végeztünk, feltár-tuk annak okait, ami az országban és a pártban történt. De nem gondoltunk az ülésen elfogadott határozatok végrehajtásának mechanizmusaira, és a határozatok mintegy „elfeküdtek”, nem mentek úgy a dolgok, ahogy számítottuk. Semmi esetre sem szabad ugyan-ilyen sorsra kárhozatni pártértekezletünk határozatait.

Sok, itt felvetődött kérdést nem tárgyalnak a határo-zatok. Azt hiszem, ezeket a kérdéseket össze kell fog-lalni, a központi bizottság ülése elé kell vinni megvita-tás végett, ki kell adni a konkrét megbízatásokat, és ellenőrizni kell a végrehajtást. Sokan a hozzánk kül-dött cédulákon javasolták, hogy adjuk ki a gyorsírói jegyzőkönyvet. Ezt okvetlenül meg kell tennünk, hogy

átadjuk a pártnak, az egész társadalomnak az itteni vita során megfogalmazott gondolatokat.

És még egy kérdés, elvtársak, amely közvetlenül az értekezlet előtt és az értekezleten is felvetődött: állítunk emlékművet a törvénytelenségek áldozatainak. Valószínűleg emlékeznek rá, hogy erről említés történt a XXII. pártkongresszuson elhangzott zárszóban, és akkor ezt helyeslés fogadta. Felvetődött ez a kérdés a XXVII. pártkongresszuson is, de a gyakorlati döntés elmaradt. Mint az előadói beszédben mondtam, politikai és erkölcsi kötelességünk, hogy igazságot szolgáltatassunk a törvénytelenségek áldozatainak. Tegyük meg ezt azzal, hogy emlékművet állítunk Moszkvában. Ezt a lépést, meggyőződésem, támogatni fogja az egész szovjet nép.

Mondandóm végére érve még egyszer visszatérek arra a kérdésre, amelyet az értekezlet előtt feltettem: hogyan mélyítsük el és tegyük visszafordíthatatlanná a forradalmi átalakítást, amely a párt kezdeményezésére és vezetésével kibontakozott az országban. Munkánk egész menete, a vita anyagai, az értekezlet összegző dokumentumai meggyőzően tanúskodnak arról, hogy az értekezlet világos választ ad erre a kérdésre: a demokratizálással, a gazdasági reformmal és a politikai rendszer átalakításával visszafordíthatatlanná tesszük az átalakítást, a forradalmi átalakítással eljutunk társadalmunk új minőségű állapotába, a szocializmus új, humanus és demokratikus arculatához. Megyünk tovább, alkotó módon keressük az eszközöket és a módszereket, amelyekkel elérhetjük ezt a célt a demokrácia és a nyilvánosság körülményei között, kitartóan munkálkodni fogunk a magunk elé tűzött feladatok gyakorlati megvalósításán.

Mihail Gorbacsov felolvassa a határozati javaslat szövegét, amelyet az értekezlet egyhangúlag elfogad. Jó munkát és sok sikert kíván a küldötteknek.

AZ SZKP
XIX. ORSZÁGOS
ÉRTEKEZLETÉNEK
HATÁROZATAI

A POLITIKAI RENDSZER REFORMJÁNAK GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS HALASZTHATATLAN INTÉZKEDÉSEKRŐL

A XIX. országos pártértekezlet széles körű megvitatás után nagy jelentőségű határozatokat hozott az átalakítás elmélyítéséről, a politikai rendszer reformjáról, a párt és a társadalom további demokratizálásáról. Ezek a határozatok történelmi jelentőségűek az ország sorsa szempontjából, szerves komponensei és egyúttal erőteljes gyorsítói az átalakításnak, lehetővé teszik a társadalom számára, hogy magabiztosan haladjon a forradalmi megújulás útján, s megszilárduljon a pártnak mint politikai élcsapatnak a szerepe.

Az elfogadott határozatok végrehajtása halaszthatatlan, és fontos, tekintettel az ügy érdekeire, hogy késlekedés nélkül hozzálássunk realizálásukhoz.

Az értekezlet szükségesnek tartja a következőket:

1. Ebben az évben meg kell tartani a beszámoló és vezetőségválasztó taggyűléseket a pártszervezetekben az értekezletnek a politikai rendszer reformjáról és a pártélet demokratizálásáról hozott határozatai szellemében.

Ez év végéig végre kell hajtani a pártapparátus átszervezését, a szükséges változtatásokat struktúrájában, a párt és a tanácsok közti funkciómegosztásról elfogadott határozatok figyelembevételével.

Az értekezlet ajánlja az SZKP Központi Bizottságának, hogy végezze el az ezzel kapcsolatos gyakorlati munkát.

2. Az értekezlet állást foglal amellett, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa soron következő ülésza-

kán vitassa meg a tanácsi szervek átalakítására vonatkozó törvények tervezetét, a Szovjetunió alkotmányához a szükséges kiegészítéseket és módosításokat, valamint azt a javaslatot, hogy szervezze meg a népképviselők választását, és 1989 áprilisában üljön össze a népképviselők kongresszusa, amelyen megalakítják az államhatalom új szerveit.

A köztársasági és helyi tanácsi választásokat és ennek alapján a vezető tanácsi szervek megalakítását a köztársaságokban, a határterületeken, a területeken, a városokban, a kerületekben, a településeken és a falvakban 1989 őszén kell lefolytatni.

AZ SZKP XXVII. KONGRESSZUSA ÁLTAL
ELFOGADOTT HATÁROZATOK VÉGREHAJTÁSÁNAK
MENETÉRŐL ÉS AZ ÁTALAKÍTÁS ELMÉLYÍTÉSÉVEL
KAPCSOLATOS FELADATOKRÓL

1. A XIX. országos pártértekezlet – miután megvitatta Mihail Gorbacsovnak, az SZKP KB főtitkárának előadói beszédét „Az SZKP XXVII. kongresszusa által elfogadott határozatok végrehajtásának menetéről és az átalakítás elmélyítésével kapcsolatos feladatokról”, valamint a 12. ötéves tervidőszak első felének főbb eredményeit – megállapítja: a párt által a központi bizottság 1985. áprilisi ülésén és a XXVII. kongresszuson kidolgozott stratégiai irányvonal, amelynek célja a szovjet társadalom sokoldalú és forradalmi megújítása, gazdasági-társadalmi fejlődésének meggyorsítása – töretlenül megvalósul. Sikerült megállítani azt a folyamatot, amelynek során az ország gazdasági, társadalmi és politikai válság felé sodródott.

Az átalakítás eszméi és tettei hatására konszolidálódik a társadalom, felprezsül a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség alkotó energiája. Az emberek bíznak az átalakításban és síkraszállnak elmélyítéséért, azért, hogy a forradalmi átalakítások visszafordíthatatlanná váljanak.

A demokratizálás és a nyilvánosság gyökeresen megváltoztatta az ideológiai-politikai és az egész társadalmi légkört.

Megkezdődött az ország gazdasági helyzetének javulása, a gazdaság fordulata az emberek lényeges szükségleteinek kielégítése irányában. Erősödnek a gazdálkodás új módszerei. Az állami vállalatról (egyesülésről)

szóló törvénnyel összhangban folyik az egyesülések és a vállalatok áttérése az önálló elszámolásra és az önfinanszírozásra. Kidolgozásra, széles körű megvitatásra és elfogadásra került a szövetkezeti törvény. Elkezdődött a munka területén meglevő, a termelésen belüli viszonyok új, korszerű formáinak a bevezetése a vállalkozás és a bérlet alapján, valamint a magánmunkatevékenység. Folyik az irányítás szervezeti struktúrájának az átalakítása, amelynek az a célja, hogy megteremtse a kedvező feltételeket a gazdaság alapegységeinek hatékony gazdálkodásához.

A párt kezdeményezésére kibontakozott munka lehetővé tette, hogy ismét növekedjen a dolgozók reáljövedelme. Megvalósulóban vannak azok a gyakorlati intézkedések, amelyek az élelmiszerek és a fogyasztási cikkek termelésének növelésére, a lakásépítés bővítésére vonatkoznak. Folyamatban van a közoktatás és az egészségügy reformja. A szellemi élet az ország haladásának jelentős tényezőjévé válik.

Nagy munka folyt a világfejlődés mai realitásának újraértékelése terén, a külpolitika megújítása és dinamikus tételle érdekében.

Az átalakítás tehát egyre mélyebbre hatol a szovjet társadalom életébe, egyre erőteljesebb hatást gyakorol rá.

Mindazonáltal az értekezlet megállapítja, hogy az átalakítás folyamatai ellentmondásosak, bonyolultak, nehezen, a régi és az új harca közepette érvényesülnek. És bár vannak pozitív változások, érzékelhetők az első eredmények, a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésben még nem történt meg a döntő áttörés. A fékező mechanizmus még nincs teljesen leszerelve, és nem váltotta fel a gyorsítás mechanizmusa. A gazdaság még továbbra is jórészt az extenzív fejlődés útján halad. A „bruttó-, volumenszemplélet” nyomásának leküzdése még nem történt meg.

A gazdaság struktúrája alapján véve változatlanul ráfordításorientált. Lassan bontakozik ki a tudományos-műszaki haladás, a nemzeti jövedelem növelésével

és az erőforrások megtakarításával kapcsolatos tervek nem teljesülnek. Nincs érzékelhető javulás a termékek minőségében. Változatlanul nehéz az ország pénzügyi helyzete. Feszültségek vannak az élelmiszer-ellátásban, a fogyasztási cikkekkel való ellátásban, nincs kielégítve a lakosság szolgáltatások iránti kereslete. Továbbra is feszült a lakáshelyzet.

A társadalom demokratizálása mellett a radikális gazdasági reform egész átalakításunk alapja. A politikai rendszer átalakítása most új impulzust ad a reformnak, amelyet lényegében a folyó ötéves tervidőszakban végre kell hajtani. Ettől függ a politikai rendszer tervezett rekonstrukciójának mind az üteme, mind pedig a sikere. Ezzel szemben az új gazdasági mechanizmus olykor egy helyben forog, mert a központi főhatóságok nem hajtják végre kellő módon a párt és a kormány erre vonatkozó határozatait. A gazdaság intenzív fejlődésének továbbra is nagy akadálya az egyenlődsdi és az élősdiség. Késlekedés nyilvánul meg abban, hogy megteremtsek a gazdálkodás szövetkezeti, vállalkozási és bérleti formáinak széles körű elterjedéséhez szükséges feltételeket.

Az átalakítási folyamatokra fékező hatással van a pangás súlyos öröksége. De nem lehet csak ezzel magyarázni, hogy az elhatározott átalakítások megvalósítása lassú. Sok ok a párt-, az állami, a gazdasági szervezetek, társadalmi szervezetek mai munkájának fogyatékoságaiban gyökeredzik. Nincs meg a kellő állhatatosság és céltudatosság az SZKP XXVII. kongresszusán, az SZKP Központi Bizottságának 1987. januári és júniusi ülésén hozott határozatok végrehajtásában. Az irányítás új, demokratikus módszerei, a nyíltság és a nyilvánosság nehezen törnek utat maguknak, konzervativizmusba és tehetetlenségbe, a gondolkodás és a cselekvés dogmatizmusába ütköznek. A társadalom különböző csoportjaiban, beleértve a dolgozókollektívákat is, nem változott kellőképpen a munkához, az ügghöz való viszony. Kötelességeik lelkiismeretes teljesítése még nem vált szabállyá. Nem felel meg az átalakítás

követelményeinek a munkafegyelem színvonala. Mindez megmutatkozik a munka végeredményeiben.

A társadalmi, az állami és a gazdasági tevékenység valamennyi láncszemében még sok olyan ember dolgozik, aki nem akar vagy nem tud megválni a parancsokkal operáló adminisztratív módszerektől, s akiket fájó pontjukon érintenek az újítások. Nem kevesen vannak az olyanok sem, akiket ijesztenek az átalakítás méretei és mélysége, akik szeretnének megállni félúton, szeretnék az átalakítás forradalmi tartalmát félintézkedésekre korlátozni. Ugyanakkor vannak olyan kísérletek is, hogy mesterségesen siettessék az események menetét, átugorjanak szakaszokat, elhangzanak olyan felhívások, hogy egy csapásra kell megoldani mindent, nem számolva az objektív előfeltételekkel és a társadalmi tudat szintjével.

Az utasításokon alapuló adminisztratív rendszerre jellemző bürokratikus irányítási módszerek leküzdése végett az értekezlet határozottan támogatja azt a programot, amelynek célja a minisztériumok és más központi főhatóságok funkcióinak és munkastílusának átalakítása, a felesleges láncszemek kiiktatása és jogaik átadása a helyi szerveknek, az apparátus lényeges csökkentése és az apparátusban dolgozó káderek szakképzettségének emelése. Ezt nem szabad hosszú időre elhúzni.

Sok pártszervezet tevékenysége elmarad az átalakítás feladatai mögött, mert nem tudták idejében és helyesen megítélni a lefékeződés okait, várakozó álláspontra helyezkednek, erélytelenek a régi elleni harcban, s nem tudnak gyorsan áttérni a tevékenység új formáira és módszereire.

Mindez azt bizonyítja, hogy az átalakítást tovább kell mélyíteni, és megbízható garanciák kellenek, hogy visszafordíthatatlanná váljon. Az értekezlet hangsúlyozza, hogy az átalakítás az egyetlen lehetséges útja a szocializmus megszilárdulásának és fejlődésének, annak, hogy a társadalmi fejlődés akut problémái a nép érdekében megoldást nyerjenek. Rendületlenül, határo-

zottan és állhatatosan kell haladni ezen az úton, realista szellemben felhasználva minden egyes szakasz lehetőségeit.

Az értekezletnek az a véleménye, hogy ma előtérbe kerül a politikai rendszer radikális reformja. Ez a reform hivatott újabb lehetőségeket teremteni ahhoz, hogy az átalakítás a társadalmi élet minden területén elmélyüljön, és egyszersmind az a feladata, hogy megteremtse az átalakítás visszafordíthatatlanságának garanciáit.

2. A gazdasági-társadalmi szférában a legfontosabb feladat a népjóléttel összefüggő égető problémák megoldásának meggyorsítása.

Mindenekelőtt lényegesen javítani kell az ország élelmiszer-ellátását. Ez nagyon fontos társadalmi-politikai kérdés. Megoldásának legrövidebb útja a kolhozok és a szovhozok potenciáljának maximális mozgósítása a vállalkozás és a bérlet különböző formáinak fejlesztése alapján, a szövetkezetek kiterjedt hálózatának létrehozása mind a meglevő gazdaságok keretein belül, mind a gazdaság más ágazataival és vállalataival együttműködve. Haladéktalanul intézkedéseket kell fogantatosítani a mezőgazdasági termékek szállításának, feldolgozásának, tárolásának és értékesítésének javítása érdekében, hatékonyan kell felhasználni az ágazat vállalatainak műszaki megújítására és építésére szánt eszközöket.

Az értekezletnek az a véleménye, hogy az országban most megvannak a szükséges feltételek ahhoz, hogy a kolhozok és a szovhozok mindenütt áttérjenek a gazdálkodás új elveire, és minden akadályt, ami ezt gátolja – mind helyi szinten, mind a központban –, meg kell szüntetni. E feladat megoldásáért megkülönböztetett felelősséggel tartoznak közvetlenül a kolhozok és a szovhozok vezetői és szakemberei, a falu kommunistái és a tanácsok.

Haladéktalanul véget kell vetni minden olyan kísérletnek, hogy parancsolgassanak a kolhozoknak és a szovhozoknak. A kolhozok és a szovhozok képesek

önállóan megoldani területükön a gazdasági tevékenység kérdéseit, meghatározni az ágazatközi kapcsolatok és a termelő szolgáltatások formáit. A modern agrárpolitika kulcskérdései: a falu szociális átalakítása, a falusi munka- és életkörülmények javítása, a szükséges anyagi-műszaki erőforrások biztosítása. Az agrárpolitika lényege: helyreállítani a gazdasági-társadalmi egyensúlyt a város és a falu között, megváltoztatni a termelési viszonyokat magában a mezőgazdaságban.

A gazdálkodás új mechanizmusának lehetőségeit felhasználva, meg kell gyorsítani a piac feltöltését különféle árukkal és szolgáltatásokkal, mindenütt ki kell bontakoztatni a munkát a fogyasztási cikkek termelésének növelése érdekében. Elengedhetetlen a könnyűipar és a tömegigényeket kielégítő termékeket gyártó más ágazatok gyökeres rekonstrukciója. Széleskörűen fel kell használni a helyi erőforrásokat, a szövetkezeti mozgalom és a magánmunka-tevékenység lehetőségeit. Növelni kell a helyi tanácsok, a dolgozókollektívák érdekelttségét, hogy fokozzák az áruk termelését a helyi lakosság igényeinek kielégítése érdekében.

Az értekezlet jóváhagyja azokat az intézkedéseket, amelyek célja a lakásépítés volumenének és ütemének nagyarányú növelése, illetve gyorsítása, minőségének javítása, hogy megvalósuljon az SZKP XXVII. kongresszusa által kitűzött feladat, nevezetesen az, hogy 2000-re gyakorlatilag minden egyes családnak különálló lakása vagy saját háza legyen. Az értekezlet megállapítja, hogy az állami, a szövetkezeti és a magánérés lakásépítés méreteinek növelését, a dolgozókollektívák, a helyi tanácsok e téren tett kezdeményezéseit visszafogja az építőipar fejletlen volta és elsősorban az építőanyagok hiánya, az építőipari speciális gépek és berendezések krónikus hiánya, és szükségesnek tartja, hogy az országos és a köztársasági kormánysszervek haladéktalanul oldják meg ezeket a kérdéseket.

Egyidejűleg gondosan ki kell dolgozni és meg kell oldani a meglevő lakásállomány karbantartásával kapcsolatos kérdéseket, biztosítani kell a lakások elosztá-

sának demokratikus ellenőrzését, és az igazságos lakáshasználati díjak megállapítását.

Az értekezlet igen fontos feladatnak tartja az egészségügyi és a környezetvédelmi program feltétlen végrehajtását, az ország ökológiai helyzetének a javítását. E területeken minden intézkedést az emberek érdekeiből, a szociális szükségletekből kiindulva kell fogantatni, a munka hatékonyságát pedig jelentősen növelni kell az ösztönzés közgazdasági módszereinek meghonosítása és a korszerű tudományos-műszaki háttér megteremtése révén.

Egész struktúra- és beruházási politikánkban, az újratermelés ütemének és arányainak kialakításában az SZKP XXVII. kongresszusának irányvonalából kell kiindulni, nevezetesen abból, hogy erősíteni kell a gazdaság szociális orientációját. Ez elválaszthatatlanul összefügg a gazdasági növekedés új minőségével, a termelés sokoldalú, intenzív fejlesztésével, az erőforrásokkal való takarékoskossággal, a tudományos-műszaki haladás meggyorsításával, a gépipar rekonstrukciójával. Ennek a szemléletnek kell meghatároznia a 13. ötéves terv koncepcióját is.

A gazdasági reform fejlesztése és elmélyítése mellett be kell fejezni az új gazdasági mechanizmus kialakítását, a reform elveit meg kell honosítani minden egyes dolgozókollektívában, minden munkahelyen. Jelentősen növelni kell az emberek érdekelttségét a legmagasabb végeredmények elérésében, teljesen le kell küzdeni az egyenlősdi, bátrabban és mindenütt alkalmazni kell a munka mennyiség és különösen minőség szerinti díjazásának elvét, nem szabad eltérni azt a helyzetet, hogy rossz minőségű munkavégzés esetén is gondtalanul meg lehet élni.

Az értekezlet hangsúlyozza, hogy az összes gazdasági és társadalmi feladatok megoldását csakis a szovjet emberek lelkiismeretes és magas termelékenységű munkája biztosíthatja.

Célszerű a mostani ötéves tervidőszakban befejezni a gazdasági mechanizmus bejáratását, valamint a köz-

ponti és a helyi irányítási struktúráknak és a külgazdasági kapcsolatok rendszerének átalakítását. Meg kell gyorsítani az áttérést a termelési eszközök nagykereskedelmére, a népgazdaság pénzügyi helyzetének javítását célzó program végrehajtását, beleértve a rendteremtést a költségvetésben, a pénzügyi- és hitelrendszerben, a bankok tevékenységében. Országos vita után végre kell hajtani az árképzés reformját, felül kell vizsgálni a termelői, a felvásárlói és a kiskereskedelmi árakat. A kiskereskedelmi árreform megvalósításánál szigorúan abból az elvből kell kiindulni, hogy az árak megváltozása semmiképpen sem csökkentheti az emberek élet-színvonalát.

3. A forradalmi átalakításhoz elengedhetetlenül szükséges a társadalom intellektuális, szellemi potenciáljának teljes aktivizálása, a tudomány és a technika fejlődése, a tudósok és a mérnökök tudományos-műszaki hozzájárulásának fokozása, presztízszük növelése és munkafeltételeik javítása, az oktatás egész rendszerének korszerű színvonala, valamint a nép általános műveltségének és politikai kultúrájának emelése.

Az értekezlet hangsúlyozza, hogy nagyon fontos az alap- és alkalmazott tudományok intenzív fejlesztése, annak az akut problémának a megoldása, hogy a találmányok és az újítások mielőbb bekerüljenek a termelésbe, a tudomány és a termelés állandó kapcsolata. Szükség van a tudományos élet új szervezeti formáira. Létszükséglet a mélyreható átalakítás a társadalomtudományokban, amelyeknek teljesen le kell küzdeniük a dogmatizmust és az élettől való elszakadást. A társadalomtudományoknak kötelességük, hogy alkotó módon elemezzék a szocializmus fejlődésének aktuális és távlati kérdéseit, a világfejlődés problémáit, s növeljék a politika, a társadalom számára hasznosítható tényleges eredményeiket.

Az értekezlet állást foglal a tudomány és a kultúra szférájának további demokratizálása, a szféra olyan anyagi bázisának megteremtése és fejlesztése mellett, amely megfelel a társadalom átalakítása követelményei-

nek. A párt támogatja a kísérletezésnek és az igazság művészi megfogalmazásának sokféleségét, a versengést, az újtó szellemet és a kontinuitást, és számít a tudomány, az irodalom és a művészetek reprezentánsainak aktivitására, odaadásukra és a nép iránti nagyfokú felelősségükre.

Az értekezlet elvi jelentőséget tulajdonít az átalakítás elméleti fegyvertára gyarapításának, az ideológiai munka megújításának, annak, hogy ez a munka megszabaduljon a rutintól, a szócsépléstől és a sémáktól, az ideológiai munka tartalma és hangneme összhangban legyen az élet realitásaival, lényegéhez tartozzon a becsületes, őszinte beszélgetés az embereket érdeklő minden kérdéstről.

Az SZKP, egész társadalmunk felelősségteljes feladata az ifjú nemzedék nevelése és képzése. Az értekezlet követeli a közép- és a felsőfokú oktatás reformjának következetes és gyors ütemű megvalósítását. Ez vonatkozik mind az anyagi bázis megszilárdítására, mind a legfőbbre – a tanítók, a tanárok, a nevelők szerepének növelésére.

A párt az átalakítás aktív és kezdeményező erejét látja az ifjúságban. Az értekezlet szükségesnek tartja, hogy legyen erős, egységes állami politika a felnövekvő nemzedék viszonylatában, olyan politika, amely megteremti a feltételeket ahhoz, hogy az ifjúság minél előbb elsajátítsa az önállóságot, maximálisan feltárja képességeit és megvalósítsa életcéljait, jobban fel legyen készítve arra, hogy idejében magára vállalja a gazdasági, politikai és erkölcsi felelősséget az ország sorsáért, a szocializmus sorsáért.

Az értekezlet síkraszáll a Komszomol pártirányítása lenini hagyományainak teljes helyreállításáért, a Komszomol szervezeti önállóságának megtartásáért, azon jogának érvényesítéséért, hogy részt vegyen a politikai tevékenységben és a politika kidolgozásában, védelmezze az ifjúság érdekeit a párt-, a tanácsi és a gazdasági szervekben. A Komszomol az egész társadalomnak különösen nagy felelősséggel tartozik az úttörő-

mozgalomban – az állampolgári magatartás és az erkölcs elemi iskolájában – végzett munkájáért.

Az értekező felhívja a figyelmet arra, hogy sokkal erélyesebben kell megoldani a nők érdekeit közvetlenül érintő problémákat. A nők számára széles körű képviselést kell biztosítani a vezető szervezetekben minden szinten. Növelni kell szerepüket a társadalomban és a politikai életben, védeni és óvni kell az anyák tekintélyét és jogait, meg kell teremteni a feltételeket kötelezettségeik teljesítéséhez, többet kell törődni a fiatal családokkal.

4. Az értekező jóváhagyja azokat a javaslatokat, amelyeket Mihail Gorbacsov fejtett ki előadói beszédében a politikai rendszer reformjáról, és állást foglal ezek gyakorlati megvalósítása mellett.

Döntő fontosságú a pártszervek és az állami szervek funkcióinak elhatárolása és a tanácsok teljhatalmának helyreállítása minden szinten. Az igazságszolgáltatás rendszerének és a többi olyan intézménynek a reformja mellett, amelyek biztosítják az állam és az állampolgár közötti viszony jogi szabályozását, minden állampolgár politikai, gazdasági, szociális és személyi jogainak védelmét, ez végső soron a szocialista jogállam megteremtésének betetőzését célozza, amelyben legfőbb elv az lesz, hogy minden és mindenki feltétlenül alá van vetve a törvénynek.

Az értekező véleménye szerint a politikai rendszer eredményes funkcionálásának legfontosabb előfeltétele a legfelső állami hatalom átalakítása, amely előírányozza a Szovjetunió népképviselői kongresszusainak az összehívását, a kétkamarás legfelsőbb tanács rendszeres működését, a legfelsőbb tanács elnöki tisztének intézményesítését, ezek előjogainak demokratikus gyakorlását, a legfelső hatalmi szervezeteknek – köztük a Szovjetunió Minisztertanácsának – alkotmányosan szabályozott együttműködését.

A konferencia állást foglal amellett, hogy az átalakítás szellemében meg kell újítani a társadalmi szervezetek és egyesülések – a szakszervezetek, a Komszomol-,

a nő-, a veterán- és egyéb szervezetek, a művészeti szövetségek – tevékenységét, jelentősen növelni kell szerepüket a politikai rendszer funkcionálásában, a különböző lakossági rétegek érdekeinek az egész nép javát szolgáló realizálásában és koordinálásában.

5. Az értekezlet megállapítja, hogy az SZKP, miután vállalta a forradalmi kezdeményezést, képes volt objektív kritikai elemzést adni a társadalomnak és magának a pártnak az állapotáról, meghirdette az átalakítás programját, felsorakoztatta eszméi mögött a nagy néptömegeket, megszervezte a társadalmi viszonyok forradalmi átalakításának gyakorlati munkáját. Ily módon a kommunista párt ismételten demonstrálta, hogy a társadalom programcéljainak letéteményese, a nép élcsapata.

A pártszervek és az állami szervek funkcióinak elhatárolása során teljes egészében és a mai feltételek figyelembevételével újból érvényt kell szerezni annak a lenini koncepciónak, amely szerint a párt a társadalom élcsapata, s e minőségében a marxista-leninista tanításra támaszkodva biztosítja az ország fejlődésével kapcsolatos legfontosabb kérdések elméleti kidolgozását, foglalkozik az átalakítás ideológiájának a kidolgozásával, s ezen keresztül, a tömegek körében végzett szervezőmunka révén, buzdítva és lelkesítve a tömegeket, helyes, szocialista irányt ad egész soknemzetiségű társadalmunk előrehaladásának. A párt megvalósítja a káderpolitikát, az átalakított politikai rendszer demokratikus mechanizmusai révén biztosítja a káderek ésszerű elosztását. A Szovjetunió Kommunista Pártjának politikai irányvonalát az állami és a gazdasági szervezetekben, a társadalmi szervezetekben és a dolgozókollektívákban dolgozó kommunisták révén kell érvényesítenie. A párt az alkotmány és a szovjet törvények keretében tevékenykedik.

Az ország és a szocializmus számára sorsdöntő átalakítás feladatainak megoldása megköveteli a párt vezető szerepének növelését, és szükségessé teszi új krité-

riumok alkalmazását annak megítélésére, hogy miként látja el ezt a szerepét.

Az SZKP a jövőben soha nem engedi meg, hogy megismétlődjön bármi olyasmi, ami megtörtént a személyi kultusz és a pangás időszakában, amelyek súlyos torzulásokat okoztak a szocialista társadalomban, egész évtizedekkel visszavetették fejlődését, óriási emberáldozatokhoz és felmérhetetlen erkölcsi és ideológiai veszteségekhez vezettek.

6. Az értekezlet jóváhagyja az SZKP Központi Bizottságának az új politikai gondolkodáson alapuló nemzetközi tevékenységét, azokat az új módszereket, amelyekkel a Szovjetunió békeszerető szándékait igyekszik integrálni a világpolitikába. Megerősíti, hogy a világfejlődés ellentmondásai feloldásának és a konfliktusszituációk rendezésének csak politikai megközelítése teszi lehetővé a Szovjetunió számára, hogy betöltsen történelmileg kijelölt szerepét az emberiség fennmaradásáról való gondoskodásban, és az emberiség további fejlődésében.

Ebben a kontextusban az értekezlet nagyra értékeli azt az elvi irányvonalat és azokat a gyakorlati intézkedéseket, amelyek célja az internacionalista együttműködés megszilárdítása a szocialista államokkal, a szovjet–amerikai kapcsolatok javítása, az összeurópai helsinki folyamat felélénkítése, a kapcsolatok fejlesztése az ázsiai–csendes-óceáni térségben, Latin-Amerikában, Afrikában, továbbá igen értékesnek tartja a gyümölcsöző kapcsolatokat az el nem kötelezettek mozgalmával, a különböző politikai pártokkal és a világ társadalmi köreivel. Az értekezlet jóváhagyja az Egyesült Nemzetek Szervezete tekintélyének megszilárdítására tett erőfeszítéseket, valamint a regionális konfliktusoknak a nemzeti megbékélés elvei és a választás szabadsága alapján történő rendezése érdekében kifejtett erőfeszítéseket.

Az értekezlet helyesnek tartja a szovjet vezetés által a háborús veszély megszüntetésének kérdésében alkalmazott megközelítési módot, amely szerint a háborús

veszély megszüntetéséhez a nyílt, konstruktív párbeszéd és a leszerelés útján lehet eljutni, s amely megnyitotta az utat a közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták megsemmisítéséről szóló szerződés megkötéséhez, lehetővé tette az áttérést a nukleáris, a vegyi és a hagyományos fegyverek gyakorlati kérdéseiről folytatott tárgyalásokra.

Az értekezlet teljes mértékben jóváhagyja azt a határozatot, hogy országunk kivonja a csapatokat Afganisztánból a genfi megállapodásoknak és a szomszédunkkal mint független, semleges és el nem kötelezett állammal fenntartott kapcsolatnak az alapján.

A külpolitikai tevékenység arra hivatott, hogy egyre nagyobb mértékben felszabadítsa az ország erőforrásait a békés építőmunka, az átalakítás érdekében, s e tevékenységet szorosan össze kell kapcsolni a társadalom demokratizálásával, beleértve a döntések kidolgozásának és végrehajtásuk ellenőrzésének a folyamatát.

Az egész honvédelmi építést mostantól főleg a minőségi paraméterekre kell orientálni mind a technika, mind a hadtudomány, mind pedig a fegyveres erők összetétele tekintetében. Garantálva a Szovjetunióknak és szövetségeseinek szilárd biztonságát, a honvédelmi építést védelmi doktrínánkkal szoros összhangban kell megvalósítani.

Az átalakításnak olyan külpolitikára van szüksége, amely adekvátnan visszatükrözi humanista lényegét, lehetővé teszi a szovjet társadalom számára a széles körű, kölcsönösen előnyös együttműködést és a legkülönbözőbb demokratikus kapcsolatokat a környező világgal.

Az értekezlet megerősíti a Szovjetunió Kommunista Pártjának azt az irányvonalát, hogy változatlanul szolidaritást vállal a kommunista és munkáspártoknak, az összes társadalmi erőknek a békéért és a társadalmi haladásért, a szabadságért és a demokráciáért folyó harcával.

7. A szovjet kommunisták húszmilliós seregének akaratát, a szovjet nép létfontosságú érdekeit kifejezve

az értekezlet kijelenti: a párt továbbra is rendíthetetlenül és céltudatosan azon dolgozik, hogy elmélyítse a forradalmi átalakítás folyamatát, biztosítsa visszafordíthatatlanságát, megtegyen mindent, hogy elérje az átalakítás céljait.

Az értekezlet felhívással fordul minden pártszervezethez, minden kommunistához és pártonkívülihez, hogy még tevékenyebben kapcsolódjon be a társadalom megújulásának a haza sorsa szempontjából történelmi jelentőségű folyamataiba.

8. Az értekezlet szükségesnek tartja, hogy az SZKP Központi Bizottsága gondoskodjon mindazon konkrét javaslatok és kérések megvizsgálásáról, amelyeket az értekezlet küldöttei az őket megválasztó kommunisták nevében mondtak el, valamint azoknak a javaslatoknak és kérdéseknek a feldolgozásáról, amelyeket a tézisek megvitatása során kollektívák és magánszemélyek küldtek el a központi bizottság címére, és a tömegtájékoztatási eszközökön keresztül adjon tájékoztatást e munka eredményeiről.

A SZOVJET TÁRSADALOM DEMOKRATIZÁLÁSÁRÓL ÉS A POLITIKAI RENDSZER REFORMJÁRÓL

1. Az átalakítás, az ország forradalmi megújulása három évének tapasztalatai, a párt- és a társadalmi élet demokratizálása napirendre tűzték a politikai rendszer radikális reformjának feladatát.

A szovjet állam a proletárdiktatúra eszközeként született, és a társadalmi fejlődés bizonyos szakaszában össznépi állammá változott. Most az a feladat, hogy a szovjet államiság teljes terjedelmében megfeleljen ennek a fogalomnak, hogy az országban minden ügyet a nép és teljhatalmú képviselői döntsenek el, minden ügy a nép teljes és hatékony ellenőrzése alatt álljon.

A politikai rendszer reformja, az értekezlet véleménye szerint, az alábbi feladatokat hivatott megoldani:

- maximális teret kell nyitnia a társadalom önigazgatása előtt, meg kell teremtenie a feltételeket ahhoz, hogy az állampolgárok, a képviseleti hatalmi szervek, a párt- és társadalmi szervezetek, a dolgozókollektívák kezdeményezése teljes mértékben kibontakozhasson;

- be kell járatni azt a mechanizmust, amely lehetővé teszi valamennyi osztály és társadalmi réteg érdekeinek és akaratának demokratikus kifejezését és formálását, az érdekek egyeztetését és realizálását a szovjet állam bel- és külpolitikájában;

- biztosítani kell a feltételeket minden egyes nemzet és etnikai csoport további szabad fejlődéséhez, barátságuk és az internacionalizmus elvei alapján megvalósuló egyenjogú együttműködésük megszilárdításához;

- radikálisan meg kell szilárdítani a szocialista törvényességet és jogrendet, hogy kizárjuk a hatalom bi-

torlásának és a hatalommal való visszaélésnek a lehetőségét, hatékonyan szembeszálljunk a bürokratizmussal és a formalizmussal, szavatoljuk az állampolgárok alkotmányos jogai és szabadságjogai védelmének megbízható garanciáit, valamint azt, hogy az állampolgárok teljesítsék a társadalommal és az állammal szembeni kötelességeiket;

– pontosan el kell határolni a pártszervek és az állami szervek funkcióit összhangban a lenini koncepcióval, amely szerint a kommunista párt a társadalom politikai élcsapata, a szovjet állam pedig a néphatalom szervezete és eszköze;

– létre kell hozni egy hatékony mechanizmust, amely biztosítja a politikai rendszer időben történő önmegújulását a változó belső és nemzetközi feltételekkel összhangban, a szocialista demokrácia és az öngazgatás elveinek fejlesztését és meghonosítását az élet minden területén.

A politikai rendszer komplex reformjára van szükség, amely kiterjed a rendszer valamennyi egységére, s koordináltan valósul meg, egységben a gazdaság és az egész társadalom átalakításával, mégpedig a lehető leg-rövidebb idő alatt.

2. A politikai rendszer reformjának döntő iránya az, hogy biztosítani kell a tanácsok teljhatalmát mint a szocialista államiság és az öngazgatás alapját országunkban.

Az értekezlet véleménye szerint meg kell szilárdítani a tanácsok törvényhozó, szakigazgatási és ellenőrző funkcióit, hatáskörükbe kell utalni minden fontos állami, gazdasági és szociális-kulturális kérdés megvizsgálását és megoldását, helyre kell állítani a választott szervek vezető szerepét a végrehajtó szervek és apparátusuk vonatkozásában. A párt politikáját – a gazdaság-, a szociálpolitikát és a nemzeti kérdéssel kapcsolatos politikát – elsősorban a népképviselői szervek révén kell megvalósítani.

A helyi ügyek irányítását az öngazgatás, az önfinanszírozás és az önellátás elvei alapján, a regionális érde-

keknek az országos érdekekkel való egyeztetése alapján át kell szervezni. Ennek érdekében meg kell teremteni a tényleges feltételeket ahhoz, hogy a tanácsok felelősséggel és önállóan dönthessék el az irányításuk alá tartozó területek komplex fejlesztésének problémáit. A tanácsoknak hosszú távon érvényes normatívákra alapuló állandó jövedelemforrásokkal kell rendelkezniük, beleértve a területükön működő valamennyi vállalat befizetéseit, s eszközöket kell felhalmozniuk a gazdaság fejlesztéséhez és a lakosság életkörülményeinek javítása, a környezetvédelem, más fontos feladatok megoldása céljából, költségvetésen kívüli fejlesztési alapot kell képezniük pótlólagos jövedelmekből, többek közt a lakosság befizetéseiből, emellett szilárd garanciákat kell kapniuk arra, hogy szabadon rendelkezhetnek a hozzáértő gazdálkodás és a szocialista vállalkozások eredményeképpen kapott eszközökkel.

Meg kell újítani a tanácsok munkájának szervezetét: bővíteni kell azoknak a kérdéseknek a körét, amelyeket kizárólag a tanácsüléseken lehet eldönteni; számolni kell azzal, hogy a tanácsstagok egy részét időnként fel kell menteni szolgálati és termelési kötelezettségeik alól a tanácsokban, az állandó bizottságokban és a választóköri körzetben végzendő munka érdekében, abból kell kiindulni, hogy minden egyes tanács a törvény keretén belül a helyi körülmények figyelembevételével szabadon választhatja meg tevékenységének formáit és módszereit. A végrehajtó bizottságok megválasztásánál, az osztály- és főosztályvezetők kinevezésével kapcsolatban szabállyá kell tenni a többes jelölést, a titkos szavazást, a pályázatokat. El kell érni, hogy a tanácsok munkája minden szinten nyilvánosan folyjon, állandóan a választók szeme előtt legyen.

Az értekezlet állást foglal amellest, hogy a helyi hatalmi szervekben – a falusi és a falusi jellegű települések kivételével – állandóan funkcionáló tanácselnökséget válasszanak, s kivétel nélkül minden tanácsban titkos szavazással válasszák meg a tanácselnököt. A képvisleti szervek szerepének növelését elősegítené, hogy a

tanács elnökének tisztségére általában a megfelelő pártbizottság első titkárát ajánlják.

A helyi tanács végrehajtó bizottságának tagjai, osztály- és főosztályvezetői, a bírák, az állami döntőbíró-ságok tagjai és az ügyészek nem lehetnek a tanács tagjai. Ezt az elvet ki kellene terjeszteni a Szovjetunió, a szövetséges és az autonóm köztársaságok szintjén a kormány tagjaira és a főhatóságok vezetőire.

Fontos demokratikus rendszabály az, hogy két egymás utáni ciklusra korlátozzuk a választott tisztségek, valamint a tanácsok kinevezési és jóváhagyási hatáskörébe tartozó tisztségek betöltését.

A tanácsok tekintélyének és befolyásának helyreállítása érdekében szükség van a mostani választási rendszer lényeges megújítására. Pozitívan értékelve azokat a tapasztalatokat, amelyeket az SZKP XXVII. kongresszusa óta e téren szereztünk, az értekezlet úgy véli, hogy tovább kell menni, biztosítani kell a korlátlan jelöltállítás jogát, a jelölések széles körű és szabad megvitatását, a választási jegyzékbe több jelölt felvételét, mint ahány mandátum van, a választások demokratikus eljárási szabályainak szigorú megtartását, a tanácstagok rendszeres beszámoltatását, a tanácstagok visszahívásának lehetőségét. Nagy jogkört kell adni a választóközrzetekben megszervezett választási gyűléseknek, amelyeknek a jelöltek közti versengés demokratikus fórumaivá kell válniuk. A tanácsok akkor válnak hatékonyan funkcionáló szervekké, ha tagjaik elvhű, állami méretekben gondolkozni képes emberek, akik szilárdan a szocialista megújulás álláspontján vannak, képesek méltón képviselni választóikat, és aktívan tudnak élni jogaikkal.

Az értekezletnek az a véleménye, hogy minden tanács tekintetében egységesen öt évben kell megszabni a megbízatás idejét.

Összegezve az SZKP Központi Bizottsága téziseinek megvitatása során elhangzottakat és figyelembe véve az értekezleten folytatott vita eredményeit, a küldöttek szükségesnek tartják az államhatalom legfelső szer-

veinek átalakítását, és állást foglalnak amellest, hogy az ország legfelső hatalmi szerve a Szovjetunió Népképviselőinek Kongresszusa legyen, amelyben a területi és a nemzeti-területi választókörizetek képviselői mellett helyet kell kapniuk azoknak a képviselőknak, akik a politikai rendszer fő láncszemeit – a pártot, a szakszervezeteket, a Komszomolt, más tömegszervezeteket –, valamint a szövetkezeti, művészeti, tudományos és más szervezeteket képviselik, s akiket ezek kongresszusain, illetve ezek vezető szerveinek ülésein választanak meg. A Szovjetunió Népképviselőinek Kongresszusa évente egyszer tartaná üléseit, hogy eldöntse az ország életének legfontosabb alkotmányjogi, politikai és gazdasági-társadalmi kérdéseit. A testület saját soraiból megalkalítja a Szovjetunió viszonylag kis létszámú kétkamaras legfelsőbb tanácsát mint állandóan funkcionáló törvényhozó, rendelkező és ellenőrző szervet, s titkos szavazással megválasztja a legfelsőbb tanács elnökét. Meg kell szüntetni a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa házainak mostani funkcionális jellegtelenségét, új módon kell megszervezni az állandó bizottságok és a képviselők munkáját.

Az új módszereket alkalmazni kell a tanácsok megalkalításában és tevékenységük megszervezésében minden szinten, s ezt törvényben kell rögzíteni.

3. Az értekezet véleménye szerint a politikai rendszer reformjának egyik fontos része az irányítás decentralizálása, a funkciók és a hatáskörök olyan újraelosztása, amely biztosítja a helyi szervek maximális kezdeményező-készségét és önállóságát. Emellest meg kell szüntetni a tárcasovinizmust, a rosszul értelmezett lokálpatriotizmust, biztosítani kell a központ funkcióit, ami nélkül nem lehet realizálni a szocializmus előnyeit, érvényesíteni az országos érdekeket óriási, soknemzeti-ségű országunkban.

Az értekezet megállapítja, hogy a gazdasági reform és a politikai rendszer reformja során megnő a Szovjetunió Minisztertanácsának mint a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa alá rendelt legfelső végrehajtó és rendel-

kező hatalmi szervnek a szerepe és a felelőssége a bel- és külpolitika megvalósításáért, a gazdasági, szociális és kulturális fejlesztési tervek és távlati programok kidolgozásáért és végrehajtásáért.

A társadalom demokratizálása megköveteli, hogy rendszeres munkával egyszerűsítsük az egész államparátus struktúráját, és tökéletesítsük munkamódszereit. Meg kell szüntetni a fölösleges láncszemeket, és optimális határon belül csökkenteni kell az apparátus létszámát. Új típusú apparátusra van szükségünk, amely magas fokú szakismereten alapul, bánni tud a modern információs technikával, amelyet a nép demokratikusan ellenőriz, s amely előbbre tudja mozdítani a gazdasági és a társadalmi haladást. Az értekezlet, elismerve az e téren végzett munka pozitív jelentőségét, állást foglal amellett, hogy ezt a munkát meg kell gyorsítani, hogy az irányítási rendszer egyetlen láncszeme se maradjon ki az átalakításból. Célszerű megteremteni a társadalmi-állami ellenőrzés egységes, a választott hatalmi szerveknek alárendelt rendszerét.

A politikai rendszer reformjának megvalósítása során megkülönböztetett figyelmet kell fordítani – a Szovjetunióban élő valamennyi nemzet és etnikai csoport egyenjogú testvéri szövetségének további megszilárdítása érdekében – a szovjet szocialista föderáció fejlesztésének kérdéseire.

4. Az értekezlet elvi fontosságú ügynek tartja, hogy megvalósuljon a szocialista jogállam mint a politikai hatalom olyan szervezeti formája, amely teljesen megfelel a szocializmusnak. E feladat megoldása szorosan összefügg a szovjet emberek jogainak maximális biztosításával, annak az elvnek maximális érvényesítésével, hogy az állam felelősséggel tartozik az állampolgárnak, az állampolgár pedig felelősséggel tartozik az államnak, a törvény tekintélyének növelésével, azzal, hogy az összes párt- és állami szervek, társadalmi szervezetek, kollektívák és állampolgárok kötelesek szigorúan megtartani a törvényt, végezetül a jogvédő szervek hatékony munkájával. A jogi reform lényege e szervek te-

vékenységének gyökeres átalakítása, s az értekezlet célszerűnek tartja ezt viszonylag rövid időn belül elvégezni.

5. A politikai rendszer reformja megköveteli olyan fontos komponenseinek átalakítását, mint a társadalmi szervezetek. A szakszervezetek, a Komszomol, a szövetségek, a nő-, a veterán- és más szervezetek a szovjet társadalom különböző rétegeinek érdekeit és vágyait kifejezve elősegítik a párt és az állam bel- és külpolitikájának alakítását, amely szervesen egyesíti egész népünk érdekeit.

Pozitív jelenségként kell értékelni, hogy az utóbbi időben számos társadalmi egyesület és társaság alakult, amelyek célja a szocialista megújulás elősegítése. Az értekezlet ugyanakkor elítél minden olyan tevékenységet, amely a társadalom szocialista pilléreinek aláásására, nemzeti és faji ellenségeskedés szítására, háború, erőszak és amorális propaganda propagálására irányul.

Az értekezlet nagyra értékeli a társadalmi szervezetek tevékenységét, és szükségesnek tartja életük demokratizálását, önállóságuk és felelősségük fokozását, az olyan hiányosságok erélyes leküzdését, mint az agyonszervezettség, a formalizmus, illetve az öntevékenység háttérbe szorulása. A párt messzemenően elő fogja segíteni, hogy a társadalmi szervezetek új szellemben határozzák meg helyüket a társadalomban, energikusabban kapcsolják be alkotó energiájukat a megújulási folyamatba, hogy ezután is fejlődjön az átalakítási irányvonalat támogató össznépi hazafias mozgalom.

Az országunkban történelmileg kialakult egypártrendszer körülményei között létfontosságú az, hogy a pártban és a társadalomban meglegyen a szabad dialógus, a bírálat és az önbírálat, az önkontroll és az önértékelés állandóan funkcionáló mechanizmusa.

6. A pártnak eltökélt szándéka, hogy elősegítse a dolgozók szociális jogainak megszilárdulását, amelyek markánsan kifejezik a szocialista társadalmi rend előnyeit. Ezen az úton a sikereket a gazdasági reform kö-

vetkezetes végrehajtása, az ország gazdasági-társadalmi fejlődésének meggyorsítása fogja meghatározni. Az értekezlet ezzel kapcsolatban hangsúlyozza annak szükségességét, hogy megszilárduljon a munkafegyelem, hogy a dolgozók tudatosan és alkotó módon lássák el termelési kötelezettségeiket. Végül soron minden egyes kollektívának és minden egyes szovjet embernek a munkához való viszonyától függ azoknak a szociális javaknak színvonala és minősége, amelyeket a társadalom nyújtani képes tagjainak.

Az állampolgárok politikai jogainak és személyi szabadságjogainak bővítése szempontjából nagy jelentőségű lesz ezen alkotmányos jogok és szabadságjogok gyakorlása rendjének törvényben történő meghatározása. E jogok sorában különösen fontos az embernek az a joga, hogy részt vegyen az irányításban, hogy bármely kérdésben véleményt nyilvánítson, valamint a lelkiismereti szabadság. A törvénynek tökéletesen oltalmaznia kell az állampolgár személyi méltóságát, lakása sérthetetlenségét, a levéltitkot, a telefonbeszélgetések titkosságát stb. A szovjet emberek jogai szerves kapcsolatban vannak állampolgári kötelességeikkel, a mindenkire nézve feltétlen törvénytisztelettel. A szocialista demokrácia összeegyeztethetetlen mind az önkényeskedéssel, mind a felelőtlenséggel.

7. Az értekezletnek az a véleménye, hogy a politikai rendszer reformjának sikere meghatározó mértékben függ a párt munkájától, és kötelezi az összes pártszervezeteket, az összes kommunistákat, hogy a legaktívabban, alkotó módon vegyenek részt az ezzel kapcsolatos feladatok megoldásában. A párt a reform kezdeményezésével és aktív végrehajtásával ténylegesen betölti a munkásosztály, az összes dolgozók politikai élcsapatának küldetését.

A jelenlegi történelmi helyzetnek fő követelménye az, hogy az SZKP tevékenységének ne csak tartalmában, hanem módszereiben is teljesen feleljen meg a párt társadalmi vezető szerepéről szóló lenini koncepciónak. Ennek érdekében mindenekelőtt szakítani kell az-

zal a gyakorlattal, amikor a pártbizottságok az állami és a gazdasági szervek helyett, őket megkerülve döntenek, véget kell vetni az olyan párthatározatok elfogadásának, amelyekben közvetlen utasítások vannak e szervek számára, szigorúan érvényesíteni kell az elvet: politikai irányvonalát az SZKP a társadalom életének különböző területein dolgozó kommunisták révén érvényesíti.

Az értekezlet mint időszerű feladatot tűzi ki azt, hogy a pártszervek véglegesen szakítsanak a parancsokkal operáló munkamódszerekkel, a legszigorúbban érvényesítsék a demokratikus elveket, s tartsák meg a Szovjetunió alkotmányának és más törvényeknek a követelményeit. Minden pártszervezet tevékenységének színvonalát, a pártmunkások érettségét éppen aszerint kell megítélni, mennyire tudják érvényesíteni a párt politikáját új módon, a tömegek körében végzett ideológiai, politikai és szervezőmunka módszereivel.

8. Az SZKP élcsapatszerepe a társadalom átalakításában és megújulásában nem lehetséges a párt belső életének mélyreható demokratizálása nélkül. Elsőrendű feladat az, hogy teljes egészében helyreállítsuk a demokratikus centralizmus elvének lenini értelmezését, amelynek lényege a vita szabadsága a kérdések megvitatásának szakaszában és a cselekvés egysége az után, hogy a többség határozatot hozott. Intézkedéseket kell kidolgozni és végrehajtani a pártdemokrácia elmélyítése érdekében, hogy az SZKP minden szerve és szervezete a pártos elvtársiasságnak, a politikával és a gyakorlati tevékenységgel kapcsolatos minden időszerű kérdés szabad megvitatásának, a bírálatnak és az önbírálatnak, a kollektívizmusnak és a tudatos fegyelemnek, az egyéni felelősségnek a légkörében dolgozzon.

Az értekezlet nagyon fontosnak tartja a pártalapszervezetek életének demokratizálását. Mindenekelőtt fokozni kell önállóságukat, meg kell szabadítani őket a felülről történő kicsinyes szabályozástól, meg kell szilárdítani a választott pártszervek, az alapszervezeti párttitkárok tekintélyét, meg kell teremteni a munkájuk

eredményességének növeléséhez szükséges feltételeket, le kell küzdeni a párttagok egy részének passzivitását. Az értekezlet megállapítja, hogy a kommunistáknak a pártbizottságok tevékenységébe való bevonása jelenleg olyan mértékű, amely nem felel meg a pártmunka gyökeres átalakítása szükségleteinek, a pártdemokrácia fejlesztésének, a nép szocialista önigazgatása megteremtésének. Minden kommunistának harcossá kell válnia, harcosként kell küzdenie társadalmunk forradalmi átalakításáért.

A demokratizálást ki kell terjeszteni a tagfelvétel fontos folyamatára is. Határozottan szakítani kell a tagfelvételnél „keretszámok” révén történő szabályozásával, amely gyakran mesterséges akadályokat támaszt élenjáró, kezdeményező embereknek a pártba való felvétele útjába. A fő kritériumok, amelyeket figyelembe kell venni a pártba jelentkező személy tulajdonságainak megítélésében, a következők: politikai álláspontja, tényleges részvétele az átalakításban, az ügghöz való viszony, az erkölcsi arculat. Emellett objektívan számításba kell venni a dolgozókollektíva véleményét, a tagfelvétel kérdéseit nyílt taggyűléseken kell megvitatni.

9. Az értekezlet véleménye szerint a párt demokratizálásának egyik döntő fontosságú iránya a határozatok testületi megvitatása és elfogadása lenini elvének teljes terjedelmében való helyreállítása. Tűrhetetlen az a helyzet, amikor a pártapparátus megkerüli a választott szerveket, a kommunisták szerepe pedig abban merül ki, hogy jelen vannak a taggyűléseken, és megszavazzák a javasolt jelöltek listáját meg a kész határozati javaslatokat. Meg kell változtatni a taggyűlések és a pártbizottsági ülések jellegét, növelni kell ezek munkájának érdemi tartalmát, erősíteni kell a kritikus és konstruktív szemléletet a politikai vezetés, az ideológiai nevelőmunka problémáival kapcsolatban.

Az értekezlet állást foglal amellett, hogy az SZKP Központi Bizottságának tagjai nagyobb számban és gyakrabban vegyenek részt a Központi Bizottság Poli-

tikai Bizottságának tevékenységében, hogy a politikai bizottság rendszeresen számoljon be és adjon tájékoztatást a központi bizottság ülésein, továbbá hogy központi bizottsági tagokból bizottságok alakuljanak a bel- és a külpolitika különböző irányai szerint.

A pártélet demokratizálása megköveteli, hogy maximális nyíltság érvényesüljön minden pártszervezet és vezető szerveik munkájában. Az értekezlet támogatja azt a javaslatot, hogy ki kell adni a pártbizottsági ülések gyorsírói jegyzőkönyveit, s közzé kell tenni a párt- és társadalmi élet nagy kérdéseivel kapcsolatban előkészített határozatok tervezetét.

A párton belüli viszonyok megújításában különösen nagy szerepük van a választott pártszerveknek. Az értekezlet felhívja a figyelmet arra, hogy a pártbizottságok végrehajtó testületeinek rendszeresen be kell számolniuk saját kerületi, városi, körzeti, területi, határterületi pártbizottságuk ülésein, illetve a szövetséges köztársaság kommunista pártja központi bizottságának ülésén, valamint a munkahelyi pártbizottságoknak és pártvezetőségeknek az alapszervezetek taggyűlésén. A kommunistáknak jogukban áll, hogy a megbízási idő lejártá előtt a választott pártszervekből visszahívják azokat a személyeket, akik nem bírkóznak meg kötelelességeikkel vagy kompromittálódtak, szükség esetén pedig teljes egészében új választott szervet alakítsanak.

A demokratizálás körülményei között lényeges megújításra szorul a párt káderpolitikája. A káderek kiválasztásában és elosztásában alkalmazott formális nomenklátúra-szemlélet fölött eljárt az idő. A pártbizottságoknak e téren fő munkamódszerként azt kell alkalmazniuk, hogy megszervezik a káderek képzését és továbbképzését, nevelését azzal számolva, hogy esetleg ajánlani lehet őket vezető tisztségekbe a demokratikus eljárási szabályokkal összhangban. A káderkérdések végleges eldöntését a választás eredményei határozzák meg.

10. Az értekezlet elsőrendű fontosságú kérdésnek tekintti a párton belüli választási folyamat demokratizálá-

sát. Valamennyi pártbizottság – az SZKP Központi Bizottságát is beleértve – tagjainak és titkárainak választásakor biztosítani kell a jelölések széles körű megvitatását és a titkos szavazást, azt a lehetőséget, hogy a szavazólapokra több jelölt nevét vegyék fel, mint ahány mandátum van. Célszerű elismerni a pártszervezeteknek azt a jogát, hogy a pártértekezleten vagy pártkongresszuson őket képviselő küldöttek megválasztásával egyidejűleg jelöltek javasoljanak a felsőbb pártszervebe, a döntő szót fenntartva az értekezlet, a kongresszus küldöttei számára.

Az értekezlet támogatja azt a javaslatot, hogy a választott pártszervek tekintetében – az SZKP Központi Bizottságától a kerületi pártbizottságokig – egységesen öt év legyen a megbízatás ideje. Mivel ez a megbízatási idő viszonylag hosszú, rendszeresíteni kellene pártértekezletek két-három évenkénti megtartását, megadva ezeknek a jogot, hogy részben – maximum húsz százalékban – megújítsák a pártbizottságokat. Ez kiterjed az SZKP országos értekezletére is.

Annak, hogy a párt káderállományában ne következzen be pangás, igen fontos garanciája a választott szervezetekben betölthető idő korlátozása. Az értekezlet célszerűnek tartja, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjában soron következő beszámoló és vezetőségválasztó taggyűlésektől kezdve lépjen életbe a következő szabály: a pártvezetőségek és a pártbizottságok végrehajtó testületeinek tagjait, a pártbizottságok titkárait, az SZKP KB Politikai Bizottságának tagjait és az SZKP Központi Bizottságának főtitkárát is beleértve, ugyanarra a tisztségre legfeljebb két egymás utáni ciklusra lehet megválasztani.

11. Az értekezlet abból a célból, hogy a pártban javuljon az ellenőrző és revíziós munka, s meglegyenek a szilárd garanciák a szubjektivizmus, az önkényeskedés ellen, személyes és véletlen körülményeknek a pártpolitikára gyakorolt befolyása ellen, javasolja: alakítsunk egységes ellenőrző szervet, az SZKP Központi Ellenőrző és Revíziós Bizottságát, és megfelelő szervet a he-

lyi szinteken, feloszlátva az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Pártellenőrző Bizottságot és az SZKP Központi Revíziós Bizottságát, valamint a helyi szervezetek pártellenőrző és revíziós bizottságait. Az új szerveket pártkongresszusokon és pártértekezleteken kell megválasztani, és e fórumoknak tartozzanak beszámolni.

12. Az átalakításnak, a pártbizottságok és az állami, gazdasági szervek funkciói elhatárolásának körülményei között nagy jelentőségű a pártapparátusban végrehajtandó változtatások kérdése. Az értekezletnek az a véleménye, hogy a pártbizottságok apparátusának struktúráját teljesen összhangba kell hozni a politikai irányítás fokozásának feladataival, az átalakítás új szakaszának céljaival. A pártapparátus átszervezését egyidejű csökkentésével és munkája hatékonyságának ugyancsak egyidejű fokozásával a legközelebbi jövőben végre kell hajtani. Következétesen érvényesíteni kell azt az elvet, hogy a pártapparátus szigorúan alá van rendelve a párt választott szerveinek és nekik tartozik beszámolni.

13. A politikai rendszer reformja fontos és nagy erőfeszítést igénylő munka, amely megköveteli felelősségteljes párthatározatok és nagy jelentőségű törvények meghozatalát, beleértve a Szovjetunió alkotmányának, a szövetséges és az autonóm köztársaságok alkotmányának, valamint az SZKP Szervezeti Szabályzatának lényeges módosítását.

Az értekezlet ajánlja az érintett államhatalmi és irányító szervezetekben, a társadalmi tömegszervezetekben dolgozó kommunistáknak, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket a szovjet társadalom demokratizálási programjának és a politikai rendszer XIX. országos pártértekezletünk által jóváhagyott reformjának végrehajtása érdekében.

1. Az értekezlet megállapítja, hogy az SZKP Központi Bizottsága 1985. áprilisi ülésének, a párt XXVII. kongresszusának határozataival elkezdődött a hathatós offenzíva a bürokratizmus ellen, ennek olyan visszataszító megnyilvánulásai ellen, mint a parancsolgatás, az adminisztratív önkény a gazdaságban, a szociális és a szellemi szférában, az emberek jogaival és szükségleteivel szemben tanúsított bürokratikus közöny, a közvéleménynek és a dolgozók társadalmi tapasztalatainak semmibevevése. A pangásnak, a demokratikus intézmények bénultságának körülményei között a bürokratizmus veszélyes méretűvé burjánzott el, a társadalmi fejlődés fékjévé vált. A bürokratikus torzulások, különösen a politikai irányításban, idegenek a szocializmustól, amely a tömegek eleven alkotó tevékenysége.

A radikális gazdasági reform, a politikai rendszer reformja, a pártban és a társadalomban végbemenő demokratizálási folyamatok, a nyilvánosság, a bírálathoz és az önbírálatnak a fejlesztése, a népnek a társadalom irányításába való tényleges bevonása alaposan megintgatják a bürokratizmus hadállásait. De a harc java még hátravan.

Továbbra is indokolatlanul nehézkes az irányító apparátus. Jelentős része a társadalom szükségleteitől és érdekeitől elszakadva tevékenykedik. A gazdaságnak, a társadalmi élet más szféráinak átalakítása érdekében a párt által kidolgozott intézkedéseket gyakran megbénítják a minisztériumok, az állami és gazdasági szervek bürokratikus cselekedetei, sok pártszervezet és tanács passzivitása. Még mindig el van terjedve a tárcasoviniz-

mus és a rosszul értelmezett lokálpatriotizmus, nem szűnt meg a dolgok szépítése és az önkényeskedés, a szovjet törvények megsértése. Gyakran előfordul a bírálat elfojtása, a dolgozók kezdeményezéseinek visszasíttása.

Minden pártszervezetnek, minden kommunistának kötelessége, hogy az átalakítás által megteremtett feltételeket maximálisan kihasználva következetesen és kompromisszumot nem ismerve harcoljon a bürokratizmus társadalmi rákfeneje ellen, a szocialista irányító apparátus legkiválóbb minőségéért.

A gazdaságban ezt a harcot úgy kell kibontakoztatni, hogy biztosítjuk a vállalati és a szövetkezeti törvények, a dolgozókollektívák tanácsai jogkörének feltétlen érvényesítését, maximálisan és mindent átfogóan fejlesztjük az önálló elszámoláson alapuló viszonyokat, a vállalatok önállóságát és felelősségét, a gazdálkodás vállalkozási, bérleti és szövetkezeti formáit, az üzemi demokráciát, tökéletesítjük az irányítás szervezeti struktúráit.

A szociális szférában ezt a harcot úgy kell kibontakoztatni, hogy fokozzuk a gondoskodást a dolgozók anyagi, szociális-jóléti és szellemi szükségleteinek kielégítéséről, következetesen érvényt szerzünk a szocialista igazságosság elvének, pontosan alkalmazzuk a törvényeket.

A társadalmi-politikai életben a bürokratizmus ellen úgy kell harcolni, hogy fáradhatatlanul elmélyítjük a demokráciát, széleskörűen fejlesztjük a szocialista öngazgatás formáit, magasabb szintre emeljük és megszilárdítjuk a tanácsok hatalmát, fokozzuk a dolgozók közvetlen részvételét az állami döntések kialakításában és végrehajtásában, bővítjük a lakosság tájékoztatását a társadalom életének különböző szféráiban fennálló helyzetről, erősítjük az irányító szervek tevékenységének népi ellenőrzését. Vissza kell utasítani minden arra irányuló kísérletet, hogy a demokratikus centralizmust bürokratikus centralizmussal cseréljék fel.

Szellemi-erkölcsi téren a bürokratizmus elleni offen-

zíva fejlesztése azt jelenti, hogy új életre keltjük a szellemi élet lenini hagyományait és kritériumait, alkotó szellemben felhasználjuk és fejlesztjük a marxizmus-leninizmus ideológiáját, megtanuljuk, alkalmazzuk és fejlesztjük az új politikai gondolkodást, nem tűrjük a dogmatizmus, a nyárspolgári morál, a társadalmi élősdiség és a szolgálati beosztással való visszaélések megnyilvánulásait. Meg kell teremteni a nézetek és a vélemények szabad összevetésének légkörét, erélyesen le kell küzdeni a kicsinyes gyámkodást, a parancsolgató stílus maradványait a tudomány és a kultúra irányításában.

A párt csak abban az esetben tudja az összes társadalmi erőket harcba vinni a bürokratizmus ellen, s tud e harcban tényleges eredményeket felmutatni, ha meggyőző példát mutat saját tevékenységének és a pártéletnek a demokratizálásával, a pártmunkának és a pártéletnek mindennemű bürokratikus maradványtól való megtisztításával.

2. Az értekezlet pozitívan ítéli meg az SZKP XXVII. kongresszusának és a központi bizottság 1987. júniusi ülésének határozataival összhangban az irányítás átalakítása, láncszemeinek és apparátusának csökkentése érdekében fogantatosított intézkedéseket, és azon a véleményen van, hogy ezt a munkát nem szabad elhúzni, és nem szabad egyszeri kampányra és mechanikus átszervezésekre redukálni. Szüntelenül folytatni kell, annak biztosításával, hogy az irányítási rendszer összhangban legyen a társadalomban végbemenő változásokkal.

Arra kell törekedni, hogy fentről egyre több irányítási funkciót és jogkört adjanak le, s hogy a központosított irányítás elsősorban a fő folyamatokra összpontosuljon. Különösen nagy jelentőségű az, hogy tökéletesítsük az irányítást közvetlenül a termelésben, hogy a vezetők minden szinten szigorúan tartsák tiszteletben a dolgozókollektívák törvény adta jogait, s hogy a dolgozókollektívák tanácsai aktivizálják munkájukat.

A pártszervezeteknek, az összes kommunistáknak

kötelességük, hogy feltétlenül érvényt szerezzenek ennek az elvnek: az irányító apparátus a választott szerveket, a szovjethatalmat, a népet szolgálja, és mindenről nekik tartozik számot adni. Alkotmányellenesek az apparátusnak azok az intézkedései, amelyek a törvények és a kormányhatározatok eltorzítására, lényegük elsikkasztására vezetnek. Az apparátus munkáját illetően szabállyá kell tenni a nyíltságot, azt, hogy a dolgozók, a társadalom ellenőrizhessék.

Az apparátus legfőbb feladata a teendők hozzáértő megszervezése. Ennek érdekében lényegesen meg kell változtatni az irányítószervi döntések kidolgozásának és elfogadásának procedúráját, ezt maximálisan egyszerűsíteni kell, meg kell szabadítani a túlbiztosító egyeztetések körforgásától, semmitmondó helyi kimutatások és jelentések indokolatlan bekérésétől, harmadára-negyedére kell csökkenteni az adatszolgáltatási kötelezettséget. Gyakorlattá kell tenni, hogy a legfontosabb gazdasági és társadalmi problémák megoldásvariánsairól kikérjük tudósok szakvéleményét, a társadalmi körök véleményét, illetve hogy e variánsokat országos vitára vagy népszavazásra bocsátjuk.

Szabatosan meg kell határozni és el kell határolni az irányítás minden láncszemének és dolgozóinak funkcióit és felelősségét. Feltétlenül érvényesíteni kell a lenini útmutatást: „... A testületi elvnek kivétel nélkül minden körülmények között együtt kell járnia azzal, hogy pontosan meghatározzuk minden egyes személy személyes felelősségét pontosan meghatározott ügyért.”

Az értekezlet állást foglal amellet, hogy erélyesen vessünk véget annak a helyzetnek, amikor az irányító szervek ténylegesen nem viselnek anyagi felelősséget tevékenységük negatív következményeiért, a végrehajtóknak, a dolgozókollektíváknak pedig nincsenek valóságos eszközeik, amelyekkel befolyást gyakorolhatnak rájuk. Az irányító apparátust be kell kapcsolni az új közgazdasági kapcsolatok és viszonyok rendszerébe, le kell küzdeni az egyenlősdi szemléletet az irányító ap-

parátus dolgozóinak bérezésében, bérezésüket szorosan össze kell kötni az ágazatoknak, a vállalatoknak és a szervezeteknek, a régióknak az önálló elszámolás révén elért eredményeivel.

Miközben a bürokratizmus ellen harcolunk, óvni és maximálisan szilárdítani kell a vezető tekintélyét. Széles alapon meg kell szervezni az irányításban dolgozó káderek képzését és továbbképzését, lényegesen magasabb szintre kell emelni a vezető munkatársak, a szakemberek irányítási kultúráját. A zökkenőmentesen, pontosan működő és rugalmas irányító apparátus arra hivatott, hogy az átalakítás hatékony munkaeszköze legyen.

3. Az állami és társadalmi intézményeket, a pártbizottságokat teljes mértékben hozzáférhetővé kell tenni a dolgozók számára, meg kell szüntetni mindenféle huzavonát, formalizmust és törvénycsavarást az irányító apparátus gyakorlatában, ki kell zárni az olyan helyzeteket, amikor az ember tehetetlennek érzi magát a bürokrata közönyével és makacsságával szemben. Meg kell akadályozni minden olyan próbálkozást, hogy hatósági instrukciókkal, bürokratikus fondorlatokkal csorbítsák az állampolgárok törvényes jogait.

Az intézményekben, a vállalatoknál, a párt-, a tanácsi és a szakszervezeti szervezetekben lényegesen javítani kell az emberek személyes ügyekben való fogadásának rendjét. A dolgozók indokolt kéréseinek és jogos követeléseinek megvizsgálása elől való kitérést súlyos hiánytalan vétségnek kell tekinteni, amely szigorú büntetést von maga után, akár a munka alól való felmentést is. A minisztereknek, az országos, a köztársasági és a helyi szervek vezető munkatársainak közvetlenül a dolgozókollektívákban kell fogadniuk az állampolgárokat, operatíván meg kell oldaniuk a felvetett kérdéseket, meg kell szüntetniük a fogyatékosságokat, amelyek az embereket nyugtalanítják. Szabálynak kell megtenni, hogy e szervek vezetői beszámoljanak a dolgozókollektívák előtt és az állampolgárok lakóhelyén.

A pártszervek vezetőinek, az SZKP Központi Bi-

zottságának titkárait is beleértve, rendszeresen találkoznuk kell a kommunistákkal, a dolgozókkal, hogy megoldják a pártszervezetek, a dolgozókollektívák életének és tevékenységének aktuális kérdéseit.

4. Az értekezlet minden pártszervezettől elvárja, hogy a bürokratizmus elleni harcban teljes mértékben használja fel a káderpolitikát. El kell érni, hogy a káderek kiválasztása és elosztása nyíltan, pályázat, verseny alapján történjen. Teljes egészében újjá kell éleszteni azt a légkört, amelyben elvi következetesség, elvtársi szellem uralkodik, s amelyben a vezető káderek felelősséggel tartoznak az őket megválasztó kollektíváknak. A pártszervezeteknek meg kell vonniuk a bizalmat azoktól a kommunistáktól, akik felelős beosztásban formálisan végzik dolgukat, szívtelenek, közömbösek az emberek szükségleteivel szemben. Az ilyenektől minden huzavona nélkül meg kell szabadulni, meg kell akadályozni az olyan próbálkozásokat, hogy más vezető beosztásba helyezték őket.

5. A bürokratizmus kiirtásának döntő tényezője a nép valóságos teljhatalma, a dolgozók széles körű bevonása az állami és a közügyek irányításába.

Az értekezlet hangsúlyozza annak rendkívüli fontosságát, hogy megteremtsük a társadalmi-állami ellenőrzés egységes rendszerét, amely a választott hatalmi szerveknek van alárendelve. A pártszervezeteknek mindent meg kell tenniük azért, hogy ez a rendszer a néptömegek, a művészeti, veterán-, nőszervezetek és a különböző néprétegek és lakosságcsoportok érdekeit kifejező más öntevékeny társadalmi szervezetek kezdeményezőkézségére és aktivitására támaszkodjon.

Az SZKP kötelességének tartja, hogy az országban olyan légkört teremtsen, amelynek körülményei között minden állampolgár biztos lehet abban, hogy a tanácsoknál és a népi ellenőrzés szerveiben megtalálja igazát a bürokratákkal szemben, hogy a munkával kapcsolatos és szociális jogait megvédi a szakszervezet, hogy az ifjúság érdekeinek védelmére kel a Komszo-

mol, hogy a jogvédő szervek biztos védelmet nyújtanak az adminisztratív önkénnyel, a jogsértésekkel szemben.

Az értekezéslet szükségesnek tartja, hogy megteremt-
sük a bürokratizmus elleni harc fokozásának jogi felté-
teleit, ezeket rögzíteni kell a most kidolgozás stádiu-
mában levő törvényekben és jogszabályokban. Tökéle-
tesíteni kell annak a törvénynek alkalmazási gyakorla-
tát, amelynek értelmében bíróságon meg lehet felleb-
bezni az állampolgárok jogait megsértő hivatalos sze-
mélyek cselekedeteit.

Az apparátus munkáját rendszeresen meg kell vitatni
és értékelni kell az állampolgárok gyűlésein, a dolgozó-
kollektívákban és a társadalmi szervezetekben tartott
gyűléseken.

A tömegtájékoztatási eszközök arra hivatottak, hogy
konkrétan mutassák meg a bürokratizmus forrásait és
megnyilvánulásait, a bürokratizmus elleni sikeres harc
példáit. A visszás jelenségek elleni harcban maximálisan
használják fel a szatíra erejét.

6. Az értekezéslet a párt minden szervezetétől megkö-
veteli, hogy tegyen erélyes intézkedéseket a bürokratiz-
mus mindenfajta elemének megszüntetéseért saját tevé-
kenységében, honosítsa meg a lenini stílust a munká-
ban. Minőségileg új színvonalra kell emelni a párthatá-
rozatok, a politikai pártállásfoglalások tényleges végre-
hajtásának ellenőrzését. A bürokratizmus elleni harc-
ban ez a kérdés elsőrendű fontosságú, amire az érte-
kezéslet különösen felhívja azoknak a kommunistáknak
a figyelmét, akik a minisztériumokban, a főhatóságok-
ban, az emberek szükségleteinek és igényeinek kielégí-
tésével közvetlen kapcsolatban levő szervezetekben és
intézményekben dolgoznak.

Biztosítani kell annak az elvnek következetes érvé-
nyesítését, amely szerint minden vezető beosztásban le-
vő kommunista beszámolóással és felelősséggel tartozik
pártalapszervezetének, el kell érni, hogy minden vezető
szoros kapcsolatban legyen a tömegekkel, s példát mu-
tasson magas fokú szakmai felkészültségből, szorga-

lomból, szerénységből, megközelíthetőségből és az emberek iránti tiszteletből.

Minden pártszervezet munkáját a kollektivizmus elvére kell alapozni, javítani kell azt a gyakorlatot, amelynek keretében a választott pártszervek rendszeresen beszámolnak a pártbizottsági üléseken és a taggyűléseken; fejleszteni kell a bírálatot és az önbírálatot; szigorúan felelősségre kell vonni azokat, akik megsértik a pártdemokrácia szabályait. Egyetlen pártszervezet, egyetlen tisztségviselő sem vonhatja ki magát az ellenőrzés alól.

A bürokratizmus elleni harcban támaszkodni kell a kezdeményező, tetterre kész emberekre, akik nem tűrik a vaskalaposságot és a tespedést, s tetteikkel bizonyították be, hogy tudnak demokratikus módszerekkel dolgozni. Éppen az ilyen embereket kell minden módon támogatni, pártmunkára ajánlani.

Az SZKP XIX. országos értekezlete felhívja a kommunistákat, az összes dolgozókat, hogy aktívabban folytassák a harcot a bürokratizmus ellen az irányítás minden szintjén, a társadalom életének minden szférájában.

1. A Lenin által megteremtett szovjet szocialista állam megtestesítette az egyenjogú népek soknemzetiségű családjának forradalmi akaratát és törekvéseit. A népek történelmi sorsközössége az internacionális szocialista testvériség alapja. Szovjet emberek sok nemzedéke erőfeszítéseinek eredménye a köztársaságoknak a maga nemében egyedülálló szövetsége. Zászlajára ez van írva: a Szovjetunió valamennyi nemzete és etnikai csoportja dolgozóinak internacionális egysége, a nemzetek önrendelkezési joga, a nemzeti kultúrák újjáélesztése és fejlesztése, a múltban elmaradott nemzeti régiók haladásának meggyorsítása, a nemzetek közti széthúzás leküzdése. Kialakult az egységes népgazdasági komplexum – a Szovjetunió népei egységének anyagi alapja. Mérhetetlenül megnőtt valamennyi köztársaság és autonóm egység gazdasági, kulturális és káderpotenciálja. Realitás lett az új történelmi közösség – a szovjet nép. Törvényszerű a nemzeti öntudat erősödése.

Mindemellett az a dinamizmus, amely a soknemzetiségű szovjet állam megalakulásának kezdeti szakaszát jellemezte, nagy részben elsikkadt és megtört annak következtében, hogy a személyi kultusz időszakában eltértek a nemzeti kérdéssel kapcsolatos politika lenini elveitől, megsértették a törvényességet, s része volt ebben a pangás ideológiájának és légkörének is. Abszolutizálták a nemzeti kérdés megoldásában elért eredményeket, problémamentesnek próbálták feltüntetni a nemzeti viszonyokat. Nem vették eléggé figyelembe sem az egyes köztársaságok és autonóm alakulatok, sem a nemzeti csoportok gazdasági, társadalmi és kul-

turális fejlődésének szükségleteit. Nem oldottak meg idejében számos olyan égető kérdést, amelyet a nemzetek és az etnikai csoportok fejlődésének menete vetett fel. Ez társadalmi elégedetlenségre vezetett, amely olykor konfliktus jellegét öltötte. Ma is előfordulnak még a nemzeti önzés és hivalkodás, az élősdiség és a rosszul értelmezett lokálpatriotizmus megnyilvánulásai. Az évtizedeken át felgyülemlett visszás jelenségeket sokáig figyelmen kívül hagyták, tüneti kezeléssel csak súlyosbították, a párt nem vizsgálta meg őket kellőképpen. Az átalakítás, a demokratizálás és a nyilvánosság feltárta ezeket a jelenségeket, és ugyanakkor megteremtette a szükséges feltételeket demokratikus leküzdésükhöz.

2. A pártértekezlet történelmi fontosságú feladatnak tekinti, hogy állhatatos munkával meghonosítsuk és alkotó módon fejlesszük a nemzeti kérdéssel kapcsolatos politika lenini normáit és elveit, erélyesen megtisztítsuk őket a mesterséges lerakódásoktól és torzulásoktól. Ehhez alap az SZKP XXVII. kongresszusa által kidolgozott politikai irányvonal, amely összeköti valamennyi nemzet és etnikai csoport érdekeinek kielégítését az ország közös érdekeivel és szükségleteivel, valamint az internacionalista ideológia, amely összeegyeztethetetlen a szovinizmus és a nacionalizmus minden válfajával.

A párt véleménye szerint a szövetséges köztársaságok és az autonóm egységek fejlődése megbonthatatlan kapcsolatban van soknemzetiségű államunk erősödéséért és haladásáért viselt felelősségükkel. A szocialista eszmény nem az éltető gyökereket elvágó egységsítés, hanem az életteli és dinamikus egység a nemzeti sokféleségben.

3. A pártértekezletnek az a véleménye, hogy a politikai rendszer átalakítása keretében meg kell tenni az időszerűvé vált intézkedéseket a szovjet föderációnak demokratikus elvek alapján történő továbbfejlesztése és megszilárdítása érdekében. Mindenekelőtt bővíteni kell a szövetséges köztársaságok és az autonóm alakulatok jogait a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a szovjet köztársaságok illetékességének elhatárolá-

sa, decentralizálás, több irányítási funkciónak helyi szervek számára történő átadása, a gazdaság, a szociális és a kulturális fejlesztés, a természetvédelem szférájába érvényesített önállóság és felelősség fokozása útján.

Az egyik legfőbb feladat az, hogy megteremtsük a régiók nagyobb önállóságának feltételeit, megvalósítsuk az együttműködés olyan formáit, amelyeknek körülményei között mindegyik köztársaság érdekelt lesz abban, hogy javítsa gazdasági tevékenységének végeredményeit mint saját jólétének, a szovjet állam közös gazdasága és potenciálja gyarapításának alapját. A radikális gazdasági reform, a demokratizálási folyamat tág teret nyújt a nemzeti államalakulatok és az egész ország érdekeinek egyeztetéséhez. Úgy kell megszervezni a dolgot, hogy a dolgozók jól tudják, mennyit termel a köztársaság vagy a terület, mennyivel járul hozzá az ország gazdaságához, és mennyit kap. Figyelmet érdemel az az elgondolás, hogy a köztársaságok és a régiók térjenek át az önálló elszámolás elveire annak pontos meghatározásával, hogy mivel kell hozzájárulniuk az országos programok végrehajtásához.

A gazdaság és az egész társadalmi élet internacionalizálódása törvényszerű folyamat. A nemzeti elzárkózásra irányuló bármilyen törekvés csak gazdasági és szellemi elszegényedésre vezet.

Törvényhozási úton meg kell teremteni a köztársasági és a helyi költségvetések képzésének minőségileg új mechanizmusát, lényegesen növelni kell a költségvetés szerepét a régiók gazdasági és társadalmi fejlesztésével összefüggő kérdések megoldásában. Biztosítani kell a területi irányító szervek hatékony együttműködését a Szovjetunió minisztériumaival és főhatóságaival, az országos alárendeltségű vállalatokkal, növelni kell mind a köztársasági, mind az országos irányító szervek felelősségét minden egyes régió komplex fejlesztéséért. Mélyreható jogi munkálatokat és gyakorlati döntéseket igényelnek a szövetséges köztársaságok közti közvetlen kapcsolatok fejlesztésének kérdései.

Aktivizálni kell a politikai rendszernek azokat az intézményeit, amelyek révén fel kell tárni és egyeztetni kell a nemzeti érdekeket. Ezzel kapcsolatban elsőrendű jelentőségű, hogy növeljük a tanácsoknak, mindenekelőtt a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsának, állandó bizottságainak, valamint a Szovjetunió kormányának szerepét. Célszerű, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának, a szövetséges és az autonóm köztársaságok tanácsainak, a helyi tanácsoknak a kebelében, ahol erre szükség van, a nemzetek közti viszonyok kérdéseivel foglalkozó állandó bizottságok alakuljanak. Meg kellene vizsgálni azt a kérdést is, hogy a nemzetiségek és a nemzeti viszonyok ügyeivel foglalkozó külön állami szervet alakítsunk.

Az értekezéslet ajánlja, hogy az új realitások figyelembevételével fejlesszük és újítsuk meg a szövetséges és az autonóm köztársaságokról, az autonóm területekről és körzetekről szóló törvényeket, teljesebben meghatározva jogaikat és kötelelességeiket, valamennyi nemzetiiség öngazgatásának és a központi és helyi hatalmi szervekben történő képviseletének elveit. Ennek érdekében szükség van a Szovjetunió alkotmányának, a szövetséges és az autonóm köztársaságok alkotmányának megfelelő módosítására.

4. Fontos, hogy a gazdasági és a társadalmi haladás minden egyes nemzeti régióban együtt járjon a nemzetek és az etnikai csoportok kulturális sajátosságaira támaszkodó szellemi haladással. A szocialista kultúrának, amely soknemzetiségű kultúraként fejlődik, ezután is erőteljes tényezőként kell előmozdítania társadalmunk eszmei-erkölcsi konszolidációját.

Gondoskodni kell arról, hogy azok a nemzetiségek, amelyek állami-területi alakulataik határain kívül élnek, illetve amelyeknek nincs ilyen alakulatuk, több lehetőséget kapjanak nemzeti kulturális igényeik kielégítésére, különösen az oktatás, az érintkezés, a népművészet szférájában, valamint a nemzeti kultúra ápolására hivatott intézmények létrehozására, a tömegtájékoztatás

tási eszközök felhasználására, a vallási szükségletek ki-
elégítésére.

Soknemzetiségű államunknak igen fontos elve az
anyanyelv szabad fejlesztése, az anyanyelvnek a Szov-
jetunió minden állampolgára vonatkozásában egyenjo-
gú használata, az orosz nyelv elsajátítása, amelyet a
szovjet emberek önkéntesen a nemzetek közti érintke-
zés eszközéül fogadtak el. Meg kell teremteni minden
feltételt ahhoz, hogy a nemzeti-orosz kétnyelvűség
harmonikusan és természetesen fejlődjön mindegyik
régió sajátosságainak figyelembevételével, s mentes le-
gyen a formalizmustól. Több gondot kell fordítani a
nemzeti nyelvek aktív funkcionálására az állami, a tár-
sadalmi és a kulturális élet különböző szféráiban. Elő
kell mozdítani, hogy annak a népnek a nyelvét, amely-
ről a köztársaságot elnevezték, tanulmányozzák az ille-
tő köztársaság területén élő más nemzetiségű állampol-
gárok, elsősorban a gyermekek és az ifjúság. Mindezt
nem szabad szembeállítani az oktatásban használt
nyelv szabad megválasztásának demokratikus elveivel.

5. A szovjet emberek mindegyik nemzedéke a maga
módján járja ki a hazafiság és az internacionalizmus is-
koláját. Fontos, hogy ezek az értékek a személyiségnek
már első társadalmi tapasztalataiban, a családtól, az is-
kolától, az úttörő- és a Komszomol-szervezettől kezd-
ve szervesen összekapcsolódjanak, szétválaszthatatlan
egységben jelenjenek meg, s kizárják mind a nemzeti
nihilizmust, mind a nemzeti elkülönülést. Fel kell tárni
népeink barátságának gyökereit, aktívan alakítani kell
a nemzetek közti érintkezés kultúráját, a nevelésben
nagy hangsúlyt kell helyezni az ország népeinek, a vi-
lág más népeinek hagyományai, nyelve, művészete és
történelme iránti tiszteletre. Az internacionalizmus iga-
zi iskolájává kell válnia a Szovjetunió Fegyveres Erői
soraiban teljesített szolgálatnak.

Az értekezletnek az a véleménye, hogy növelni kell
az össznépi ünnepnek, a Szovjetunió Megalakulása
Napjának társadalmi-politikai jelentőségét.

Az élet meggyőzően megmutatta: ott, ahol elsiváro-

dik a szovjet hazafiság és a szocialista internacionalizmus gyakorlata, aktivizálódni kezd a nemzeti korlátozottság és a sovíniszta gőg. Minden egyes szovjet embernek állampolgári kötelessége, hogy harcoljon e viszszatasztító anomáliák ellen, s megszüntesse az okokat, amelyek előidézik őket. Minden olyan cselekedetet, amely megosztja a nemzeteket és az etnikai csoportokat, minden olyan próbálkozást, hogy csorbítsák bármilyen nemzetiségű állampolgárok jogait, erkölcsileg elfogadhatatlannak és a szovjet állam érdekeivel ellentétesnek kell tekinteni.

Meg kell tanulnunk különbséget tenni a valóban nemzeti érdekek és ezek nacionalista torzításai között. A nemzeti kizárólagosságra támasztott mindenfajta igény megengedhetetlen és sértő, a többi közt arra a népre nézve is, amelynek nevében támasztják. A lenini hagyomány szellemében harcolni kell elsősorban a „saját” nacionalizmus és sovínizmus ellen, és ezt elsősorban az adott nemzetiség tagjainak kell megtenniük.

6. Az értekezlet megállapítja, hogy országunk körülményei között a soknemzetiségű jelleg a népek fejlődésének és kölcsönös szellemi gyarapodásának hatalmas forrása. A szocialista, internacionalista életmód formálása az egész párt, minden szovjet ember ügye. Ennek érdekében mozgósítani kell a munkásosztály, a parasztság, az értelmiség politikai tapasztalatait, munkamorálját és erkölcsi potenciálját, a különböző népek jószomszédi együttéléséhez való mély ragaszkodásukat. Ebben a munkában megkülönböztetett szerep vár a szovjet értelmiségre. A nemzeti viszonyok általános légköre roppant nagy mértékben függ az értelmiség állampolgári érettségétől, attól, hogy az értelmiség mennyire mélyen érti meg népének és az egész társadalomnak legfőbb érdekeit.

Minden nemzeti probléma az egyes konkrét helyzetek mélyreható elemzésén és objektív megítélésén alapuló megfontolt, sokoldalú megközelítést igényel. Ezeket a problémákat higgadtan, rendkívül nagy felelősségtudattal kell megoldani a szocialista demokrácia és

törvényesség keretében, mindenekelőtt egymás felé tett lépések révén, a forradalmi megújulás kibontakozott folyamatainak figyelembevételével, anélkül, hogy a szovjet nép internacionális összeforrottságán csorba esne. Olyan társadalmi légkör kialakítására kell törekedni, hogy bármilyen nemzetiségű ember otthon érezze magát szocialista hazánk bármely részében.

7. A nemzeti kérdéssel kapcsolatos korszerű politikának mélyreható tudományos és elméleti megalapozásra van szüksége. Ez felelős társadalmi megbízatás a tudományos intézményeknek és a szakembereknek. E feladat sikeres teljesítése érdekében meg kell teremteni a szükséges szervezeti és személyi előfeltételeket, egyesíteni kell a tudományos körök erőfeszítéseit. Célszerű megvizsgálni azt a kérdést, hogy állami szinten tudományos központot hozzunk létre a nemzeti viszonyok időszerű problémáinak komplex tanulmányozása végett, bővíteni kell a tudományos kutatómunkát és a tájékoztató tevékenységet ezen a téren.

8. A pártszervezetek, az összes kommunisták nemzeti különbségre való tekintet nélkül arra hivatottak, hogy a népek szocialista szövetségének összeforrasztó ereje, lelke, az internacionalizmus aktív képviselői legyenek. Egész tevékenységükkel biztosítaniuk kell, hogy a dolgozók egy emberként vállalják az átalakítás feladatait, alakítaniuk kell az egészséges közvéleményt, magukkal kell ragadniuk az embereket. A lenini követelmények szellemében szilárdan érvényesíteni kell azt az irányvonalat, hogy a párt-, az állami, a szakszervezeti, a Komszomol-, a gazdasági szervezetben – a többi közt országos szinten is – képviselve legyen minden nemzet és etnikai csoport, hogy a vezető káderalomány összetétele maximálisan visszatükrözze a szovjet társadalom nemzeti struktúráját.

Az értekezlet támogatja az SZKP KB Politikai Bizottságának azt a javaslatát, hogy a nemzeti viszonyok kérdéseivel a központi bizottság ülésén foglalkozzunk.

Az értekezlet kifejezi azt a szilárd meggyőződését, hogy valamennyi szovjet nép konszolidációja és egysé-

ge a jelenünk és a jövőnk. Minden állampolgárnak, minden kommunistának hazafias és internacionalista kötelessége, hogy óvjon és gyarapítson mindent, ami a szovjet társadalom összeforrottságát – a Szovjetunióban élő valamennyi nép szabad fejlődésének és felvirágzásának alapját –, közös hazánk erejének növekedését szolgálja. Erre buzdított bennünket Lenin, és ezen az úton jár a kommunista párt.

1. Az SZKP XIX. országos értekezlete a szocializmus és az átalakítás érdekeitől vezettetve az egyik legfontosabb feladatnak tekinti a nyilvánosság további fejlesztését.

Az átalakítás első három éve meggyőzően igazolta, hogy a nyilvánosságnak a párt-, a tanácsi, a társadalmi szervezetek, a tömegtájékoztatási eszközök tevékenységében meghonosodott légköre, a tényleges bírálat és önbírálat kibontakozása, a nyíltságnak és az őszinteségnek a politikában történő meghonosodása lehetővé tette a pártnak, az egész népnek, hogy jobban megértse múltját és jelenét, feltárja a fékezés tényezőit, hogy a hatalmas hazafias erőket aktív és céltudatos munkára serkentse a haza, a szocializmus javára. Éppen a nyilvánosságnak a társadalmi életbe való bekapcsolása segítette elő, hogy a közvélemény részvételével mélyrehatóan és objektívan értékeljük az ország helyzetét, testületileg elvi döntéseket dolgozzunk ki a gazdasági és a társadalmi fejlődés meggyorsítása érdekében, s biztosítsuk a dolgozók részéről az SZKP átalakítási irányvonalának aktív és érdekeltségen alapuló támogatását.

Az értekezlet fejlődő folyamatnak tekinti a nyilvánosságot, és hangsúlyozza, hogy a nyilvánosság következetes kiterjesztése elengedhetetlen feltétele annak, hogy megnyilvánuljon a szocialista rend demokratikus lényege, emberközpontúsága, hogy az egyén a társadalom, az állam, a kollektíva minden ügyét magáénak érezze; a nyilvánosság egyszersmind a szocializmus deformációival szemben hathatós garancia, amely vala-

mennyi társadalmi intézmény, hatalmi és irányító szerv tevékenységének össznépi ellenőrzésén alapul.

Az értekezet véleménye szerint a nyilvánosság elengedhetetlen feltétele annak, hogy megvalósuljon a nép szocialista önigazgatása, hogy az állampolgárok éljenek alkotmányos jogaikkal és szabadságjogaikkal, és teljesítsék kötelességeiket; a nyilvánosság egyszersmind módszer a szovjet társadalomban jelen levő érdekek egész sokféleségének egyeztetésére és akkumulálására, a vélemények szocialista pluralizmusának megnyilvánulási módja, hathatós eszköze az internacionalizmus megszilárdításának és a szocialista hazafiság szellemében történő nevelésnek, a szocializmus humanista arculata megteremtésének. A nyilvánosság az élet minden szférájában az egyik legfontosabb feltétele az átalakítási folyamatok elmélyítésének, az átalakítás visszafordíthatatlanságának.

A nemzetközi szintén a nyilvánosság a kormányok és a népek álláspontjainak megvalósításával elősegíti a béke és az együttműködés ügyét, a nukleáris fegyvertől és erőszaktól mentes világ megteremtésére irányuló eszme térhódítását, a korszerű, civilizált nemzetközi viszonyok kialakítását. A nyilvánosság a nyitott külpolitika elveinek érvényesítésére szolgáló eszközként elősegíti a társadalmi szervezeteknek, a dolgozókollektíváknak, a dolgozók tömegeinek, a tudomány és a kultúra reprezentánsainak a nemzetközi kontaktusokba való bevonását, a népi diplomácia kibontakoztatását, előmozdítja a bonyolult nemzetközi problémáknak államközi szinten, kormányközi vonalon történő megoldását.

A nyilvánosság, a bírálat és az önbírálat végső fokon a nép érdekeit szolgálja, visszatükrözi a társadalom politikai rendszerének nyitottságát, a társadalom erejéről, politikai életképességéről és morális egészségéről tanúskodik.

2. Mindemellett az értekezet megállapítja, hogy a nyilvánosság mint az átalakítás éles fegyvere maga is fejlesztésre és támogatásra szorul. Az információk je-

lentős tömege még mindig hozzáférhetetlen a széles közvélemény számára, nincs felhasználva a gazdasági, a társadalmi és a szellemi fejlődés meggyorsításának, a tömegek, az irányításban dolgozó káderek politikai kultúrája növelésének céljaira. Vannak még olyan próbálkozások, hogy korlátozzák a nyilvánosságot a párt-, a tanácsi és a társadalmi szervezetek, a kollektívák, a tömegtájékoztatási eszközök tevékenységében. Társas és helyi érdekek miatt gyakran akadályokat gördítenek a nyilvánosság útjába. Adminisztratív ellenállásba ütközik az a törekvés, hogy nyilvánosságra hozzanak egyes hiányosságokat, visszaéléseket, a bürokratizmus és a „kommunista gög” megnyilvánulásait, más visszás jelenségeket. Nem csökken azoknak a leveleknek a száma, amelyeket a dolgozók különféle panaszaitat megírva küldenek a pártszerveknek és a tömegtájékoztatási eszközöknek. Még ma is előfordul, hogy megtorolják a bírálatot, sőt elbánnak azzal, aki bírál. Előfordulnak olyan esetek, hogy a nyilvánosságot egyéni és klikkambíciók szolgálatában használják fel, ami rombolja az emberek közti érintkezés és elvtársi igényesség normális kapcsolatait. Nem mindig érvényesül az igazi nyilvánosságnak az az elengedhetetlen elve, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága az egyén nemesedését és méltósága védelmét hivatott szolgálni, nem pedig rágalmak és sértő címkék révén való megalázását.

Az értekezlet hangsúlyozza, hogy a nyilvánosság következetes kiterjesztése elengedhetetlen feltétele a társadalmi élet minden szférájára kiható demokratizálási folyamatok kibontakoztatásának, a szocializmus megújulásának. A nyilvánosság fejlesztése során a párt változtatlanul attól a lenini útmutatástól vezettetni magát, hogy a tömegeknek tudniuk kell mindent, véleményt kell alkotniuk mindenről, és mindent tudatosan kell vállalniuk. A kommunista pártnak, a szovjet népnek az igazságra, teljes és objektív információra van szüksége mindenről, ami a társadalomban történik. A nyilvánosság arra hivatott, hogy elősegítse az összes társadalmi

erők konszolidálását az átalakítás eszméi és elvei alapján.

3. Az értekezlet a párt halaszthatatlan feladatának tekinti, hogy minden módon segítse elő a nyilvánosság következő alapelveinek érvényesítését és fejlődését: minden állampolgárnak elidegeníthetetlen joga, hogy a társadalmi élet bármely kérdését illetően teljes és hiteles információt kapjon, amely nem állam- és katonai titok; bármely közérdekű kérdés nyilvános és szabad megvitatásának joga.

Az értekezlet leszögezi, hogy a nyilvánosság fejlesztése terén kezdeményezésével hivatott példát mutatni a párt. Az SZKP politikájának nyílt jellege nyilvánul meg abban, és egyszersmind a párt és a társadalom közti kapcsolatok megszilárdításának eszköze az, hogy a kommunisták és a lakosság széles körű tájékoztatást kapnak az SZKP vezető szerveinek és a helyi pártszervezeteknek, ezek bizottságainak munkájáról, a vezető tisztségviselők tevékenységéről, továbbá hogy nyíltak a pártfórumok és a taggyűlések, szabadon meg lehet vitatni a pártéletnek, a szocialista építés pártirányításának kérdéseit, nem marad el a dolgozók bíráló észrevételeinek, véleményének és javaslatainak figyelmes megvizsgálása, és hogy a legfontosabb döntések tervezeteit nyilvánosságra hozzuk és vitára bocsátjuk.

Az értekezlet véleménye szerint a párt vezetőinek minden szinten, a választott pártszervek tagjainak kötelességük, hogy rendszeresen tájékoztatást adjanak és beszámoljanak munkájukról mind a pártszervezeteknek, mind a dolgozókollektíváknak és a lakosságnak. A pártszervezeteknek kötelességük, hogy nevelőmunkával elősegítsék a nyilvánosság kultúrájának fejlődését, a demokratikus polémia, az elvtársi eszmecsere módszereinek meghonosítását.

Az értekezlet szükségesnek tartja, hogy a pártélet demokratizálásának követelményeivel összhangba hozzuk azokat az érvényben levő instrukciókat és előírásokat, amelyek a pártbizottságok és a pártszervezetek munkáját szabályozzák. Elő kell irányozni azt, hogy a

választott pártszervek tagjai szabadon részt vehessenek az őket megválasztó pártbizottság végrehajtó testületének, így az SZKP KB Politikai Bizottságának ülésein is, s joguk legyen használni a pártbizottság és apparátusa rendelkezésére álló dokumentumokat, értesítéseket, adatokat.

Az értekezlet különösen nagy jelentőséget tulajdonít a nyilvánosságnak a káderpolitikában, annak, hogy megteremtse a vezető káderek előléptetésének demokratikus, a közvéleményre támaszkodó mechanizmusát.

4. Az értekezlet megerősíti, hogy a nyilvánosság, a tömegek ellenőrzését és a bírálatot lehetővé tevő nyíltság elengedhetetlen feltétele az államhatalmi szervek hatékony funkcionálásának. Ki kell terjeszteni a nyilvánosságot e szervek tevékenységének, a tervezésnek és az irányításnak minden szakaszában, tanulmányozni kell és figyelembe kell venni a közvéleményt, gyakorlattá kell tenni az országos és a regionális gazdasági, nemzeti, ifjúsági, ökológiai, szociális és más problémák nyilvános megvitatását.

Nyilvánosan kell dölgözniük a vállalatok és az intézmények vezetőinek, a kolhozok és a szövetkezetek vezetőségének, a dolgozókollektívák tanácsainak. A dolgozóknak tájékoztatást kell kapniuk a termelési és a szociális kérdésekkel kapcsolatos döntésekről, ismerniük kell kollektívájuk tevékenységének eredményeit és kollektívájuk pénzügyi helyzetét. A dolgozók érdekeit érintő döntések tervezeteit az igazgatóság köteles idejében a kollektíva tudomására hozni, és kikérni a kollektíva véleményét a tervezett intézkedésekről.

A nyilvánosság a népi ellenőrzés, a jogvédő szervek tevékenységének feltétlenül kötelező része. Rendszeresen nyilvánosságra kell hozni a munkájukra vonatkozó adatokat, a bűnözés helyzetére és a bűnmegelőző intézkedésekre vonatkozó statisztikai adatokat.

Meg kell szüntetni az indokolatlan korlátozásokat a gazdasági, a társadalmi és politikai fejlődésre, az ökológiai helyzetre vonatkozó statisztikai információ felhasználásában, meg kell teremteni a statisztikai adatok

gyűjtésének, feldolgozásának és terjesztésének a modern információs technikán alapuló rendszerét, biztosítani kell a könyvtárak valamennyi gyűjteményének hozzáférhetőségét, törvényileg rendezni kell a levéltári anyagok használatát.

Az értekező felhívja az összes társadalmi szervezeteket, hogy nyilvánosan és nyíltan lássák el az alapszabályban rögzített funkcióikat, széleskörűen tájékoztassák a lakosságot a kongresszusok, a konferenciák, a választott szervek munkájáról és határozataikról.

5. Az értekező megállapítja, hogy a tömegtájékoztatási eszközöknek fontos szerepük van a nyilvánosság kiterjesztésében. A tömegtájékoztatási eszközök arra hivatottak, hogy sokoldalúan ismertessék a párt-, az állami és társadalmi szervezetek tevékenységét, elősegítsék a szocialista társadalom konszolidációját, aktívan propagálják a felgyülemlett tapasztalatokat, s hogy az országban fennálló helyzet össznépi ellenőrzésének eszközei legyenek. Az értekező megengedhetetlennek tartja a sajtó bíráló megnyilatkozásainak korlátozását, éppúgy az olyan nem objektív információ közlését is, amely sérti az állampolgár becsületét és méltóságát. A nyilvánosság feltételezi a tömegtájékoztatási eszközök társadalmi, jogi és erkölcsi felelősségét. Ebben a szférában elengedhetetlen követelménynek kell tekinteni a magas fokú eszmeiséget és erkölcsöt, a szakértelmet, a szakmai etika szigorú megtartását, az információ feltétlen hitelességét, minden megbírált állampolgárnak azt a jogát, hogy ugyanabban a sajtószervben megalapozott választ tegyen közzé. Nem szabad, hogy a nyíltság és a bírálat talaján klikkszellem tenyésszen, teret kapjon a demagógiának, a nemzeti, a regionális vagy a korporatív egoizmusnak a megnyilvánulása. A tömegtájékoztatási eszközökben objektívan, torzítás nélkül kell visszatükrözni valamennyi vitatkozó fél álláspontját. Senkinek sincs monopóliuma az igazságra, nem lehet monopólium a nyilvánosságra sem.

6. Az értekezőnek az a véleménye, hogy a nyilvánosság teljes mértékben bevált, ezután is minden mó-

don fejleszteni kell. Ebből a célból meg kell teremteni a nyilvánosság jogi garanciáit, ennek érdekében pedig az alkotmányban kell rögzíteni a Szovjetunió állampolgárainak az információhoz való jogát. Ki kell dolgozni azokat a törvényeket és jogszabályokat, amelyek meghatározzák az állam, a hivatalos személyek és az állampolgárok jogait és kötelességeit a nyilvánosság elveinek érvényesítésével kapcsolatban. Meg kell teremteni azt a rendszert, amelynek keretében a dolgozók folyamatos és teljes információt kapnak a vállalat, a falu vagy a város, a terület, a köztársaság, az ország helyzetéről, jogszabályban kell rögzíteni az állampolgároknak, a tömegtájékoztatási eszközöknek, a dolgozókollektíváknak, a társadalmi szervezeteknek azt a jogát, hogy megkapják az őket érdeklő információkat. Pontosan meg kell húzni a titkosság, a hivatali titok határait, meg kell állapítani a felelősséget az olyan információk terjesztéséért, amelyek állam- és katonai titkot képeznek, sértik az állampolgárok törvényes jogait, ártanak a közrendnek, a biztonságnak, a lakosság egészségének és erkölcsének, s ugyancsak meg kell állapítani a felelősséget az állampolgár információhoz való joga érvényesítésének megakadályozásáért, az információ eltitkolásáért, meghamisításáért és jogosulatlan felhasználásáért.

Megengedhetetlen a nyilvánosság felhasználása a szovjet állam, a társadalom érdekeinek, az egyén jogainak rovására, háború és erőszak, fajgyűlölet, nemzeti és vallási türelmetlenség propagandájára, kegyetlenség propagálására és pornográfia terjesztésére, és megengedhetetlen a nyilvánossággal való manipulálás is.

A párt, a szovjet társadalom azzal, hogy állhatatosan meghonosítja és kiterjeszti a nyilvánosságot a párt-, az állami és társadalmi ügyekben, a tömegtájékoztatási eszközökben, mozgásba hozza a szocialista rend hatalmas potenciális lehetőségeit, mélyen rejlő tartalékait. Nyilvánosság nélkül nincs átalakítás, nincs demokrácia. A nyilvánosság a demokratikus, humánus szocializmus életének és haladásának természetes légköre.

Az értekezéslet felhívja az összes kommunistákat, az összes pártszervezeteket, hogy vigyék el az igazság szavát a tömegek közé, aktívan fejlesszék a szocialista demokratizmust, a vitakultúrát, teremtsék meg a kedvező feltételeket bármely kérdés érdemi és nyílt megvitatásához, a szovjet emberek kezdeményezéseinek kibontakoztatásához és alkotó gondolataik kifejezéséhez.

Az értekezéslet kifejezi azt a meggyőződését, hogy minden kommunista elő fogja mozdítani a nyilvánosságnak – a szocialista társadalom életszabályának – meghonosítását.

1. Az országos pártértekezlet megállapítja, hogy az SZKP Központi Bizottságának 1985. áprilisi ülése óta eltelt idő alatt nagy jelentőségű intézkedések történtek az átalakítás jogi biztosítása érdekében. De mindezeket az intézkedéseket csupán ama nagy munka kezdetének kell tekinteni, amely a szocialista jogállam kialakításával kapcsolatos. A legközelebbi években az országban széles körű jogi reformot kell végrehajtani, amely arra hivatott, hogy biztosítsa a törvény szupremáciáját a társadalom életének minden szférájában, megerősítse a szocialista jogrend fenntartásának mechanizmusait a néphatalom fejlesztése alapján.

2. Nagy jelentőségre tesz szert az, hogy javítsuk a Szovjetunió, a szövetséges és az autonóm köztársaságok törvényhozó tevékenységét, amely az ország alkotmányos rendjének megszilárdítására és a társadalmi viszonyok legfontosabb területeit szabályozó szovjet törvények szerepének radikális növelésére, annak az elvnek következetes érvényesítésére irányul, hogy: minden meg van engedve, amit nem tilt a törvény. Különösen fontos demokratizálni a törvényhozási folyamatot, amelynek a nyilvánosságon, a törvénytervezeteknek szakszerű tudományos véleményezésén és széles társadalmi körök, az egész nép részvételével történő megvitatásán kell alapulnia.

3. A jogi reform szerves része kell hogy legyen a törvények radikális felülvizsgálata, kodifikálása és rendszerezése. A gazdálkodás új feltételeinek, a társadalmi élet humanizálásának és demokratizálásának, a jogsértés-megelőzés fokozásának szemszögéből lényegesen

módosítani kell a szocialista tulajdonról, a tervezésről, a pénzügyi, adó- és gazdasági viszonyokról, a környezet védelméről szóló törvényeket, valamint azokat a jogszabályokat, amelyek az állampolgárok mozgását, a munkaügyi, lakás- és nyugdíjproblémákat és a dolgozók életének más kérdéseit szabályozzák, radikálisan felül kell vizsgálni a büntető, az igazgatási, az eljárásjogi és a javító-nevelő munkára vonatkozó törvényeket. Elsőrendű figyelmet kell fordítani az egyén jogi védelmére, meg kell szilárdítani a szovjet emberek politikai, gazdasági és szociális jogai és szabadságjogai gyakorlásának garanciáit. Egyidejűleg növelni kell minden állampolgárnak a felelősségét, amellyel a dolgozókollektívának, az államnak és az egész társadalomnak tartozik. Annak biztosítása céljából, hogy a törvények és a kormányrendeletek szigorúan összhangban legyenek a Szovjetunió alkotmányának követelményeivel, hasznos volna létrehozni alkotmányjogi bizottságot, valamint fokozni az egész munkát annak ellenőrzése végett, hogy a főhatóságok által kiadott rendeletekben szigorúan megtartsák a törvények előírásait, az ilyen rendeletek számát pedig nagymértékben csökkenteni kell.

4. Az értekező az átalakítás egyik fontos feladatának tekinti, hogy növelje a bíróság szerepét a szocialista demokrácia rendszerében. Jelentősen meg kell szilárdítani azokat a garanciákat, amelyek biztosítják a szovjet perrendtartás olyan alapelveinek érvényesítését, mint valamennyi érdekelt fél meghallgatása, a nyilvánosság, az ártatlanság vélelmének feltétlen fenntartása, mind a vádlói elfogultságnak, mind a törvénysértők iránti részrehajlásnak a megengedhetetlensége. Növelni kell a bíróság tekintélyét, biztosítani kell a bírák feltétlen függetlenségét és csak a törvénynek való alárendelésüket, meg kell határozni a tevékenységükbe való beavatkozásért és a bírósággal szemben tanúsított tisztelenségért való felelősség konkrét rendszabályait. A bírák függetlenségének megszilárdítása vonatkozásában az egyik garanciának annak kell lennie, hogy a kerületi, a városi, a körzeti, a területi és a határterületi bí-

róságokat a felettes tanácsok választják meg, s hogy a bíróságok megbízatása hosszabb időre szóljon. Az igazságszolgáltatás objektivitásának fokozása, a népi ülnökök szerepének és felelősségének növelése végett célszerű növelni a népi ülnökök számát azokban az esetekben, amikor a bíróság a legbonyolultabb ügyeket tárgyalja.

5. A gazdasági reformnak, az önálló elszámolás, az önigazgatás és az önfinanszírozás bevezetésének körülményei között szükséges, hogy növeljük az állami döntőbíró jogkörét a szerződéses fegyelem megszilárdításában, a vállalatok és a szövetkezetek jogainak védelmezésében, lényegesen növeljük az igazságügyi szervek szerepét, megerősítsük a jogi szolgálatot a tanácsokban, a minisztériumokban és a főhatóságokon, a gazdasági szervezetekben.

6. Radikálisan növelni kell az ügyészség felelősségét, teljes mértékben helyre kell állítani az ügyészi felügyelet lenini elveit, amelyek értelmében az ügyészi felügyelet arra hivatott, hogy szigorúan felügyeljen a törvények végrehajtására, az egész országban egységes értelmezésre és alkalmazásra, állhatatosan harcoljon a szovjet törvényesség megsértése ellen, bárki követi is el azt. E feladat teljesítése érdekében tovább kell szilárdítani az ügyészek függetlenségét, ki kell zárni a rájuk gyakorolt nyomás minden formáját és a tevékenységükbe való beavatkozást.

7. Állandó figyelmet kell fordítani arra, hogy javítsuk a rendőrség munkáját, növekedjen a belügyi szervek munkatársainak kultúrája és szakképzettsége, hogy a belügyi szervek munkatársai a legszigorúbban megtartsák a szocialista törvényességet, szorosabbra fűzzék kapcsolataikat a dolgozókollektívákkal és a lakossággal, s hogy megszűnjenek az e téren meglévő visszaélések. Annak érdekében, hogy a belügyi szervek lehetőségeit a bűnözés elleni harcban jobban ki lehessen használni, célszerű a bűnügyek zömének vizsgálatát a belügyminisztérium nyomozóapparátusában összpontosítani, s ezt az apparátust elkülöníteni olyan önálló

struktúrává, amely nincs alárendelve a köztársasági és a helyi belügyi szerveknek, növelni kell a nyomozók felelősségét, meg kell szilárdítani tevékenységük törvényességének jogi garanciáit, fokozni kell az előzetes vizsgálat ügyészi felügyeletét.

8. Az értekezlet igen fontosnak tartja, hogy növekedjen az ügyvédi testületnek mint önigazgató társulásnak a szerepe az állampolgároknak, az állami vállalatoknak és a szövetkezeteknek nyújtott jogsegélyszolgálatban, s hogy megfelelő legyen az állampolgárok, a vállalatok és a szövetkezetek képviselete a bíróságokon, más állami szervekben és társadalmi szervezetekben. Fokozni kell a védők részvételét az előzetes vizsgálatban és a peres eljárásban.

9. Halaszthatatlan feladat a jogi reformmal kapcsolatos kaderszükségletek kielégítése, ennek érdekében meg kell teremteni a tanácsokhoz, a népgazdaságba, a rendőrséghez és más jogvédő szervekhez kerülő jogászok kiválasztásának, nevelésének, képzésének és továbbképzésének átfogó rendszerét. Ebből a célból át kell szervezni a tudományos káderek és a tanárok képzését, meg kell szüntetni a gyakorlattól való elszakadásukat, fokozni kell a szakszerűséget a gazdasági reform végrehajtásával összefüggő jogi kérdések megoldásában.

10. A szocialista jogállam kialakítása, a politikai rendszer reformja és a gazdálkodás új módszereinek bevezetése hatékony intézkedések foganatosítását teszi szükségessé annak érdekében, hogy átalakítsuk a lakosság jogi nevelését, megszervezzük a jogi ismeretterjesztést mint az egész államra, az egész pártra érvényes programot, amely felöleli a dolgozók összes rétegeit, az összes központi és helyi kádereket. A jogi irodalmat hozzáférhetővé kell tenni minden szovjet ember számára, és a szükséges példányszámban kell kiadni. A középiskolának, a szakiskolának, a főiskolának és az egyetemnek, a tömegtájékoztatási eszközöknek, a művészeti szövetségeknek és más társadalmi szervezeteknek fontos szerepet kell betölteniük abban, hogy az ál-

lampolgárokat a szovjet törvények iránti tiszteletre neveljék, fejlesszék a szocialista demokratizmus kultúráját, kialakítsák az emberekben a magas fokú állampolgári aktivitás igényét és a felelősségérzetet.

11. Az értekezlet célszerűnek tartja, hogy az SZKP Központi Bizottsága, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa, a Szovjetunió Minisztertanácsa a társadalmi és tudományos szervezetek részvételével már a legközelebbi jövőben dolgozza ki és hajtsa végre a jogi reform végrehajtásával kapcsolatos teendők konkrét tervét.

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZIKRA LAPNYOMDA (88–1370)
FELELŐS VEZETŐ CSÖNDES ZOLTÁN VEZÉRIGAZGATÓ
A BORÍTÓ ÉS A TIPOGRÁFIA ILLYÉS ÉVA MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ BERECHZI GÁBOR
TERJEDELME 13 (A/5) ÍV

MIHAIL GORBACSOV BESZÉDE
a radikális gazdasági reformról,
a társadalom intellektuális potenciáljáról,
a nemzetközi kapcsolatok demokratizálásáról,
a politikai rendszer reformjáról,
az emberi jogokról,
a hatalom szervezetének tökéletesítéséről,
az államigazgatás demokratizálásáról,
a nemzetek közti viszonyok fejlesztéséről,
a szocialista jogállamról,
a pártdemokráciáról,
a szocializmus új arculatáról

MIHAIL GORBACSOV FELSZÓLALÁSA
ÉS ZÁRSZAVA

AZ SZKP XIX. ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉNEK
HATÁROZATAI